

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**Міжнародна стратегія
економічного розвитку регіону**

**Международная стратегия
экономического развития региона**

**International Strategy
of Region Economic Development**

Матеріали

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Суми, Україна, 17 березня 2016 року)

Суми
Сумський державний університет
2016

УДК 332.14 (063)
ББК 65.9(4Укр-4Сум)
М 58

Рецензенти:

Клісінські Януш Сільверюшович - д-р екон. наук, професор, Академія техніко-гуманітарна (м. Бельско-Бяла, Республіка Польща);
Макаренко Михайло Ілліч – д-р екон. наук, професор, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи» Національного банку України;
Ольшанська Олександра Володимирівна – д-р екон. наук, професор, Київський національний економічний університет (Україна)

*Рекомендовано Вченою радою Сумського державного університету (Україна)
(протокол № 7 від 14 квітня 2016 р.)*

*та вченою радою Вищої школи економіко-гуманітарної (Республіка Польща)
(протокол № WSEH/DRW/01/14/16 від 22 березня 2016 р.)*

Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 17 березня 2016 року / за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2016. – 104 с.

ISSN 2311-1240 (Україна)

ISBN 978-83-63649-84-5 (Республіка Польща)

До збірника увійшли матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону» Сумського державного університету, в яких наведені результати наукових досліджень, виконаних в різних країнах, у таких наукових напрямках, як інвестиційно-інноваційні процеси в регіонах та країні, теоретичні та методологічні основи формування стратегії регіонального розвитку, проблеми управління соціально-економічним розвитком регіону та інші.

Для науковців, викладачів вищих навчальних закладів, студентів, аспірантів та всіх, хто цікавиться науково-практичними проблемами сучасної економіки.

В сборник вошли материалы VI Международной научно-практической конференции «Международная стратегия экономического развития региона» Сумского государственного университета, в которых приведены результаты научных исследований, выполненных в разных странах, в таких научных направлениях, как инвестиционно-инновационные процессы в регионах и стране, теоретические и методологические основы формирования стратегии регионального развития, проблемы управления социально-экономическому развитием региона и др.

Для научных сотрудников, преподавателей высших учебных заведений, студентов, аспирантов и всех, кто интересуется научно-практическими проблемами современной экономики.

The collection consists of the materials from VI International Scientific Conference «International Strategy of Region Economic Development» of Sumy State University, which presented the results of the research carried out in different countries, in such scientific areas as investment and innovation processes in the regions of the country that is the theoretical methodological basis of the formation of the regional development strategy, the problems of socio-economic development of the region and others.

For scientists, lecturers of higher education institutions, students, graduates and everybody, interested in the scientific and practical problems of modern economics.

УДК 332.14 (063)
ББК 65.9(4Укр-4Сум)

ISSN 2311-1240

ISBN 978-83-63649-84-5 (Республіка Польща)

© Сумський державний університет, 2016

Організатори конференції:

Сумський
державний
університет (Україна)

Академія техніко-
гуманітарна
(Республіка Польща)

Вища школа економіко-
гуманітарна
(Республіка Польща)

<http://et.fem.sumdu.edu.ua/>

Співорганізатори конференції:

Білоруський державний економічний університет (Республіка Білорусь)
Вище училище страхування і фінансів (Республіка Болгарія)
Вітебський державний технологічний університет (Республіка Білорусь)
Гродненський державний університет ім. Я. Купали (Республіка Білорусь)
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ» (Україна)
ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (Україна)
Інститут проблем ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України (Україна)
Празький економічний університет (Чеська Республіка)
Сумський національний аграрний університет (Україна)
Техніко-гуманітарна академія (Республіка Польща)
Технічний університет – Варна (Республіка Болгарія)
Університет «Проф. д-р Асен Златаров» (Республіка Болгарія)
Університет МакМастер (Канада)

Офіційний партнер та спонсор:

Міжнародний науковий електронний журнал
«Economic Processes Management» (Україна)

<http://epm.fem.sumdu.edu.ua>

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

Стратегії соціально-економічного розвитку країн

РАЗДЕЛ 1

Стратегии социально-экономического развития стран

SECTION 1

Strategies for socio-economic development of the countries

Avidzba L.L., Kamyshanchenko E.N., Gorelik S.G. Socioeconomic effectiveness of implementation of anti-aging (workplace wellness) programs in companies of Russian Federation.....	9
Власенко А.В., Домашенко М.Д. Зовнішній борг України.....	11
Мороз Н.М. Роль міжнародних організацій у розвитку синдикативного кредитування...	13
Футало Ю.Р. Роль економічної інтеграції для розвитку суспільних відносин.....	15
Щербаченко В.О. Вплив трудової міграції на економіку України.....	18
Хайдарова Р., Похилько С.В. Особенности проведения фундаментального анализа рынка ценных бумаг.....	20

РОЗДІЛ 2

Інвестиційно-інноваційні процеси в країнах та регіонах

РАЗДЕЛ 2

Инвестиционно-инновационные процессы в странах и регионах

SECTION 2

Investment and innovation processes in states and regions

Божкова В.В., Косовненко Ю.С. Інноваційний потенціал підприємства: визначення, фактори, оцінка.....	21
--	----

Бондаренко С.А. Характер впливу національних інноваційно-інвестиційних процесів на розвиток харчової промисловості	23
Голуб Р.Р. Основні чинники валютного курсоутворення в Україні.....	28
Егорова В.К. Инновационное развитие Беларуси: факторы сдерживания.....	30
Журба О. М. Валютний курс в умовах макрофінансової нестабільності.....	32
Омельяненко В.А. Інтернаціоналізація і глобалізація регіональних інноваційних кластерів.....	34
Тараненко О.О., Карпенко Н.М. Інноваційний туризм як інструмент розвитку регіону.....	37

РОЗДІЛ 3

Управління соціально-економічним розвитком регіону та підприємства

РАЗДЕЛ 3

Управление социально-экономическим развитием региона и предприятия

SECTION 3

Socio-economic development management of region and enterprise

Нагорний Є.І. Види та рівні новизни нових товарів.....	39
Свідзинський О. В. Можливості та перспективи розширення природно-заповідного фонду України	41
Ставров М.Н., Вайлунова Ю.Г. Методы оценки лояльност клиентов предприятия.....	42
Троян М.Ю., Романенко М.Р. Зв'язок ресурсного потенціалу країни та темпів її розвитку.....	44

Шашула Л.О. Управління територіальними землегосподарськими комплексами.....	46
Шпильова Ю.Б. Децентралізація бюджетної системи та її вплив на формування бюджетів сільських громад.....	48
Яшева Г.А., Тюрин Г.А. Направления стратегии государственно-частного партнерства в социально-экономическом развитии экономики	50

РОЗДІЛ 4

Стратегічний менеджмент та маркетинг

РАЗДЕЛ 4

Стратегический менеджмент и маркетинг

SECTION 4

Strategic management and marketing

Бабицька О.О. Економічна сутність категорії «ресурсний потенціал» в аграрній сфері.....	53
Вайлунова Ю.Г. Зарубежный опыт развития интеграционных процессов на предприятии...	55
Васильчук Н. О. Вдосконалення класифікації організаційних форм міжрегіонального співробітництва, як напрям поліпшування економічного розвитку регіонів.....	57
Дубенецкий Н. А. Сравнительный анализ экспорта белорусских и украинских тракторов в Россию.....	59
Ілляшенко С.М., Петрак Л.О. Проблеми і перспективи продукції вітчизняних промислових підприємств на зарубіжних ринках.....	62
Кочеткова И.А. Маркетинг спорта: тенденции развития и отличительные признаки.....	64

Makhnusha S.M. Marketing approaches to increase of sales in the context of behaviour economy.....	65
Прокопенко О.В., Фесенко Л.Ю., Романюк Я.С. Стратегічні вектори промоції міста Суми.....	69

РОЗДІЛ 5

Міжнародні та регіональні аспекти економіки природокористування

РАЗДЕЛ 5

Международные и региональные аспекты экономики природопользования

SECTION 5

International and regional aspects of environmental economics

Грановський Д.Л. Теоретичне обґрунтування інноваційної моделі розвитку зрошуваного землеробства.....	72
Олійник І.С., Грановська Л.М. Формування еколого-орієнтованої інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки України.....	74
Павліщук О.П., Кравець П.В. Стратегія розвитку лісового господарства України в умовах зміни клімату.....	76
Сакаль О.В. Форми децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням.....	78
Сухіна О.М., Іванова І.О., Соловей М.В. Економічний механізм реалізації локальної екологічної політики в об'єднаних територіальних громадах України (на прикладі Рогозівської територіальної громади).....	80
Ховавко І.Ю. Природный капитал и его роль в экономике.....	82

Юмін С. В. Передумови створення внутрідержавного ринку торгівлі парниковими газами в Україні.....	85
---	----

Яценко Д. В. Інформаційне забезпечення регіональної моделі еколого-збалансованого природокористування.....	87
--	----

РОЗДІЛ 6
Стратегічне планування сталого розвитку
РАЗДЕЛ 5
Стратегическое планирование устойчивого развития
SECTION 5
Strategic planning of sustainable development

Бохан А.В. Дипломатія в стратегічному та екологічному діапазоні міжнародної взаємодії.....	90
--	----

Zharova L.V., Ereemeeva N.V Indicators of sustainable development: contemporary trends and challenges.....	92
---	----

Коваленко А.О., Моцок О.В. Інформаційно-комунікаційні технології у стратегічному плануванні сталого розвитку.....	94
---	----

Котенко О.О. Міжнародні економічні відносини в контексті забезпечення сталого розвитку суспільства.....	95
---	----

Соловьева С.В. Критерии и показатели устойчивого развития региона.....	97
---	----

Трегубова О.О. Інвестиції в сталі управління природними ресурсами в сільському господарстві.....	99
--	----

Школа В. Ю., Новак К. С. Проблеми та перспективи використання сонячної енергії в Україні.....	101
--	-----

РОЗДІЛ 1

СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН

РАЗДЕЛ 1

СТРАТЕГИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАН

SECTION 1

STRATEGIES FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRIES

SOCIOECONOMIC EFFECTIVENESS OF IMPLEMENTATION OF ANTI-AGING (WORKPLACE WELLNESS) PROGRAMS IN COMPANIES OF RUSSIAN FEDERATION

Avidzba L.L., postgraduate

Kamyshanchenko E.N., Ed.D, **Gorelik S.G.**, Ph.D

Belgorod National Research University (Russian Federation)

Today rates of chronic diseases are on the rise among adults and children in Russia as well as in many foreign countries. And the issue of national health is becoming more and more actual. Anti-aging medicine is the branch of medical science, which studies national health related issues.

The purpose of the article is to offer scientifically grounded proof of workplace wellness programs' social and economic effectiveness.

Foreign studies prove that moderate intervention in such spheres of life as nutrition regime and quality of nourishment, physical activity results in sustainable positive effect on a human body's health functioning. And one of the most effective ways to implement health lifestyle on the national level is implementing healthcare programs in enterprises, so called workplace wellness programs. Such programs are widely used in USA and some European countries.

Workplace wellness is a \$6 billion dollar industry in the United States. Employers offer the programs to improve the health and well-being of their employees, increase their productivity, reduce their risk of costly chronic diseases,

and improve control of chronic conditions. In 2012, half of all employers with at least 50 employees offered programs, and nearly half of employers without a program said they intend to introduce one [3].

Surveys, conducted among American companies realizing workplace wellness programs, revealed that 80% of these companies note employees' productivity indicators growth, 78% of companies note employee's absenteeism indicators decrease, and 61% of companies using workplace wellness programs note decrease of costs related with employees' healthcare [1].

Anti-aging medicine is the vertex of biotechnologies and modern clinical preventive medicine interaction. The basic characteristic of modern anti-aging medicine is practical use of the newest achievements of scientific and medical technologies for early diagnostics, prevention, treatment and reverse of age disorders and diseases. It is a model of healthcare system, based on the use of innovative science and researches results for lengthening of the population's health life period. Foreign models of anti-aging medicine are aimed on quality of life improving as well as on lengthening the period of life within which one can live a productive life independent from outside help.

Foreign diagnostic and treatment programs of anti-aging medicine are scientifically founded, as they are based on numbers of systematic practical researches and their scientifically grounded results.

PepsiCo company's «Healthy Living» workplace wellness program is one of the longest and most fundamental practical studies, analyzing the impact of workplace wellness programs implementation on the employees' health. The mentioned research lasted for 7 years and showed that implementation of workplace wellness and healthcare programs lead to average reduction of costs per employee by 30\$ as a result of decrease of the employee's visits for healthcare services by 29% per employee [5].

It is necessary to study methods of pharmacoeconomic analysis used in healthcare sphere to assess the possibility and effectiveness of anti-aging workplace wellness programs in enterprises in Russia.

There are four main methods of pharmacoeconomic analysis of economic effectiveness of medical interventions:

- cost minimization analysis;
- cost effectiveness analysis;
- cost utility analysis;
- cost benefit analysis.

Methods of pharmacoeconomic analysis don't always allow to identify the only one preferable form of intervention. However they are quite helpful in choosing the most effective option, predicting of the interventions' results and planning of anti-aging workplace wellness programs implementation in companies.

The desired result is accepted as the main criteria of assessment on the intervention [2].

The main results of anti-aging programs implementation are lengthening of the populations active life period, growth of life quality level, increase of the number of employees involved in national economy, growth of their productivity and as a consequence growth of GDP (Gross Domestic Product) and HDI (Human Development Index) as an integral indicator of the population's life quality [4].

Thus principles of anti-aging life style are gaining widespread as a system of persuasions and practical actions, determining healthy lifestyle of every single person and a whole nation as the basic element of social and economic development.

1. Baicker, K. Cutler D., Song Z. Workplace wellness programs can generate savings[Text] / K. Baicker, D. Cutler, Z. Song // Health Affairs. – 2010. – Vol. 29 (2). – P. 304 -311.

2. Bowling, A. Research methods in health: investigating health and health services [Text] / A. Bowling. – 2007. – Open University Press, Celtic Court.

3. Mattke, N. Liu, H. Shier, V, Khodyakov, D Workplace Wellness Programs Study: Final Report, 2014. www.rand.org/t/RR254

4. Reichardt, C.S. Evaluating Methods for Estimating Program Effects [Text] / C.S. Reichardt // American Journal of Evaluation. – 2011. – Vol. 32. – P. 246-272.

5. Roslender, R., Stevenson, J., Kahn, H. Employee wellness as intellectual capital: an accounting perspective [Text] / R. Roslender, J. Stevenson, H.Kahn // Journal of Human Resource Costing and Accounting. – 2008. – Vol. 10. – P. 48-64.

6. Schmidt, H., Stock, S., Doran, T. Moving Forward with Wellness Incentives Under the Affordable Care Act: Lessons from Germany [Text] / H. Schmidt, S. Stock, T. Doran // The Commonwealth Fund. – May, 2012.

7. What Great Corporate Wellness Programs Do? / Rowan C., Harishanker K. // The New English Journal of Medicine. March 21, 2014. <https://hbr.org/2014/03/what-great-corporate-wellness-programs-do/>.

ЗОВНІШНІЙ БОРГ УКРАЇНИ¹

Власенко А.В., студентка

Домашенко М.Д., к.е.н., доц.

Сумський державний університет (Україна)

Сучасний світ характеризується інтенсивною глобалізацією й розвитком міжнародних фінансів. На сьогоднішній день спостерігається тенденція значного зростання державних боргів країн, що розвиваються.

¹ Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідної роботи № 53.15.01-01.15/17.3Ф «Методологія формування механізму інноваційного розвитку національної економіки на основі альтернативної енергетики».

Держави запозичують фінансові ресурси через різні причини, основними з яких є: нестача власних коштів, яких не вистачає для того, щоб покрити дефіцит державного бюджету та виконувати боргові зобов'язання, негативний платіжний баланс.

Науковці дають нам визначення, що державний зовнішній борг України - це заборгованість за непогашеними зовнішніми позиками і несплаченими за ними відсотками на певну дату. Цей борг складається з боргових зобов'язань перед міжнародними фінансовими організаціями - МВФ, Світовим банком, ЄС, ЄБРР, іноземними країнами-кредиторами - Росією, Туркменістаном, Німеччиною, США, а також іноземними банками і корпораціями.

Для України дана проблема є по-особливому актуальна. Це пояснюється тим, що після розпаду Радянського Союзу розмежувалися фінансові активи і України при цьому отримала фактично «нульовий» резерв банківських активів. Тому наша країна не мала достатнього початкового капіталу для подальшого економічного розвитку. Це змусило уряд звертатися до кредиторів та позичальників. Це не єдина причина збільшення зовнішнього боргу України після розпаду СРСР. Цьому сприяло «обнуління» банківських рахунків у закладах колишнього Ощадного банку Радянського Союзу. Новостворена Україна повинна була повернути своїм громадянам знецінені заощадження фактично за рахунок Державного бюджету.

Не зважаючи на це, державний борг України з періоду отримання статусу незалежної країни поступово зростає. Цей факт пояснюється такими причинами: дефіцит платіжного балансу та державного бюджету, значна залежність від імпортих енергоресурсів, неефективність та нераціональність розпорядження залученими позиками та кредитами й відсутність необхідного контролю за цим, несприятливий інвестиційний клімат.

На сьогоднішній ще одними причинами збільшення зовнішнього боргу України стали нестабільність політичної ситуації, чутливість до змін у світові економіці, витрати для підтримки національної валюти.

Дослідники вважають, що боргова політика нашої держави почала формуватися у 1994 – 1995 рр., коли державні запозичення набули масового характеру, але взагалі початок було покладено міжурядовими позиками ще в 1992 р. Різні джерела говорять нам про те, що з 1994 р. Україна стала одержувати кредити від міжнародних фінансових організацій, а з 1995 р. залучати кошти через комерційні позики на зовнішньому фінансовому ринку.

Невирішеною проблемою України являється неправильне контролювання абсолютних та відносних показників зовнішнього боргу, вони мають короткострокову ліквідність – відношення платежів до наявних валютних резервів.

Україна на сьогоднішній день потребує здійснення радикальних економічних реформ. Тому для неї внутрішні позики зовнішня фінансова допомога є необхідними для фінансування структурних перетворень, прискорення стабілізації економіки та економічного зростання.

Проте вплив запозичень на макроекономічну ситуацію України є неоднозначним. Структура державного боргу відображає використання залучених позик, вона свідчить про те, що державні запозичення у державі переважно спрямовувались на поточні економічні потреби держави, а саме: забезпечення стабільності функціонування грошово-кредитної системи, покриття дефіциту платіжного балансу і державного бюджету. І незначна їх частина була спрямована безпосередньо на розвиток економіки та прискорення економічного зростання.

Результатом нерациональних і зайвих зовнішніх позик для України можуть стати виникнення боргових зобов'язань перед нерезидентами, які в майбутньому значно обмежать незалежну економічну політику уряду.

Отже, одним з найважливіших завдань для України є зменшення боргового навантаження та вдосконалення системи управління державним боргом. Є необхідним вживати заходи щодо поліпшення боргового стану України. Це можна зробити слідуючи прикладу економічно розвинених країн: налагодити політичну ситуацію у країні, мінімізувати зовнішні запозичення, налагодити інвестиційний клімат, дотримуватися економічно безпечного дефіциту бюджету, удосконалення податкової політики, сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності та збільшення експорту України.

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РОЗВИТКУ СИНДИКАТИВНОГО КРЕДИТУВАННЯ

Мороз Н.М., аспірант

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

Синдикативне кредитування зародилося у 60-х роках минулого століття і в останньому десятиріччі набуло значного розвитку. Так, якщо у 90-х роках обсяг світового ринку синдикативного кредитування складав близько 1,0 трлн. дол. США, у 2004 році – 2,6 трлн. дол. США, то вже у 2014 році на ринку відбулось 10479 угод, завдяки яким було залучено близько 4,7 трлн. дол. США [1]. Переважна більшість синдикативних кредитів носить міжнародний характер, що зумовило появу міжнародних організацій, що здійснюють діяльність на ринку синдикативного кредитування та які умовно можна поділити на дві великі групи. До першої належать організації, що

здійснюють регулювання ринку, до другої – організації, що виступають активними учасниками в угодах синдикативного кредитування.

До регулюючих організацій відносяться так-звані асоціації синдикативного кредитування, зокрема на американському ринку – Асоціація синдикативного кредитування (Loan Syndications and Trading Association, Нью-Йорк), на європейському – Асоціація кредитного ринку (Loan Market Association, Лондон), на азіатському – Тихоокеанська Асоціація кредитного ринку (Asia Pacific Loan Market Association, Гонконг).

Спочатку асоціації створювалися для сприяння організації та регулювання вторинного ринку, підвищення його ліквідності та прозорості, вироблення процедур взаємодії учасників, механізмів взаєморозрахунку, способів підвищення виконання зобов'язань. Проте надалі діяльність асоціацій поширилася на організацію як первинного, так і вторинного ринку синдикативного кредитування [2]. Асоціаціями були підготовлені пакети форм документів, призначених для регулювання повного циклу синдикативного кредитування з моменту організації кредиту до моменту його погашення, розроблено типові форми основних документів. Асоціації встановили активне співробітництво з міжнародними та національними органами банківського нагляду з метою сприяння уніфікації вимог до синдикативного кредитування в окремих країнах, почали узагальнення практики банківського нагляду в цій галузі.

До головних фінансових інститутів, що оперують на ринках синдикативного кредитування, які формуються, відносять Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) та Міжнародну фінансову корпорацію (МФК). Як у межах ЄБРР, так і у межах МФК створені спеціальні підрозділи, які здійснюють організацію синдикативних позик. Синдикування, як правило, здійснюється за кредитною програмою типу А/В, основний зміст якої зводиться до того, що Європейський банк реконструкції і розвитку та Міжнародна фінансова корпорація організують синдикат, залучають до участі у кредиті інші банки (міжнародні або ж місцеві банківські інститути); позичальнику надаються власні кошти ЄБРР або МФК (кредит типу А) і залучені кошти інвесторів (кредит типу В). Ресурси, що надаються забезпечують покриття до 35% потреб окремого проекту чи компанії в довгостроковому фінансуванні [3, 4].

Протягом 2014 року проекти ЄБРР включали додаткове фінансування зі сторони інших організацій в обсязі близько 13,9 млрд. євро (в 2013 році – 13,5 млрд. євро), із них 865 млн. євро було залучено завдяки синдикативним кредитам із використанням структури А/В (в 2013 році 759 млн. євро) в рамках 22-х угод. Ці угоди охоплювали головні сфери економіки та забезпечили ресурсами позичальників в Азербайджані, Албанії, Грузії, Казахстані, Польщі, Румунії, Туреччині, Україні та Хорватії [3].

Значно активнішою на ринку синдикативного кредитування протягом 2014 року була Міжнародна фінансова корпорація. Організацією було надано синдикативних кредитів на суму 4,6 млрд. дол. США із залученням ресурсів 84 фінансових інституцій (у 2013 році обсяги кредитування склали 3,1 млрд. дол. США). Понад 2,1 млрд. дол. США був спрямований на фінансування країн, що розвиваються [4].

Отже, до основних функцій міжнародних організацій на ринку можна віднести: - розробку типових документів в сфері синдикативного кредитування; - співпрацю із регуляторами національних економік в сфері нагляду за процесом синдикування; - організацію вторинного ринку синдикативного кредитування; надання синдикативних кредитів країнам, що розвиваються; виконання функцій банку-організатора синдикативного кредиту з метою мобілізації більшого обсягу фінансових ресурсів. Відповідно українським учасникам ринку необхідно налагоджувати роботу із вказаними організаціями, з метою розвитку синдикативного кредитування в країні та перетворення його на ефективний інструмент фінансування реального сектору економіки.

1. Global syndicated loans review/Thomson Reuters, 2015 [Electronic recourse]. – Mode of access: http://dmi.thomsonreuters.com/Content/Files/4Q2014_Global_Syndicated_Loans_Legal_Review.pdf

2. Офіційний сайт Асоціації синдикативного кредитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lsta.org/>

3. Офіційний сайт Європейського банку реконструкції і розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/ru/home.html>

4. Офіційний сайт Міжнародної фінансової корпорації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifc.org>

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Футало Ю.Р., аспірант

Мукачівський державний університет (Україна)

Внаслідок процесів глобалізації виникають надзвичайно складні умови розвитку багатьох країн, в тому числі й України. Вони полягають в першу чергу у принциповій зміні факторів та чинників соціального та економічного розвитку країн. Це стосується технологічних та соціальних інновацій, вміння ефективно адаптуватися у транснаціональному середовищі, у масштабах інформатизації суспільства, у різних рівнях інтелектуальної та політичної свободи. У зв'язку з цим актуальною проблемою стає дослідження інтеграційних процесів та їх впливу на розвиток економіки країни.

Поза сумнівом, стратегічною метою зовнішньої політики є активне залучення нашої держави до інтеграційних процесів, внаслідок яких виникає новий світовий порядок, що передбачає, зокрема в економіці країни домінування міжнародних зобов'язань, режимів та норм над національними інтересами. Чинником розвитку національної економіки є поглиблення світових інтеграційних процесів, що і становить мету даного дослідження.

Інтеграційні процеси на нашому континенті безпосередньо відповідає національним інтересам України, яка і географічно і політично є безперечно європейською державою. Успіх економічного розвитку та здатність подолання соціальних проблем багато у чому залежить від того, наскільки суспільство здатне адаптуватися до нових світових реалій і використовувати їх в інтересах модернізації. Це ставить перед Україною непросту дилему: досягнути постійних умов економічного зростання та інтегруватися в світовий простір або впасти в депресійне становище та втратити конкурентні переваги перед іншими країнами світу та Європи тобто бути причепоною на відставання та стагнацію.

Прискорюючи економічну та соціальну динаміку однієї групи країн, інтеграційні процеси поглиблюють світові диспропорції у XXI столітті.

Інтеграційні процеси для розвитку економіки України є надзвичайно складними, оскільки у технологічному та економічному відношенні Україна, поки що, має шанс подолати або, принаймні, пом'якшити зростаюче відставання від розвинутих країн. Незважаючи на структурні диспропорції радянської економіки та гостру кризу перехідного періоду Україна зберегла прийнятний рівень науково-технічного розвитку, відносно кваліфіковану робочу силу, і, головне, інтелектуальний потенціал. Отже, передумови для інтеграції економіки країни безсумнівно очевидні, особливо враховуючи те, що інтеграція дозволяє раціонально використовувати спільні ресурси, збільшити ступінь спеціалізації економіки, вести конкурентну боротьбу з потужними транснаціональними корпораціями, знайти свої ринки збуту продукції з метою експорту товарів, якість яких є значно нижчою за світову якість та торгувати конкурентоспроможними товарами та послугами.

В цьому контексті для транзитної економіки України важливим стратегічним завданням є досягнення довготривалого економічного росту завдяки визначеним ресурсам, що знаходяться у розпорядженні держави (регіонів), розвитку пріоритетних видів економічної діяльності, які забезпечені місцевими ресурсами, і використання яких надає найбільшу конкурентну перевагу.

Ефективний розвиток економіки країни та її регіонів надзвичайно залежить від стану та тенденцій розвитку підприємницької активності суспільства. Роль підприємницького сектору економіки є надзвичайно великою, оскільки цей сектор економіки не тільки оптимізує структуру ринку

та рівень зайнятості населення, але й формує значну частину валового національного та регіонального продукту.

Стабільність економічного та соціального розвитку країни можна досягнути реалізацією специфічних інтересів органів влади, з одного боку, та підприємництва, з другого боку. Найважливішим завданням органів влади є збільшення об'єма податкових поступлень в бюджет, створення підтримки соціальних програм, підтримки підприємництва. Сучасний стан розвитку підприємництва характеризується активністю співпраці бізнес-структур з державними органами та органами місцевого самоврядування на основі розвитку правової бази та створення відповідної суспільної підприємницької активності. В таких сьогоденних умовах далеко не всі суб'єкти господарювання готові вести чесну добросовісну конкурентну боротьбу, що провокує до не встановлення партнерських відносин та способів взаємодії держави та підприємництва.

Вагомий внесок у дослідження природи впливу інтеграційних процесів на розвиток національної економіки здійснили такі видатні вчені, як А. Сміт, Дж. Ст. Міль, Ф. Модільяні, М. Мілер, А. Краус, Дж. Скот, Р. Літценберг, І. Кім, С. Майєрс, Н. Мейлаф, Г. Дональдсон, М.Гордон, С. Гроссман, О. Харт, М. Харріс, А. Равів, Р. Шульц, Г. Джаррел, Дж. Гітман, Дж. Ван Хорн, Д. Гарнер, Дж. Сіммонс, Р. Оуен та інші.

Методологічною базою дослідження інтеграції в економіці досліджувалась багатьма вітчизняними економістами, зокрема В. Андрійчука, О. Богданова, Б. Кедрова, П. Сорокіна, Г. Спенсера, що розглядали методологічні і теоретичні проблеми інтеграції

Посилення інтеграційних тенденцій в економіці є результатом поглиблення й розширення взаємозалежності суб'єктів господарювання на різних рівнях, а також економік різних країн, формування великих міжгалузевих і міждержавних об'єднань. Поява нових форм їхньої реалізації вимагає більш глибокого дослідження інтеграції на рівні суб'єктів господарювання.

1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізми реалізації [Текст]: монографія// Л.Л. Антонюк.- К.: [б.в.], 2004.-273с.

2. Борисенко З.М. Основи конкурентної політики [Текст]: підручник//З.М. Борисенко.- К.: Таксон, 2004.-С.129-186.

3. Грицяк І.А. Європейське управління: теоретико-методологічні засади [Текст] // І.А. Грицяк.-К.:” К.І.С.”, 2006.- 398с.

4.Калитчак Р. Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах [Текст] / Р. Калитчак.-К.: Знання, 2007.-303с.

ВЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Щербаченко В.О., аспірант

Сумський державний університет (Україна)

Забезпечення умов розвитку населення згідно з Концепцією національної безпеки України є одним з її пріоритетних національних напрямків. Результати досліджень, проведених у ряді країн, свідчать, що внутрішня негативна соціально-демографічна ситуація, зокрема, той чи інший режим відтворення населення, кількісний та якісний його склад може стимулювати чи гальмувати виникнення й розвиток внутрішніх і зовнішніх конфліктів, бути каталізатором сепаратистських прагнень частини населення, тобто здійснювати деструктивний вплив на стан безпеки держави навіть за стабільної міжнародної ситуації. Як свідчить досвід, проведення тієї чи іншої соціально-демографічної політики, зокрема, щодо національних меншин, емігрантів та біженців, дозвіл чи заборона використання тих чи інших засобів планування сім'ї тощо можуть бути причиною приходу до влади або відставки урядів, слугувати показником розвитку демократії.

Отже, демографічний чинник є одним із визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави, а проблеми оптимального демографічного розвитку слід розглядати як першочергові інтереси держави, як фактор і водночас як результат її функціонування. Від демографічних характеристики працездатного населення і показників демографічного розвитку залежить розвиток трудового потенціалу і, як результат, величина сукупного національного доходу.

Розглянемо місце України серед інших країн світу у найбільших міграційних коридорах. Результати наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Найбільші міграційні коридори в світі згідно з даними департаменту ООН з економічних і соціальних питань [1]

№	Країна походження	Країна призначення	Кількість мігрантів, осіб
1	Мексика	США	12189158
2	Україна	Російська федерація	3662722
3	Російська федерація	Україна	3524669
4	Бангладеш	Бутан	3190769
5	Туреччина	Німеччина	2819326
6	Казахстан	Російська федерація	2648316
7	Афганістан	Пакистан	2413395

Економічне значення міграції визначається головним чином тим, що з її допомогою відбувається розподіл трудових ресурсів між районами країни, між містом та селом. Завдяки міграції відмінності в забезпеченні господарства робочою силою на різних територіях можуть бути суттєво згладжені.

Наслідки міграції не однакові для різних країн та їх територіальних підрозділів (табл. 2).

Таблиця 2

Наслідки зовнішньої трудової міграції для України

Сфери прояву	Результати та наслідки міграції	
	Позитивні	Негативні
Економічна	надходження до України додаткової іноземної валюти у формі грошових переказів трудових емігрантів та інвестування коштів в економіку через створення спільних підприємств з іноземними засновниками	втрата Україною найконкуренто-спроможнішої частини власної робочої сили (особливо науковців і фахівців), що призводить до уповільнення темпів науково-технічного прогресу
	забезпечення за рахунок іноземної робочої сили покриття дефіциту фахівців рідкісних професій та кваліфікацій в Україні	втрата Україною іноземної валюти, що вивозиться іммігрантами як власні заощадження
	спонукання продуктивнішої діяльності українських працівників через створення конкуренції з закордонними фахівцями	виникнення тенденції до спаду темпів економічного зростання
Соціальна	надання працездатному населенню можливості реалізувати свої здібності за кордоном, підвищити рівень кваліфікації, поліпшити матеріальне становище	збільшення тиску на національний ринок праці внаслідок створення іноземними громадянами конкуренції місцевій робочій силі
	послаблення потоку безробіття на національний ринок праці, зниження соціальної напруженості в суспільстві	зростання злочинності та соціальної напруженості у суспільстві через міжнаціональні конфлікти
	підвищення соціо-культурних зв'язків між країнами	дискримінація та експлуатація наших громадян з боку місцевих роботодавців
Політична	сприяння інтеграції України до світового ринку праці	виникнення політичних та економічних претензій до України з боку країн-реципієнтів у зв'язку зі збільшенням нелегальної трудової міграції українців

В умовах ринкової економіки та формування ринку праці міграція є засобом активного підтримання територіально-галузевої збалансованості трудового потенціалу в народногосподарському комплексі України. В Україні варто заохочувати притік освічених, кваліфікованих кадрів, які б стали ефективним джерелом доходу і економічного розвитку не тільки країн-донорів, але й для країн приймання іммігрантів. Орієнтуючись на заохочення контрольованої трудової міграції, необхідно передбачити можливу перспективу інтеграції іммігрантів, які залишаються на ПМП, як їх здатність до неї, так і її оптимальну модель, а також комплекс заходів, які б зберігали звичний рівень життя і комфорту, соціально-культурне середовище корінного населення. В іншому випадку, неминучим є зростання конфліктності та екстремізму в суспільстві.

1 Никифорова В.Г. Нелегальна міграція в Україні: проблеми та шляхи скорочення / В.Г.Никифорова, О.Ю. Бережна // Вісник соціально-економічних досліджень, 2014. – Випуск 2 (54). – С. 213-217.

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНОГО АНАЛИЗА РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ

Хайдарова Р., студент, Похилько С.В., доц.
Сумский государственный университет (Украина)

В условиях глобализации особое значение приобретает рынок ценных бумаг. Фондовый рынок выполняет множество функций, в частности, он обеспечивает перераспределение денежных ресурсов, концентрацию капитала и производства. Для инвестирования в его инструменты необходим анализ ценных бумаг. Для этого необходимо исследовать: финансовые показатели компаний; доходы предприятий; дивиденды компаний; динамику рынка капитала; особенности развития отрасли; состояние экономики страны в целом. На сегодняшний день выделяют два основных подхода к анализу ценных бумаг – технический и фундаментальный. Фундаментальный анализ представляет собой метод анализа для прогнозирования изменения цены с точки зрения ситуации в стране, мире, доходности рынка, состояния конкретного эмитента. С помощью данного анализа прогнозируется доход, определяющий будущую стоимость акции, и влияющий на цену сегодняшней акции и оценивается целесообразность купли-продажи.

Фундаментальный анализ предполагает комплексную оценку фундаментальных факторов, которые могут оказать влияние на стоимость ценных бумаг и расчет справедливой стоимости ценной бумаги, сравнение ее с рыночной, и на основе этого сравнения принятие решения о выборе инструмента. Экономический фактор включает в себя такие ключевые показатели как торговый и платежный баланс, безработицу, темпы инфляции, уровень ВВП в стране. Политический фактор представлен информацией об изменении политики государства. Рыночные слухи и ожидания постоянны и требуют оценивания как самих слухов, так и их распространителей. Фактор форс мажор включает в себя ситуации такие как: стихийные бедствия, войны, техногенные катастрофы, государственные переговоры, смены первых лиц государства и т.д. Различным аспектам проблем, связанных с сущностью фундаментального анализа посвятили свои труды зарубежные ученые Бенджамин Грем и Дэвид Додд.

Исследуя использование результатов фундаментального анализа можно прийти к выводу, что он крайне важен для исследования состояния экономики, отрасли и финансового положения компаний, и как следствие предупреждения экономических кризисов в стране.

РОЗДІЛ 2
Інвестиційно-інноваційні процеси в країнах та регіонах

РАЗДЕЛ 2
**Инвестиционно-инновационные процессы в
странах и регионах**

SECTION 2
Investment and innovation processes in states and regions

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА:
ВИЗНАЧЕННЯ, ФАКТОРИ, ОЦІНКА**

Божкова В.В., д.е.н, проф., **Косовненко Ю.С.**, студент
Сумський державний університет (Україна)

Важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності вітчизняних підприємств відіграє їх інноваційна активність і реалізація відповідної стратегії інноваційного розвитку. Визначальними в цій діяльності є інноваційний потенціал підприємства і його ефективне використання, що базується на науково обґрунтованій оцінці.

Узагальнено під потенціалом прийнято розуміти здатність господарюючого суб'єкта найбільш ефективно реалізовувати те або інше функціональне завдання при максимальному використанні наявних економічних ресурсів [1]. Відповідно до цього, під інноваційним потенціалом розуміємо інноваційні можливості підприємства по ефективному використанню наявних та залученню нових ресурсів (у т. ч. інтелектуальних, матеріальних, фінансових, кадрових, інфраструктурних, технологічних тощо) у господарську інноваційно-орієнтовану діяльність.

Поняття «інноваційний потенціал» стало «концептуальним відображенням феномену інноваційної діяльності» [2].

Інноваційний потенціал підприємства залежить від значного спектру факторів, що визначають його формування, розвиток і рівень використання. Крім поділу на зовнішні і внутрішні, ці фактори можна поділити на наступні групи:

- *адміністративні*: стан відповідної законодавчої і нормативної бази в країні; стан інноваційного клімату в регіоні діяльності підприємства; рівень розвиненості інноваційної інфраструктури на території діяльності підприємства та інші;
- *організаційні*: розвиненість і гнучкість оргструктури управління інноваційною діяльністю підприємства; відповідність обраної системи мотивації на підприємстві меті й завданням його інноваційної діяльності; відповідність ресурсів (кадрових, інформаційних і т.д.) вимогам інновації та інші;
- *економічні*: достатність фінансового забезпечення для всіх етапів впровадження інновацій; ефективність інноваційних проєктів у бізнес-портфелі підприємства; достатність бюджету на інновації та інші;
- *технологічні*: галузеві особливості інноваційної діяльності підприємства; технологічні можливості підприємства та інші;
- *маркетингові*: відповідність інновацій потребам і вимогам ринку; перспективність обраного напрямку інноваційної діяльності та інші.

Оцінка інноваційного потенціалу підприємства напряму залежить від виявлення й вивчення ступенів впливу цих факторів, адже вони визначають реальні можливості підприємства. Існують різні підходи до оцінки інноваційного потенціалу підприємства:

- як загальної готовності підприємства до сприйняття інновацій – за допомогою матриці інноваційного потенціалу, де ресурси підприємства визначають як засоби, необхідні для досягнення цілей опанування нововведень та їх реалізації. Із взаємодії всіх складових матриці отримують нові характеристики, які не є властивими для кожного окремого елемента матриці, і свідчать про додаткові можливості підприємства, що створює поле інноваційної діяльності, формуючи інноваційний потенціал зони ймовірного опору інноваційним змінам [3];
- як оцінки фінансової стійкості, що характеризує здатність економічного суб'єкта забезпечувати виробничий процес (власними оборотними засобами; власними оборотними коштами і довгостроковими кредитами; власними оборотними засобами, довгостроковими і короткостроковими кредитами) [4];
- як інтегральної оцінки за всім комплексом показників кожної зі складових власне інноваційного потенціалу (інтелектуальної, інформаційної, інтерфейсної, науково-дослідної) [5].
- та інші.

Отже, оцінка інноваційного потенціалу підприємства має базуватись, крім виявлення ступеня використання ресурсних інноваційних можливостей підприємства, на факторному аналізі та аналізі спроможності й інноваційної активності підприємства.

1. Фірсова С.М. Основні елементи інноваційного потенціалу / С.М. Фірсова, С.В. Чеботар // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 3 (25). – С. 202-207.
2. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность / Кокурин Д.И. – М.: Экзамен, 2001. – 575с.
3. Інноваційний потенціал та його оцінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/4/495.html>
4. Трифилова А.А. Анализ инновационного потенциала предприятия/ Трифилова А.А. // Инновации. – 2008. – № 6 (63). – С. 67–72.
5. Шипулина Ю.С. Управління потенціалом інноваційного розвитку промислових підприємств: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.02 / Ю.С. Шипуліна ; Нац. техн. ун-т "Харк. політехн. ін-т". – Х., 2006. – 18 с.

ХАРАКТЕР ВПЛИВУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Бондаренко С.А., к.е.н., докторант

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

Підвищення рівня забезпеченості інвестиційними ресурсами промислового сектору економіки ставлять серед найважливіших завдань економічного розвитку як провідні розвинуті країни світу, так і країни, що розвиваються. З урахуванням поточних економічних умов і невизначеності перспектив, саме інвестиційне фінансування розвитку промисловості є шляхом подальшого економічного зростання. Натомість в Україні внаслідок світової фінансової кризи, політичної нестабільності та недоліків системи управління рівень інвестиційної активності не дозволяє накопичувати достатній інвестиційний ресурс для модернізації економіки.

Аналіз показників динаміки капітальних інвестицій у харчову промисловість свідчить, що протягом 2010-2013 рр. до підприємств галузі надходило в середньому 14,2 % від загальних обсягів капітальних інвестицій у промисловість, причому частка харчової промисловості скоротилася з 15,3% у 2010 р. до 14,5 % у 2013 р. Обсяги капітальних інвестицій у харчову галузь протягом 2010-2013 рр. постійно зростали, у 2013 р. збільшившись в 1,8 разу порівняно з 2010 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Капітальні інвестиції у харчову галузь за джерелами фінансування за період 2010-2013 рр. [1] млн грн

Показники	2010	2011	2012	2013
Усього, тис. грн., у т.ч. за рахунок:	8664,6	12254,6	13557,6	15275,3
коштів державного бюджету	4,5	25,1	14,1	-
коштів місцевих бюджетів	1,7	6,1	86,6	2,4
власних коштів підприємств та організацій	7333,8	10591,6	11669,4	14087,4
кредитів банків та інших позик	1004,2	1248,9	1760,4	987,1
коштів іноземних інвесторів	284,1	361,9	1,7	154,6
інших джерел фінансування	18,4	9,2	12,8	37,1
коштів вітчизняних інвестиційних компаній, фондів	-	11,7	-	-

У структурі джерел інвестування економіки України визначальну роль відіграють власні кошти підприємств. Майже повна відсутність державного фінансування капітальних інвестицій у переробній промисловості компенсується підприємствами за рахунок банківського кредитування. У 2010-2013 рр. глибока криза призвела до зниження темпів освоєння капітальних вкладень і введення нових виробничих потужностей, зростання обсягів незавершеного будівництва, низьких параметрів технологічної і відтворювальної структур капітальних вкладень.

Проте, харчова промисловість демонструє високий рівень ефективності використання капіталовкладень, про що свідчить, зокрема, тенденція зростання вартості основних засобів протягом 2008-2013 р. та переважання (за виключенням 2011 р.) коефіцієнту оновлення основних засобів над коефіцієнтом їх вибуття (табл. 2).

Таблиця 2

Показники ефективності інвестування харчової промисловості за період 2008-2013 рр. [1, 2] млн грн

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Вартість основних засобів (на кінець року), млн грн	72957	80367	89453	93893	105624	116776
Ступінь зношеності основних засобів, %	44,9	44,7	45,1	45,8	47,2	48,5
Коефіцієнт оновлення основних засобів, %	11,6	8,7	7,2	2,0	8,5	8,1
Коефіцієнт вибуття основних засобів, %	5,4	7,3	5,5	9,7	3,6	4,3
Фондоємність (вартість основних засобів на 1 грн реалізованої продукції), грн	0,48	0,49	0,45	0,42	0,40	0,43

Ефективність використання основних засобів у галузі підтверджується динамікою показника фондоємності. Хоча при цьому позитивні тенденції підвищення ефективності використання основних засобів наразі не привели

до покращення їх стану, оскільки ступінь зношеності зріс з 44,9 % у 2008 р. до 48,5 % у 2013 р.

За даними Держкомстату, у 2010-2013 рр. глибока криза призвела до зниження темпів освоєння капітальних вкладень і введення нових виробничих потужностей, зростання обсягів незавершеного будівництва, низьких параметрів технологічної і відтворювальної структур капітальних вкладень.

Погіршилась технологічна структура інвестування, обмежені інвестиційні ресурси нераціонально розподіляються між новим будівництвом і технологічним оновленням виробництва. У структурі валових капітальних інвестицій підвищилась частка інвестицій у будівництво, а частка інвестицій у машини та обладнання у 2013 р. становила лише 30%, що менше, ніж у кризовому 2009 р. [3].

Галузева структура капітальних вкладень за досліджуваній період значно погіршилась: незважаючи на те, що їх основна частка припадає на переробну промисловість (у 2013 р. – 42,24% від загального обсягу капітальних вкладень), майже третину інвестиційних ресурсів було спрямовано у добувну промисловість (22,81%). Тоді як інвестиційна активність у галузях машинобудування за роки незалежності впала більш ніж у 13 разів (з 29,3% у 1990 р. до 2,23% у 2013 р.). За підсумками 2013 р. пріоритетними видами промисловості з точки зору надходження інвестицій в основний капітал були харчова промисловість 14,2%, металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів 10,5% [1, 2].

Наявні проблеми надходження і розподілу інвестицій у промисловому секторі в Україні полягають у структурних диспропорціях (технологічних, галузевих, регіональних, за джерелами інвестування), що загрожують поглибленням дисбалансів товарних і фінансових ринків, консервацією неефективної структури виробництва, монополізацією окремих стратегічно важливих або соціально значущих галузей економіки, нераціональним використанням сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей. Необхідність модернізації промисловості обумовлює потребу у вирішенні стратегічних завдань у сфері інвестування промисловості та виділення напрямків вдосконалення системи інвестування промислового розвитку на середньострокову перспективу.

Україна може бути продовольче незалежною по життєво важливих продуктах харчування, для виробництва яких у неї є достатній природно-економічний потенціал. Однак у сучасних умовах, через обмеженість фінансових засобів, можна використати тільки ті фактори зростання виробництва, які не вимагають додаткових інвестицій, зокрема – здійснення інституціональних перетворень, удосконалення фінансово-кредитної системи, оптимальне поєднання ринкових регуляторів, посилення

державного впливу на всі сфери діяльності.

Виходячи з вище зазначеного, відтворення і прискорений розвиток харчової промисловості є важливою передумовою подолання кризових явищ в промисловому секторі економіки країни. Харчова промисловість України як за наявними виробничими потужностями, їх фізичним, технічним і технологічним станом, так і за рівнем розвитку інфраструктури не є досконалою з точки зору відповідності її сучасним вимогам щодо рівня техніко-технологічного розвитку промислових підприємств. Крім того, вона є дуже залежною від обсягів виробництва вітчизняних сировинних ресурсів для випуску продукції харчування. Це й спричинює її суттєве відставання від рівня розвитку аналогічної галузі в економічно розвинених країнах. Низький рівень наукоємності вітчизняного виробництва визначається не тільки дефіцитом грошей або браком стимулів і пільг.

Аналіз динаміки інноваційно-активних підприємств у харчовій промисловості за 2008 – 2014 рр. (табл. 3) вказує на збільшення кількості підприємств, що займалися інноваційною діяльністю за період 2008–2012 років.

Таблиця 3

Показники інноваційної активності підприємств харчової промисловості за 2008 – 2014 рр. [4]

Показники	2008 р.	2009р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014р
1	2	3	4	5	6	7	8
Загальна кількість підприємств харчової Промисловості	2566	2594	2457	2383	2243	2158	1990
Кількість підприємств харчової промисловості, що здійснюють інновації	309	336	352	384	420	398	334
% від загальної кількості Обстежених	12,1	12,9	14,32	16,11	18,72	18,44	16,8
приріст порівняно з минулим роком, %	- 9,9	+ 8,7	+ 4,7	+ 9,1	+ 9,4	-5,2	-16,1
<i>Розподіл інноваційно-активних підприємств за напрямками здійснених інновацій, з них займалися (кількість / % від кількості інноваційно- активних):</i>							
внутрішні НДР	19 / 6,1	15 / 4,5	16 / 4,55	19 / 4,95	17 / 4,05	17 / 4,27	15 / 4,49
зовнішні НДР	19 / 6,1	19 / 5,7	10 / 2,84	13 / 3,39	11 / 2,62	12 / 3,02	8 / 2,40
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	168 / 54,4	191 / 56,8	204 / 57,95	245 / 63,80	235 / 55,95	231 / 58,04	203 / 60,78
інші зовнішні знання	23 / 7,4	21 / 6,3	18 / 5,11	16 / 4,17	20 / 4,76	16 / 4,02	15 / 4,49
навчання та підготовку персоналу	26 / 8,4	53 / 15,8	43 / 12,22	63 / 16,41	71 / 16,90	79 / 19,85	81 / 24,25
ринкове запровадження інновацій	20 / 6,5	22 / 6,5	21 / 5,97	30 / 7,81	25 / 5,95	23 / 5,78	16 / 4,79
інші витрати	41 / 13,3	42 / 12,5	42 / 11,93	47 / 12,24	37 / 8,81	31 / 7,79	19 / 5,69

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Кількість підприємств, що реалізують:</i>							
інноваційну продукцію (всього / % від кількості, що реалізують продукцію харчової промисловості)	226 / 8,8	245 / 9,4	239 / 9,7	268 / 11,2	281 / 12,53	276 / 69,35	220 / 65,87
інноваційну продукцію за межі України (всього / % від кількості, що здійснюють інновації)	34 / 11,0	43 / 12,8	49 / 13,9	59 / 15,4	53 / 12,62	57 / 14,32	47 / 14,07

У 2012 році інноваційною діяльністю в харчовій промисловості займався 420 підприємств, або 18,72 % від загальної кількості обстежених підприємств харчової промисловості. Ситуація кардинально змінилась, починаючи з 2013 року. Кількість підприємств харчової промисловості, що здійснюють інновації, скоротилась у 2013 році на 5,2%, а у 2014 році – на 16,1% у порівнянні з попереднім роком. При аналізі розподілу інноваційно-активних підприємств за напрямками здійснених інновацій виявлено, що більшість підприємств (54,4 – 63,80%) віддає перевагу придбанню і впровадженню машин, обладнання та програмного забезпечення, що свідчить про бажання підприємств спрямовувати кошти на технічне переоснащення виробництва.

Водночас, у 2012 – 2014 рр. році, порівняно з 2008 – 2011 рр., зменшилась питома вага підприємств, що займалися дослідженнями і розробками – з 6,1% до 2,40%.

В цей період, з одного боку, спостерігається активізація інноваційної активності великих підприємств, що мають фінансові можливості проводити дослідження і розробки, залучати підготовлених фахівців із технологій харчової промисловості, здійснювати маркетингову діяльність і рекламу для просування продукції на ринки. З іншого – зменшилася кількість підприємств, що спрямовували кошти на придбання ноу-хау та технологій, здійснювали технологічну підготовку виробництва.

В цілому, для структури витрат харчових підприємств характерні різкі диспропорції між окремими видами інноваційної діяльності. Проте, прослідковується позитивна тенденція, яка засвідчує те, що підприємства почали приділяти більше уваги навчанню і підготовці персоналу, на що за досліджуваний період припадала відповідна сума інноваційних витрат (від 8,4% у 2008 році до 24,25% у 2014 році).

Станом на 01.01.2014 р із загальної кількості інноваційно-активних підприємств вітчизняної харчової промисловості тільки 65,87% реалізовували вироблену інноваційну продукцію, а за межі України – 14,07%.

На даний час спостерігається дефіцит нововведень, які б докорінно змінювали структуру промисловості. Більшість технологічних інновацій в основному спрямовані на модернізацію виробництва.

Таким чином, значний потенціал інноваційного розвитку високо конкурентного виробництва продуктів харчування, зосереджений в даній галузі, так і не залучається до процесів економічного зростання і підвищення ефективності діяльності.

1. Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Обсяги реалізованої промислової продукції (робіт, послуг). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразька та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського; НАН України, Ін-т еконо-міки пром-сті. – Донецьк, 2014. – 200 с.

4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України, 2014 // Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/09/zb_nayk_13.zip

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВАЛЮТНОГО КУРСОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Голуб Р.Р., старший викладач

Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи» (Україна)

Сальдо торгового балансу і рахунку поточних операцій продовжують відігравати значну роль у формуванні попиту та пропозиції на національну та/або іноземну валюту. Джерелами фінансування негативного сальдо рахунку поточних операцій є: зростання зовнішнього боргу; інвестиції (прямі та портфельні) у вітчизняний акціонерний капітал; продаж державних активів (доходи від приватизації); зменшення міжнародних валютних резервів; девальвація валютного курсу національної грошової одиниці. Суттєвим невикористаним джерелом нівелювання макроекономічних дисбалансів в Україні був де-факто фіксований режим валютного курсу, який з лютого 2014 року переведений у режим «брудного» (адміністративно-регульованого) плавання.

Зростання зовнішнього боргу України, будучи джерелом фінансування дисбалансів, з певного моменту у часі також може стати чинником девальваційного тиску на гривню. Девальваційний тиск на валютний курс чинить не весь обсяг зовнішнього боргу, а лише та

його частина, яка обліковується як короткостроковий борг з терміном погашення до одного року. За станом на початок липня 2012 року частка короткострокового зовнішнього боргу України у валовому сягнула свого історичного максимуму – 50,6% (65,9 млрд. дол. США із 134,6 млрд. дол. США). До сьогоднішнього дня частка короткострокового зовнішнього боргу України продовжує знаходитись у зоні своїх максимальних історичних рівнів – понад 40% від валового зовнішнього боргу.

Джерелами погашення короткострокових зовнішніх боргів можуть бути нові запозичення, міжнародні валютні резерви, видатки загального фонду Державного бюджету України тощо. Недостатність вказаних джерел фінансування має наслідком неминучу девальвацію валютного курсу гривні, незалежно від де-юре проголошеного фіксованого валютно-курсового режиму.

Специфічні для України чинники валютного курсоутворення (здебільшого – чинники додаткового девальваційного тиску на гривню) тісно пов'язані з функціонуванням державного сектору. Державний бюджет України давно перестав відображати реальний стан справ у сфері публічних фінансів. Слід звернути увагу і на те, що не всі видатки Уряду, які проходять через рахунки Державного бюджету, є чітко зафіксованими у законі про Державний бюджет. Частина вказаних видатків залишається «відкритою» – здійснюється на розсуд Кабінету Міністрів України у разі виникнення відповідних потреб та фінансується шляхом додаткової емісії ОВДП в обмін на акції та векселі відповідних інституційних одиниць та не відображається у звіті Державної казначейської служби про виконання Зведеного бюджету України за результатами року. Найбільш актуальними прикладами таких відкритих видаткових статей є бюджетні видатки на докапіталізацію проблемних банків, на підтримку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, на додаткове фінансування потреб НАК «Нафтогаз України». Кумулятивний ефект від офіційно неврахованого дефіциту Державного бюджету України, який за 2008-2015 рр. становить 427 млрд. грн., є ще одним значним показником девальваційного тиску на гривню.

Кумулятивний ефект від дивергенції фактичного і прогнозного значення індексу споживчих цін (ІСЦ) свідчить про те, що упродовж 2001-2015 рр. понад 50% додаткової (неврахованої) інфляції стало джерелом наповнення доходів Зведеного бюджету України та відповідного (інфляційного) фінансування його видатків.

Стримування девальваційного тиску на гривню реалізується у тому числі за рахунок найбільш вразливих верств населення через

невідповідність індексації мінімальних стандартів (ІСЦ) соціального забезпечення (прожиткового мінімуму) офіційним темпам інфляції. 62% некомпенсованого зростання ІСЦ упродовж 2014-2015 рр. є по-суті прихованим податком уряду на доходи найбідніших верств населення.

У кризові для України роки гривневий обсяг державного боргу стрімко зростає, причому як за рахунок девальвації національної грошової одиниці, так і за рахунок нагромадження нових гривневих боргів. Тому у якості ще одного специфічного індикатора девальваційного тиску на гривню доцільно використовувати показник кумулятивного приросту загального державного і гарантованого державою боргу, який не пов'язаний із курсовими різницями. При цьому відстежувати потрібно не тільки абсолютні значення вказаного кумулятивного приросту, але й напрям зміни даного показника.

Специфічним для України чинником девальваційного тиску на гривню є монетизація державного боргу з боку Національного банку України. Основним позичальником уряду на внутрішньому ринку України залишається Національний банк України. Скуповуючи урядові ОВДП, НБУ здійснює емісію гривні, монетизуючи бюджетний дефіцит держави. Тому обсяг вимог НБУ до центральних органів державного управління (ЦОДУ), виражений у цінних паперах, крім акцій (ОВДП) є ще одним показником девальваційного тиску на гривню.

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ БЕЛАРУСИ: ФАКТОРЫ СДЕРЖИВАНИЯ

Егорова В.К., доц.

*Витебский государственный технологический университет
(Республика Беларусь)*

Выделяют несколько групп факторов, препятствующих инновационной деятельности: экономические, производственно-технологические, правовые, социально-психологические и прочие. К основным из них можно отнести: недостаток собственных денежных средств; недостаток финансовой поддержки со стороны государства; низкий платежеспособный спрос на новые продукты; высокая стоимость нововведений; высокий экономический риск; длительные сроки окупаемости нововведений; низкий инновационный потенциал предприятия; недостаток квалификационного персонала; недостаток информации о новых технологиях; недостаток

информации о рынках сбыта; невосприимчивость предприятия к нововведениям; недостаток возможностей для кооперирования с другими предприятиями; низкий спрос со стороны потребителей на инновационную продукцию (услуги) и другие.

В 2014 году 761 организация промышленности оценила недостаток собственных средств как основной или решающий фактор, препятствующий инновациям; на высокую стоимость нововведений указали 482 организации, высокий экономический риск – 326; длительные сроки окупаемости нововведений – 281 предприятие промышленности; низкий инновационный потенциал организации – 278, недостаток финансовой поддержки со стороны государства – 230 организаций [1, с.123].

Недостаток собственных средств является основным решающим фактором при принятии решений об осуществлении инноваций. До 1991 г. основным источником финансирования инновационной деятельности являлись бюджетные ассигнования, а также децентрализованные источники целевого назначения, которые образовывались в структурах управления по соответствующим нормативам. В настоящее время произошли значительные изменения в источниках финансирования инновационной деятельности, появились новые их виды. Структура основных источников финансирования внутренних затрат на научные исследования и разработки в целом по республике среди предприятий промышленности по итогам за 2005-2014 годы выглядит следующим образом. Главным источником финансирования НИР являются средства республиканского бюджета: 48% в 2014 г. против 58,1% в 2005г. Собственные средства предприятий, соответственно – 17,9 % в 2014 и 12,4 – в 2005 г. Средства иностранных инвесторов, включая иностранные кредиты и займы, за анализируемый период выросли почти в 2 раза и составили 12,4% в 2014 году против 6,3% в 2005. 20,4% в структуре внутренних затрат на НИР занимают средства других организаций [1, с.63].

При сравнении со структурой затрат на технологические инновации по источникам финансирования в организациях промышленности Республики вырисовывается иная картина. Финансирование затрат на технологические инновации более чем на 50% обеспечивается собственными средствами. Одним из основных собственных источников финансирования инновационной деятельности предприятий является прибыль. Безусловным плюсом использования данного источника финансирования является то, что предприятие может им распоряжаться по своему усмотрению. Сама природа инноваций обуславливает их рисковый характер и неопределенность

будущих результатов, поэтому предприятие может рисковать в полной мере лишь собственными средствами. Одним из препятствий на пути использования прибыли на финансирование инноваций является то, что многие предприятия республики низкорентабельные. Так, рентабельность продаж в организациях Республики Беларусь за январь-сентябрь 2015 г. составила 8,2% и увеличилась по сравнению с январем-сентябрем 2014 г. на 0,5 процентного пункта. За январь – август 2015 г. рентабельность продаж составила 8,3%, за сентябрь – 7,8%. Рентабельность реализованной продукции среди предприятий промышленности составила 7,0%. За январь – сентябрь 2015 г. в Республике Беларусь убыточными были 1 572 организации, или 19,9% от общего количества организаций, учитываемых в текущем порядке (за январь – сентябрь 2014 г. – 1 038 организаций, или 13,2%). Сумма чистого убытка убыточных организаций за январь-сентябрь 2015 г. составила 27,1 трлн. рублей, что в 3 раза больше, чем за январь-сентябрь 2014 г.[2].

Следующим важным фактором, препятствующим осуществлению инноваций, является уменьшение государственной поддержки. Так, доля государственных расходов на НИОКР в ВВП страны составила 0,21 в 2012, 0,23 в 2013 и 0,20% в 2014 годах [2]. Последние несколько лет в Республике Беларусь постепенно меняется законодательство в сфере инновационной деятельности, акценты переносятся с непосредственного финансирования инноваций за счет государственных средств к регулированию нововведений путем косвенного стимулирования.

1. Наука и инновационная активность в Республике Беларусь: статистический сборник / И.С. Кангро, Ж.Н. Василевская, Е.И. Кухаревич, О.А.Довнар, Е.М. Палковская и др./ Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Минск, 2015. – Режим доступа: http://belstat.gov.by/bgd/public_compilation/index_655/. - Дата доступа: 24.02.2016.

2. Официальный сайт Национального статистического комитета [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.belstat.gov.by/>. – Дата доступа: 23.02.2016.

ВАЛЮТНИЙ КУРС В УМОВАХ МАКРОФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Журба О. М., аспірант

Київський національний торговельно-економічний університет (Україна)

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується посиленням процесів глобалізації, відкритості та взаємозалежності національних економік, при яких зовнішньоекономічні, а зокрема валютні відносини охоплюють усі сфери суспільного життя. За таких умов зростає

роль валютного курсу, як інструмента економічної політики держави. Він виступає одним із основних комплексних індикаторів макроекономічної стабільності.

Грунтовні дослідження функціонального призначення валютного курсу, прояву його впливу на всі сфери економічного та соціального життя тісно пов'язані з іменами видатних вчених минулих століть А. Сміта, Д. Рікардо, Л. Монтеск'є, А. Лафферера, Г. Касселя. Сучасні наукові підходи до сутності валютного курсу та його значення у зовнішній політиці держави постійно досліджуються вітчизняними вченими, зокрема В. Міщенком, А. Філіпченком, В. Козиком, С. Шумсакою, С. Колтуном, А. Гальчинським, В. Олійником, В. Гейцем та іншим.

В економічній теорії виділяють дві групи факторів, що впливають на формування курсу національної валюти по відношенню до іноземних валют. До першої групи відносять кон'юктурні (конкретні умови на кожен даний момент, вплив, яких важко передбачити), до другої відносять структурні (довгострокові, які визначають стан тієї чи іншої національної грошової одиниці у валютній ієрархії). Друга група факторів включає в себе такі показники як: стан платіжного балансу (показники експорту та імпорту), темпи інфляції (паритет купівельної спроможності), рівень золотовалютних резервів, різниця процентних ставок у різних країнах. Валютно-курсова політика не може вплинути на ці показники, але може прогнозувати величину їх впливу на динаміку валютного курсу. Щодо першої групи факторів, то вони пов'язані з коливанням ділової активності, політичної та військово-політичної обстановки, з чутками та прогнозами. Величину їх впливу на валютний курс визначити значно важче, але можливо, особливо коли такі фактори виникають не в перше. Практично не можливо прогнозувати ступінь впливу тих факторів, поява яких є сама по собі важкопрогнозованою.

На основі аналізу тенденцій валютного ринку України починаючи з 2014 року до початку 2016 роки ми можемо виділити такі, нетипові фактори, що мали вплив на валютний курс гривні: падіння світових цін на сировину; збільшення частки тіньового ринку; банкрутство банків; поведінка банків не резидентів.

1. Падіння світових цін на сировину. Фінансові кризи у світі пов'язані в першу чергу з падінням на світовому ринку цін на сировину. Більша частка експорту України припадає саме на сировину – метали та зернові, що також є сировиною. Зменшення їх цін призводить до тотального зменшення валютної виручки експортерами, а це в свою чергу зменшує пропозицію іноземної валюти на валютному ринку, як наслідок виникає диспропорція рівноваги та зменшення курсу гривні.

2. Збільшення частки тіньового ринку. Надшвидкі темпи девальвації гривні практично звели нанівець довіру до неї, як наслідок

населення масово почало переводити заощадження в іноземну валюту. Разом з тим, не виважена політика НБУ на початку девальвації пов'язана із завищенням реального курсу гривні, призвело до того, що банки практично перестали продавати валюту населення. В цих умовах, значними темпами почала збільшуватись частка тіньового ринку валют. Для прикладу, можна оцінити такі данні: середній обсяг проданої валюти населенню щомісяця у 2013 році склав 1454 млн. доларів США, у 2015 році цей показник склав 50 млн. доларів.

3. Банкрутство банків. Фінансова нестабільність пов'язана також із значним банкрутством банків. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб виплачує вкладникам збанкрутілих банків суми в обсязі до 200 тис. грн. Враховуючи значну кількість таких банків, загальна сума сягає декількох десятків мільярдів гривень. Це спричиняє додатком притік готівки на ринок, яка під впливом валютної нестабільності конвертується в іноземну валюту, тим самим знижуючи курс національної валюти.

4. Поведінка банків не резидентів. Остання фінансова криза призвела до значної девальвації не лише гривні, з цим зіштовхнулись більшість країн. В таких умовах, деякі банки не резиденти за відсутності або незначної пропозиції іноземної валюти на їх національному ринку, скуповують її на українському валютному ринку, тим самим створюючи надлишковий попит на валюту, а він в свою чергу знижує курс гривні.

Таким чином, можемо зробити висновок: хоча курс гривні по відношенню до іноземних валют формується під дією фундаментальних макроекономічних показників, проте в часи загострення фінансової нестабільності виникає ряд інших факторів, що прямо чи опосередковано також впливають на курс національної валюти. Національний банк України, як головний суб'єкт реалізації валютно-курсової політики має прогнозувати такі фактори та за допомогою своїх важелів впливу зменшувати їх негативну дію.

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ

Омельяненко В.А., м.н.с.

Сумський державний університет (Україна)

Глобалізація економіки взагалі та інноваційної сфери зокрема передбачає перетворення світового простору в єдину зону, де вільно переміщуються інформація, товари та послуги, капітал та ідеї, а також безперешкодно пересуваються їх носії, стимулюючи розвиток

сучасних інститутів інноваційного розвитку і змінюючи механізми їх функціонування.

В контексті глобалізації інновацій особливе місце займають інноваційні кластери, зокрема кластери на регіональному рівні, оскільки вони засновані на стратегічному співробітництві різних суб'єктів інноваційної системи [1] (підприємства, дослідницькі організації, університети, венчурні фонди, посередники, стартапи, регіональні громади), що забезпечує синергетичний ефект взаємної підтримки виробництва інноваційних продуктів та послуг й трансферу технологій.

Дослідженні, проведені в ЄС виявили, що локальні і національні кластери в умовах глобалізації інновацій вже не підходять для інновацій нового типу (системних), до яких відносяться високотехнологічні проекти. Андрес Р. і Посера Р., проаналізувавши досвід компаній Норвегії, виявили, що стійкі взаємодії між учасником (учасниками) кластера та зовнішніми агентами («global pipelines») в сучасних умовах визначають більший ефект для кластеру, ніж взаємодія на локальному рівні [2].

Відтак сучасні регіональні високотехнологічні кластери фактично втрачають свою географічну прив'язку, стаючи глобальними агентами. Відтак до них можна застосувати концепцію вчених Халмштадського університету (Шведська модель), в рамках якої розглянута модель «народжених глобальними» (Born Globals), що застосовується до молодих компаній, які практично з моменту заснування дотримуються міжнародної спрямованості. Висока швидкість інтернаціоналізації «народжених глобальними» підвищує їх конкурентоспроможність на високотехнологічних ринках. Можна виділити ряд характерних ознак цих компаній:

1) стратегія «народжених глобальними» орієнтована на те, щоб відразу стати міжнародною компанією;

2) невеликий розмір та орієнтованість на інноваційне або технологічне лідерство. Ці компанії володіють унікальною технологією, інноваційним продуктом (послугою), ноу-хау, системами або іншими спеціалізованими компетенціями. Також до «народжених глобальними» можна віднести т.зв. компанії – «ремісники», що володіють унікальними знаннями про продукт та навичками його виробництва;

3) «народжені глобальними» пропонують спеціалізовану продукцію, орієнтовану на певні ніші;

4) час становлення «народжених глобальними» варіюється від одномоментного до трьох років, причому ці фірми можуть перескакувати через якісь стадії процесу інтернаціоналізації (leapfrogging);

5) географічна експансія: «народжені глобальними» отримують свої доходи переважно із зарубіжних ринків, а не з внутрішнього.

В рамках цього пропонуємо розглянути схему формування активних мереж міжнародних високотехнологічних проєктів як організаційно-економічний інструмент практичної реалізації нової стратегії кластерного розвитку. Інструментом реалізації даної схеми є стратегія створення віртуального ланцюжка цінності – координований набір трансакцій між компаніями, що обслуговують кінцевих споживачів в декількох країнах, при використанні інформаційних технологій, що підтримують розробку кінцевого продукту. При цьому регіональний компонент залишається актуальним через наявність механізми міжкластерної взаємодії та міжгалузевого трансферу технологій за умова локалізації в регіоні ядра кластеру.

В якості прикладу наведемо модель створення нових базових технологій на прикладі дослідного центру ім. Хольста в Нідерландах (Holst Centre). Це організація прикладних наукових досліджень, що надає послуги державним і приватним компаніям, державним органам та громадськості організаціям [3]. Кожен бажаючий може приєднуватися до вже існуючих середньострокових і короткострокових програм, або ініціювати нові напрямки прикладних технологічних досліджень. Така співпраця дозволяє виробничим компаніям значно економити на власних НДДКР, вносячи членські внески, користуватися результатами колективного науково-дослідного процесу. Для прикладу варто навести таких технологічних гігантів, які беруть участь в спільних проєктах з центром ім. Хольста: SAMSUNG, PHILLIPS, NXP, BYERN, National Semiconductor, MERCK тощо.

Відтак, кластери мають центром регіональної економіки, а їх міжнародна стратегія здатна забезпечити значний імпульс для їх розвитку.

1. Крапувну, I. V. International innovation networks as new stage of innovation development / I. V. Крапувну, V. A. Omelyanenko, N. O. Vernydub // Economic Processes Management: International Scientific E-Journal. – 2015. – № 1. – Access mode: http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2015_1/2015_1_17.pdf

2. Михайлов, А. С. Международные кластеры как важный фактор развития пространственной экономики [Електронний ресурс] / А. С. Михайлов // Управление экономическими системами: электронный научный журнал. – 2013. – № 10. – Режим доступа: <http://uecs.ru/regionalnaya-ekonomika/item/2441-2013-10-18-08-12-43>

3. Гаршин В. Пути повышения эффективности технологической модернизации радиоэлектронной промышленности [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://ostec-group.ru/upload/iblock/b12/b12c004fdaf5489cab7ab8f3a79c689a.pdf>

ІННОВАЦІЙНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Тараненко О.О., к.е.н., доц., **Карпенко Н.М.**, доц.

Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (Україна)

Туризм є важливим каталізатором соціально-економічних процесів на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Будучи багатогранним явищем, що виконує низку важливих соціальних, економічних, культурних функцій, він охоплює різні сфери життя суспільства, свідченням чого є сучасне різноманіття його видів, які задовольняють різноманітні потреби подорожуючих та дають можливість провадження цього виду діяльності у регіонах з різним природно-ресурсним потенціалом та структурою економіки. У нинішній час одним з найперспективніших видів туризму є діловий туризм.

Діловий туризм об'єднує індустрію корпоративних подорожей та індустрію зустрічей (MICE). Він включає власне ділові поїздки (відрядження) бізнесменів і підприємців, конгресно-виставковий і інсентив-туризм, проведення подієвих заходів. MICE – абревіатура від перших літер Meetings (зустрічі, стратегічні, циклічні наради, переговори, презентації); Incentives (інсентив, заохочувальні поїздки, мотиваційні програми, стимулювання лояльності партнерів, співробітників, дилерів); Conferences / Conventions (конференції, форуми, конгреси); Exhibitions / Events (виставки, подійний туризм, корпоративні події) [1].

У 2013 р. обсяг світового ринку ділового туризму склав 1,1 трлн. дол. У 2014 р. та 2015 р. його зростання прогнозувалося на 6,9 % та 8,6 % відповідно [2, с. 5]. Слід зазначити, що це зростання на ринках різних економічно розвинених країн є досить нерівномірними, зокрема у 2015 р. відносно 2013 р. найвищі темпи зростання очікувалися у Китаї (17,8 %), Росії (13,6 %), Німеччині (10,6 %), тоді як у Японії (1,8 %), Італії (2,8 %), Нідерландах (4,5 %) ці темпи були найнижчими [2, с. 5]. На це зростання впливають різні чинники, але ключовими є рівень ділової активності та економічного розвитку країни, основою яких є реалізація інноваційної політики як на рівні країни загалом, так і кожного підприємства зокрема. Саме безперервна інноваційна діяльність забезпечує ефективне функціонування та розвиток підприємств у нинішніх нестабільних економічних умовах, що є підґрунтям інтенсивного розвитку інноваційного туризму.

Інноваційний туризм є відносно новим перспективним різновидом ділового туризму, що являє собою ділові поїздки для вивчення інновацій у

різних сферах. Цей вид туризму не спрямований на купівлю продукції чи укладання контрактів, його основною метою є обмін досвідом та напрацювання ділових контактів [3]. Такий підхід сприяє розвитку партнерських взаємовигідних зв'язків, а не інтенсифікації конкурентної боротьби.

Інноваційний туризм забезпечує потік туристів навіть у суто промислові регіони, які не володіють рекреаційними, історичними, культурними та іншими туристичними ресурсами для розвитку масового, пізнавального чи іншого традиційного виду туризму. Будь-яке підприємство виробничої чи невиробничої сфери може отримувати додаткові доходи від інноваційного туризму, за умови активного проведення інноваційної діяльності.

Інноваційний туризм є важливим інструментом розвитку як регіону, що генерує потоки ділових туристів, так і регіону, що їх приймає. Перший отримує інтенсифікацію діяльності підприємств на якісно новому рівні на основі передового світового досвіду, а другий – додаткове завантаження туристичної інфраструктури регіону і, відповідно, зростання рівня зайнятості населення. Зростання доходів економічних суб'єктів, задіяних у цьому процесі, сприяє зростанню податкових надходжень до бюджетів різних рівнів.

Поряд із достатнім рівнем інноваційного розвитку підприємств регіону, важливою умовою розвитку інноваційного туризму є висока якість обслуговування ділових туристів відповідними закладами, оскільки діловий туризм традиційно характеризується як високим рівнем прибутковості, так і підвищеними вимогами до якості обслуговування.

Таким чином, інноваційний туризм є перспективним видом діяльності, який є важливим інструментом розвитку регіону, за умови активної інноваційної діяльності його підприємств виробничої сфери і сфери послуг та високоякісного обслуговування ділових туристів регіональними підприємствами індустрії туризму.

1. Асоціація ділового туризму України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mice.com.ua/files/Statut_BTAUkraine.pdf

2. Global Travel Price Outlook 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.carlsonwagonlit.com/content/dam/cwt/countries/de/pdf/travel_price_outlook_2015_en.pdf

3. Лысенко В. Инновационный туризм: путешествие за опытом [Електронний ресурс] / В. Лысенко. – Режим доступу: <http://ubr.ua/leisure/travel/innovacionnyi-turizm-puteshestvie-za-opytom-354269>

РОЗДІЛ 3

Управління соціально-економічним розвитком регіону та підприємства

РАЗДЕЛ 3

Управление социально-экономическим развитием региона и предприятия

SECTION 3

Socio-economic development management of region and enterprise

ВИДИ ТА РІВНІ НОВИЗНИ НОВИХ ТОВАРІВ

Нагорний Є.І., к.е.н.

Сумський державний університет (Україна)

Ринок товарів швидко змінюється, удосконалюються конструкції та технології, зростає рівень конкуренції, змінюються запити споживачів. Підприємство прагнучи збереженню та захисту своїх конкурентних позицій, повинно піклуватися про рівень новизни своїх товарів. Саме наявність достатнього рівня новизни є певною гарантією того що товар-новинка буде мати попит у цільових споживачів.

Новизна товару - сукупність властивостей товару, що характеризують його радикальну зміну по відношенню до об'єкту(-ів) внесених змін і що дають йому право називатись новим в певному часово-просторовому вимірі.

Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджували проблематику новизни товарів, можна виділити Ж.-Ж. Ламбена, Р. Купера, Ф. Котлера, Н. І. Чухрай, Ю. В. Каракай, Н. К. Гіковата, С. М. Ілляшенка, А. С. Телетова та ін., праці яких спрямовані на визначення класифікаційних ознак нових товарів та видів новизни товарів, новацій та інновацій. На основі узагальнення теоретичних джерел з даної проблематики, автором пропонується наступні класифікаційні ознаки новизни товарів.

1. *За суб'єктом новизни* виділяють такі її види: 1) Споживча (або суспільна) новизна – товар, що призводить до появи і задоволення нової

потреби або, принаймні, нового, ефективнішого способу задоволення вже існуючої потреби; 2) Виробнича новизна – до нових виробів відносять любий товар, що вперше виготовляється підприємством, без огляду на його якісні відмінності, та рівень новизни для ринку; 3) Ринкова новизна – товар, що новий для даного ринку.

2. *За масштабом новизни*: товар, що новий в цілому для світу, певної країни, регіону, галузі в країні, або ж для окремого підприємства.

3. *За глибиною внесених змін в старий товар*: 1) Справжня новизна – товари відносяться до нових, якщо в них немає аналогів, а тому вся сукупність суттєвих ознак складається тільки з раніше не відомих (відмінних); 2) Незначна новизна – товари відносяться до нових, якщо вони мають аналоги, а також певну новизну в сукупності суттєвих ознак; 3) Квазіновизна – що відрізняються від аналога своїми допоміжними і додатковими функціями й ознаками; 4) Нульова новизна – товари-дублікати, що копіюють існуючі продукти, що вже існують на ринку.

4. *За об'єктом новизни*, тобто *за об'єктом внесених змін*: 1) Маркетингова новизна – об'єктом змін був маркетинговий комплекс; 2) Ресурсна новизна – освоєння при виробництві товару нового виду сировини, комплектуючих або напівфабрикатів; 3) Технологічна новизна – використання нової технологічної ідеї, нового конструкторського виконання, введення нового методу виробництва та ін.; 4) Соціальна новизна – об'єктом є соціальні характеристики товару; 5) Екологічна новизна – товар володіє новими екологічними параметрами, що призводять до зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище. Даний перелік можна продовжити, виділивши і ін. об'єкти змін.

5. *За цілями (за ефективністю, результатом)*: 1) Абсолютна новизна – якщо немає аналогів традиційного товару; 2) Вартісна новизна – витрати на розробку і впровадження нижчі, ніж в традиційних товарах; 3) Доцільна новизна – впровадження товару забезпечує підвищення рівня якості; 4) Суб'єктивна новизна – новизна для певних споживачів, які раніше не були знайомі з даним продуктом; 5) Ринкова новизна – оцінка новизни в світі, в країні, в галузі, для конкретного підприємства.

6. *За ступенем новизни*: 1) Найвища – абсолютно новий товар, який не має аналогів у світі; 2) Висока – товар, який не має аналогів в Україні; 3) Значуща – принципова зміна споживчих властивостей товару; 4) Достатня – принципова технологічна модифікація виробу; 5) Незначна – кардинальна зміна внутрішніх або зовнішніх параметрів; 6) Помилкова – безглузда або малоістотна модифікація товару.

7. *За ступенем новизни для споживача (за ступенем необхідних змін в поведінці споживача)*: 1) Спадкоємна новизна – не вимагає від споживача

нових звичок. До використання кожної нової моделі людині не потрібно пристосовуватися; 2) Динамічна новизна – вимагає від споживача певних змін у поведінці. Новий товар, що потрапляє до цієї категорії, обумовлює майже природні та ледь помітні зміни споживчої поведінки так, що сам споживач відчуті це зможе лише згодом. 3) Принципова новизна – зовсім нові схеми поведінки споживача.

Підводячи підсумки з даного дослідження, слід зазначити, що розробка нових товарів є одним з головних напрямків діяльності підприємств в ринкових умовах, проте вона пов'язана з надмірним ризиком не сприйняття новинки споживачами. Знизити рівень ризику можна за допомогою визначення виду і рівня новизни.

1. Гіковата Н. К. Управління процесом створення нового товару: маркетинговий аспект: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Н. К. Гіковата. — Харків, 2006. — 21 с.

2. Ламбен Жан-Жак. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / Жан-Жак Ламбен ; пер. с французского. — СПб. : Наука, 1996. — XV+589 с.

3. Кардаш В. Я. Товарна інноваційна політика: Підручник / В. Я. Кардаш, І. А. Павленко, О. К. Шафалюк. — К. : КНЕУ, 2002. — 266 с.

4. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика : управління інноваціями на підприємстві : Підручник / Н. Чухрай, Р. Патора. — К. : КОНДОР, 2006. — 398 с.

МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Свідзинський О. В., здобувач,

Сумський державний університет МОН України

В умовах сучасних тенденцій спрямованих на еко-соціальний розвиток ринкової економіки зокрема в Європі та в світі загалом, значна увага приділяється не лише зменшенню антропогенного впливу людини на довколишнє середовище, а й розширенню природно-заповідного фонду (ПЗФ) новими об'єктами та покращенню функціонування вже існуючих.

Україна не є виключенням, про це свідчать роботи урядових та неурядових організацій в цьому напрямку, низка прийнятих в минулому законопроектів, наприклад Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» та Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» в яких також піднімаються питання збільшення ПЗФ України.

За офіційними даними в цілому по Україні (без урахування заказника, розташованого в акваторії Чорного моря) частка заповідних

територій складає лише 6,05%, в той час як в країнах Євросоюзу цей показник знаходиться на рівні не менше 10-15%. Такий стан речей зумовлений відсутністю профільного державного органу, недофінансування установ, що володіють об'єктами ПЗФ та потребою подальшого вдосконалення

правового поля тощо.

Для вирішення актуальних проблем, на нашу думку, доцільно використати досвід інших держав в цьому напрямку. Наприклад програму «Місцевих природних заповідників» («Local nature reserve») Великобританії, яка протягом багатьох років успішно працює і надає змогу органам місцевого самоврядування вносити до реєстру заповідників різноманітні об'єкти від лісів до сміттєзвалищ в яких згодом відновлюється та/або підтримується екосистема під протекцією держави. Схожа програма «Réserve naturelle régionale» з 2002 року існує і у Франції де вже довела свою спроможність.

В контексті можливих реформ прав власності на землю, також можна звернутись до досвіду таких країн, як Південна Африка або тієї ж Великобританії, де приватна власність використовується в якості заповідної зони для отримання економічної вигоди.

Отже, спираючись на міжнародний досвід, для вирішення проблем в сфері ПЗФ, на наш погляд, слід застосувати системний підхід. Який включатиме створення відповідних державні органів дозволу і контролю, удосконалення нормативних положень ведення господарської діяльності на об'єктах ПЗФ, а також методи формування суспільної думки для популяризації та заохочення громадських і волонтерських організацій до проблем довкілля.

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ЛОЯЛЬНОСТИ КЛИЕНТОВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Ставров М.Н., студент, **Вайлунова Ю.Г.**, ассистент
УО «Витебский государственный технологический университет»
(Республика Беларусь)

Эффективность и конкурентоспособность предприятия зависит от количества клиентов, поэтому необходимо разрабатывать программы по увеличению лояльности клиентов, т.е. приверженности их к данной организации.

Для того чтобы реализовать программу лояльности предприятию необходимо использовать методы, которые позволят выявить основные характеристики клиентов.

Сегодня в условиях острой конкуренции реклама, традиционный маркетинг, ценовая политика предприятия не оказывают значимого влияния на клиентов. Приоритетами становятся персонализированные продажи товаров и услуг. Именно поэтому актуальным является внедрение концепции маркетинга партнерских отношений, который предусматривает налаживание и разработку индивидуальных подходов к каждому клиенту.

Методом формирования лояльности клиентов в рамках маркетинга взаимоотношений выступают CRM-технологии (Customer Relationship Management) – управление взаимоотношениями с клиентами.

Значение CRM- технологий состоит в том, что их применение позволит повысить лояльность клиентов, увеличить объем реализации, прибыль, конкурентоспособность и эффективность предприятий.

CRM-технологии - это совокупность программных продуктов, которые связаны в единое целое и интегрируемых в информационную среду компании; это бизнес-стратегия, основанная на клиентоориентированном подходе. Основной задачей CRM является повышение эффективности бизнес-процессов, направленных на привлечение и удержание клиентов, независимо от канала, через который происходит контакт с клиентом.

Как показывают данные зарубежных и российских информационных агентств, предприятия, использующие CRM-системы, могут добиться весьма значительных результатов, например таких как: снижение операционных и управленческих затрат на 15—20%; экономия оборотных средств на 3—5%; сокращение цикла реализации продукции на 25—30%; снижение коммерческих затрат на 30—35%; уменьшение дебиторской задолженности на 10—15%.

Внедрение CRM-технологий актуально для белорусских предприятий в силу глобализации, интенсификации использования информационных технологий в бизнес-процессах. Данная система поможет сформировать базу данных партнеров на предприятии, повысить лояльности клиентов.

Критерием успеха внедрения CRM-решения является не только удержание существующих, но и приобретение новых клиентов, повышение лояльности клиентов. Для оценки эффективности CRM-систем в большинстве случаев используются мнения клиентов об уровне взаимодействия с компанией, сокращение числа рекламаций, увеличение объема доступной информации о клиентах.

ЗВ'ЯЗОК РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ ТА ТЕМПІВ ЇЇ РОЗВИТКУ

Троян М.Ю., к.е.н., доц., **Романенко М.Р.**, студент
Сумський державний університет (Україна)

Дослідження впливу ресурсного потенціалу на результати розвитку країни викликає неабиякий інтерес наукової спільноти світу вже давно. Ще в ІХХ сторіччі англійський історик та соціолог Генрі Томас Бокль писав: «Раніше багатими країнами були ті, природа яких була найбільш щедрою; нині ж найбагатші країни ті, в яких людина є найбільш діяльною». І, дійсно, наявність природних ресурсів не робить країну багатою, лише розумний підхід до підйому економіки, зацікавленості держави та застосування інновацій зроблять країну успішною, багатою та розвинутою.

У середині минулого сторіччя в наукових роботах була популярною концепція «ресурсо-орієнтованої економіки», під якою розуміли таку економіку, де базовим фактором зростання було використання будь-яких ресурсів, в тому числі підвищення ефективності економіки повинно було відбуватися за рахунок техніко-технологічного розвитку технологій управління ресурсами, або частка природних ресурсів у ВВП країни повинна складати більше 10%. Подібні економічні системи знаходяться у великій залежності від кон'юнктури зовнішнього ринку.

Найбагатші економіки світу в основному складаються з компаній, що надають послуги, тобто мінімально використовують природні ресурси. Світова середня частка послуг у ВВП складає 63,6% (2015 р.), так у найбільшій економіці світу – США, сектор сервісу складає 79,7% у ВВП, в той час як сільське господарство та промисловість менше, ніж в середньому у світі (1,12% и 19,1%, порівняно із середнім 5,9% та 30,5%). Наступна за обсягом економіка Китаю приблизно збалансована між промисловістю та послугами (хоч сектор послуг зростає більшими темпами) із часткою сільського господарства у 9,1%. В цьому сенсі Китай є дещо аномальною країною по вкладу секторів економіки у ВВП. Останні декілька десятирічь Китай використовує свою конкурентну перевагу і будує свою промислову політику на стимулюванні виробництва в країні. Але по мірі зростання Китай буде переходити на сервіс-економіку, так само відбудеться зниження вкладу сільського господарства та збільшення частки сектора послуг у ВВП Індії.

Яскравим прикладом ресурсонезалежної економіки, що розвивається шаленими темпами є економіка Сінгапуру. Це країна, яка не маючи природних ресурсів, змогла стати однією з найбагатших та найрозвиненіших країн світу. Це унікальна держава, яка з британської воєнної бази перетворилась в епіцентр міжнародної торгівлі та фінансів. Клімат в

Сінгапурі екваторіальний, для якого характерна висока вологість та рясні опади. Країна є острівною державою і омивається водами Південно - Китайського моря. Сінгапур не має природних озер та річок, країні не вистачає прісної води, тож держава її імпортує з Малайзії та Індонезії.

Держава заробляє на тих речах, для яких природні ресурси не потрібні: послуги найбільшого в світі порту щодня очікують сотні гігантських кораблів; офіси найбільших банків світу розташовані тут; створення нових і неймовірних проектів, які не мають аналогів в світі залучають мільйони туристів і забезпечують стрімкий розвиток туризму в країні. Такого колосального успіху країна досягла завдяки першому прем'єр-міністру – Лі Куан Ю, який коли прийшов до влади зрозумів, що аби витягнути країну з плачевної ситуації, він мусить діяти глобально та кардинально жорстко. В країні були введені досконалі перетворення в фінансовій та законодавчій політиці. Була встановлена система високих штрафів, існує смертна кара, жорстко карають корупціонерів та державних зрадників, через це Сінгапур й до сьогодні називають однією з найсуворіших держав світу. Завдяки такій політиці ВВП Сінгапуру на душу населення в 2015 р. за оцінками Світового Банку склав 56284 поточних дол. США (в Україні 3082 дол.). За цим показником Сінгапур впевнено тримає третє місце в світі. Хоча на початку 90-х рр. минулого сторіччя ВВП Сінгапуру та України були порівняні (60 млрд. та 65 млрд. дол. США в ринкових цінах 1993 р. відповідно).

Натомість Україна розташована в набагато сприятливіших кліматичних умовах, славиться родючими ґрунтами, має безліч природних ресурсів: вугілля, залізна руда, сірка, газ, уран, нікель тощо. Ведеться видобуток незначних запасів нафти. Україна багата водними ресурсами, окрім Чорного та Азовського морів є дуже багато річок. Але навіть все вищезазначене не робить її успішною. Зараз Україна – держава з гігантським потенціалом займає перше місце в рейтингу найбідніших країн Європи.

Отже в сучасному світі технологій та сервісу, перенесення успішного розвитку із ресурсо-орієнтованої сфери, сфери видобутку, виробництва та сільського господарства в сферу інформації, знань та інноваційних рішень, Україна на нашу думку не має сподіватися лише на свої природні багатства та сільськогосподарський потенціал. Передумовою стрімкого розвитку в Україні є подолання корупції, вдосконалення законодавчого поля, реформування виробничої сфери, переведення високопродуктивних секторів економіки України на нові технологічні засади, тотальна модернізація соціальних секторів: освіти, медицини, науки. При цьому залишається актуальним виробництво інноваційної продукції, в тому числі сільськогосподарської, співпраця з іншими країнами у сфері експорту виготовленої в країні продукції на міжнародні ринки, будь які види людської діяльності, що відповідають викликам часу.

УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ЗЕМЛЕГОСПОДАРСЬКИМИ КОМПЛЕКСАМИ

Шашула Л.О., с.н.с.

*Державна установа «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку» (Україна)*

Проблеми економіки землекористування пов'язано зі стратегією управління, яка б адекватно поєднала в єдиному процесі господарського використання географічне положення, наявний природний потенціал, культурно-історичні традиції, інфраструктуру й індустріальний потенціал, агропромислові зв'язки. Для цього необхідно усунути або суттєво пом'якшити існуючі соціально-економічні диспропорції, кардинально посилити соціальну орієнтацію народногосподарського комплексу загалом, більш раціонально і заощадливо використовувати природні ресурси з урахуванням виняткової цінності й навколишнього природного середовища. Капіталізація природно-ресурсних активів та включення їх в фінансовий оборот дозволить вирішити ці питання.

Визначено, що основою формування територіальних земельно-ресурсних капіталів є взаємодія та особливості трьох взаєпов'язаних орієнтирів розвитку територіальних земле та лісогосподарських систем, а саме – соціально орієнтованих, бізнес-спрямованих і бізнесформуючих.

Цільові орієнтири соціальної спрямованості, які реалізуються за кошти земле та лісогосподарських систем, зосереджені на підвищенні добробуту соціуму розглянутої території. В межах такого підходу можна використовувати поняття «гармонізована цінність», відповідно до якого дану гармонізацію ми бачимо в розподілі цінності на задоволення зацікавлених осіб проектною діяльністю і на так званій соціально-позитивний результат, тобто соціальний ефект.

Цільові орієнтири бізнесформуючих проектів спрямовані на створення середовища для одержання доходів, а *бізнес-спрямованих* – на отримання прямих доходів. Але взаємний вплив і постійна необхідність спільного існування таких проектів тягне до прояву принципу взаємного доповнення. Формування територіальних земле та лісогосподарських капіталів можливе при взаємодії досягнення даних цілей та необхідності однакового темпу розвитку кожної системи. Розуміння даного принципу учасниками процесу дозволяє знайти баланс фінансових потоків, спрямованих на реалізацію програми розвитку земледогосподарського фракталу, зберігши при цьому основні показники економічної стійкості в допустимому інтервалі.

Ці питання можливо вирішити в межах використання корпоративних основ управління, капіталізації та ціноутворення,

інноваційних технологій розвитку. Відповідно кожному етапу (оперативному та стратегічному) буде відповідати свій тип територіальної організації економічної діяльності, а також набір методів і цільових установок.

Концепт управління земельними та лісовими ресурсами в контексті децентралізації влади орієнтований на досягнення переваг у розвитку даних систем за рахунок низки послідовних дій-результатів: планування та розвиток інвестиційного розвитку територіального фракталу; облік та інвентаризація ресурсів, формування єдиної електронної кадастрової системи (відкритий доступ); капіталізація ресурсу за рахунок запровадження ринку землі, включення його в економічний оборот; інвестиційна привабливість територій полягає в їх сучасній дешевизні та швидкій окупності; підвищення рівня інвестиційної привабливості територій; збільшення рівня орендної плати; патентування певної (рекреаційної) послуги, брендування території, франчайзинг; територіальний маркетинг; впровадження методик масової оцінки для земельно-майових комплексів різного рівня для об'єктивної оцінки рівня капіталізації земель міст, промисловості; ленд-девелопмент та розвиток інфраструктури території.

Визначені завдання утворюють відповідну модель їх взаємодій, інноваційність якої полягає в тому, що за рахунок створення відповідної комбінації у взаємодії блоків різноманітних завдань забезпечуються реальні умови досягнення ефекту соціально й еколого-орієнтованого розвитку на засадах децентралізації влади.

Дані висновки передбачають виведення результатів комплексних досліджень на рівень практичного використання в діяльності владних структур для національного, регіонального та муніципального рівня. Впровадження окремих результатів в народногосподарську практику є підґрунтям для визначення дальших інноваційних пріоритетів державної політики в сфері управління раціональним природокористуванням та охорони навколишнього середовища, основою для науково-дослідних та проектних установ при розробленні методів оптимізації використання, відтворення продуктивного потенціалу земельно-майових та лісогосподарських комплексів і систем, а також при розробленні інноваційних та довгострокових стратегій економічного та соціального розвитку областей України, удосконалення Генеральної схеми планування території та схем і проектів планування окремих регіонів України, областей, міст, територіальних утворень тощо.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД

Шпильова Ю.Б., к.е.н., с.н.с.

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

Одним із кроків, який було зроблено в процесі реформ у країні – це бюджетна децентралізація, тобто перерозподіл завдань, повноважень і ресурсів на національному, регіональному та місцевому рівнях задля підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів.

У процесі «бюджетної реформи» перед ухваленням головного кошторису країни на 2015 р. парламент прийняв низку законів, які забезпечать основу для виконання бюджету та які безпосередньо впливатимуть на можливість виконувати територіальними громадами покладені на них функції у соціальній та екологічній сферах. Серед них:

- запроваджено нову методику розрахунку трансфертів із державного до місцевих бюджетів. Раніше розрив між очікуваними доходами та видатками місцевих бюджетів, визначеними Бюджетним кодексом, покривався за допомогою міжбюджетних трансфертів. Відповідно, прийняття місцевих бюджетів було можливим тільки після затвердження основного бюджету країни, оскільки місцеві органи влади заздалегідь не володіли інформацією щодо належного їм обсягу трансфертів, субсидій і субвенцій. Новий кодекс передбачає заміну трансфертів на дотації вирівнювання, які розраховуватимуться лише на основі прогнозних надходжень від податку на прибуток та ПДФО до місцевих бюджетів, так що ця дотація буде спрямована на зменшення різниці між високодохідними та низькодохідними регіонами. Таким чином, для місцевих органів влади спрощено процедуру перерозподілу фінансування між різними статтями витрат;

- невикористані субсидії та субвенції залишатимуться в розпорядженні місцевого бюджету та можуть бути використані в наступному році. Досі всі невикористані кошти поверталися до Державного бюджету і цей механізм часто використовувався як прихований секвестр – тобто фінансування для деяких статей витрат (як правило, капітальних) надходило в листопаді-грудні, коли місцеві органи влади не встигали його освоїти – отже, кошти поверталися до Державного бюджету;

- запроваджено медичну та освітню субвенції з державного бюджету, при цьому обсяг фінансування залежить від кількості учнів/пацієнтів;

- кошти «фонду регіонального розвитку» (який має складати не

менше 1% надходжень до загального фонду Державного бюджету) мають бути розподілені не пізніше, ніж через 3 місяці після прийняття Державного бюджету (таким чином, у місцевих органів влади буде достатньо часу на їх використання). Місцеві органи влади повинні будуть фінансувати 10% витрат на ці проекти;

– ліквідовано два спеціальні фонди бюджету, а саме: фонд, у якому акумулювався імпорتنний збір за нафтопродукти та автомобілі, кошти якого використовувалися для будівництва та ремонту доріг (тепер значна частина доріг перейде у відповідальність місцевої влади), а також фонд, який акумулював платежі за утворення радіоактивних відходів і використовувався для знешкодження цих відходів, а також на деякі об'єкти радіаційного захисту (у даний час ці кошти включені в екологічний податок, який переважно піде на рівень області). Водночас, створюються два нові спеціальні фонди: в один будуть надходити 50% платежів за реєстрацію прав власності та 85% платежів за отримання інформації з Єдиного реєстру підприємств й інших реєстрів (ці кошти використовуватимуться для функціонування відповідних реєстрів); в інший надходитимуть 50% платежів від виконавчого збору, які використовуватимуть для винагороди державних виконавців.

Сільські та селищні громади також отримуватимуть 100% збору за паркування, туристичного збору, плати за надання адміністративних послуг, плати за ліцензії та за державну реєстрацію, адміністративних штрафів і штрафних санкцій (за порушення податкового законодавства щодо податків і зборів, які зараховуються до місцевих бюджетів, адміністративних штрафів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху), дивідендів, а також 90% коштів від продажу земель несільськогосподарського призначення (10% надходитиме до державного бюджету).

Аналізуючи новий Бюджетний кодекс, можна дійти до висновку, що хоча, на перший погляд, у ньому зроблено кілька кроків до децентралізації, але після проведених змін існують певні ризики недоотримання коштів до бюджету, а значить недостатнього фінансування витрат. Так, під питанням залишається діяльність окремих установ соціально-культурної сфери, які передбачено передати на фінансування з місцевих бюджетів.

1. Про Державний бюджет України на 2015 р Закону України № 80-VIII від 28.12.2014 Додаток №10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T140080.html.

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII із змінами і доповненнями, внесені Законом України від 7 квітня 2015 р. № 228-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T140079.html.

3. Сологуб І. Зміни до Бюджетного кодексу: глибинні реформи чи косметичний ремонт? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/127423>.

НАПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИИ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ

Яшева Г.А., заведующий кафедрой, **Тюрин Г.А.**, студент
Витебский государственный технологический университет
(Республика Беларусь)

Неотъемлемым условием качественного экономического роста на инновационной основе является конструктивное взаимодействие бизнеса и структур государственной власти. Характер этих отношений проявляется в институте государственно-частного партнерства (public-private partnership – англ.) Государственно-частное партнерство (ГЧП) – это долгосрочные контракты между юридическими лицами и государственными структурами, основанные с целью обеспечения финансирования, планирования, исполнения и эксплуатации объектов, производств, а также предоставления услуг государственного сектора (Европейская экономическая комиссия ООН) [1, с. 27].

Государственно-частное партнерство позволяет решать многие стоящие перед государством экономические проблемы, в первую очередь, поиска альтернативных бюджетным источникам инвестиционных ресурсов и повышения эффективности управления. Мировой опыт накопил ряд технологий ГЧП, позволяющих соединить интересы бизнеса и власти при предоставлении общественных услуг. Он свидетельствует о многообразии организационных структур поддержки и развития этих отношений, многообразии юридических форм, экономических механизмов стимулирования. За рубежом механизмы ГЧП используются в разных сферах – жилищно-коммунальный комплекс, энергетика, транспортная инфраструктура, бизнес-инфраструктура, инновационная сфера, образование, здравоохранение, социально-благотворительная (гуманитарная) и др. В настоящее время сфера партнерских отношений распространяется на решение задач развития предпринимательства, активизации инновационной деятельности, организации кластеров товаропроизводителей.

Особую актуальность становление и развитие ГЧП приобретает в современных условиях глобализации экономики и интернационализации производства. ГЧП с участием иностранного капитала даёт больше возможностей Беларуси интегрироваться в мировую экономику и получать необходимый опыт и передовые технологии. Взаимодействие государства с транснациональными

компаниями (далее – ТНК) в глобальном контексте является важным условием поддержания и повышения конкурентоспособности отечественного производства.

ГЧП облегчает выход на мировые рынки капиталов, стимулирует привлечение иностранных инвестиций в реальный сектор экономики. Для экономики регионов данное партнёрство имеет особое значение, поскольку на его основе более активно развиваются рынки капитала, товаров и услуг. В то же время разделение рисков между участниками соглашения осуществляется на основе договоренностей сторон. Без такого рода сотрудничества белорусский бизнес останется неконкурентоспособным, что отрицательно скажется на формировании инновационной экономики.

В условиях становления партнерских отношений претерпевают существенные изменения отношения собственности, складываются новые модели финансирования, появляются более эффективные методы управления. Таким образом, взаимодействие государства и частного сектора можно охарактеризовать как долгосрочное партнерство, которое по своей экономической природе является развитием традиционных механизмов взаимодействия хозяйственных взаимоотношений между государственной властью и частным сектором.

Основными признаками государственно-частного партнерства являются следующие: стороны представлены государственным и частным секторами экономики; взаимоотношения сторон зафиксированы в официальных документах; взаимоотношения сторон носят равноправный характер; стороны имеют общие цели и четкоопределенный государственный интерес; четкое определение целей и ролей, разделение полномочий и ответственности, подконтрольность, стратегическое управление; стороны объединяют свои вклады для достижения общих целей; стороны распределяют между собой расходы и участвуют в использовании полученных результатов).

Основные направления стратегии государственно-частного партнерства в социально-экономическом развитии экономики:

- выработка и постоянная корректировка научно-инновационной политики;
- объединение государственной и частной собственности в рамках значимых инновационных проектов на принципах доходности и возвратности;
- содействие, продвижение и распространение знаний о ГЧП;
- создание законодательной базы научно-инновационной деятельности с учетом стратегических целей, приоритетов и политики в этой сфере;

- разработка программ развития ГЧП в отдельных секторах экономики;
- проведение мероприятий для повышения доверия между партнерами и развитие культуры кооперирования между государственным и частным партнерами;
- разработка форм и методов взаимодействия органов государственной власти, государственных, частных научных и инновационных институциональных единиц;
- совершенствование налоговой и таможенной политики, включая налоговые и таможенные льготы;
- содействие и партнерство в формировании научно-инновационной инфраструктуры (технологические центры, технопарки, центры коллективного пользования оборудованием, отраслевые центры трансфера технологий, СЭЗ и др.);
- финансирование государством развития венчурных фондов, сети бизнес-ангелов, стартап-школ;
- государственная поддержка малого и среднего бизнеса в инновационной сфере;
- формирование в стране элементов институциональной среды ГЧП: финансово-экономических институтов, обеспечивающих инвестирование и гарантирование частных инвестиций, независимых организаций, осуществляющих экспертизу проектов и консалтинг, управляющих компаний, ассоциаций, объединений, фондов и т. п.;
- подготовка специалистов в области ГЧП и кадров инвестиционных менеджеров;
- определение финансовых взаимоотношений органов государственной власти, государственных, частных научных и инновационных организаций.

Реализация проектов государственно-частного партнерства в Республике Беларусь позволит повысить эффективность государственного управления, а также активизировать инновационные процессы на микро-региональном и макроуровне, что в целом обеспечит устойчивое социально-экономическое развитие экономики.

1. Государственно-частное партнерство: обучающие материалы для государственного сектора / Европейская экономическая комиссия ООН. – Минск: Четыре четверти, 2014. – 198 с.

РОЗДІЛ 4

Стратегічний менеджмент та маркетинг

РАЗДЕЛ 4

Стратегический менеджмент и маркетинг

SECTION 4

Strategic management and marketing

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ» В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Бабицька О.О., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет (Україна)

Категорія «потенціал» в науковий простір економічної науки увійшла у 70-80-х роки ХХ ст., під яким спочатку розуміли здібності й можливості людини, а пізніше – характеристики потенційних можливостей ресурсів окремого суб'єкта господарювання (галузі економіки тощо). У дослівному перекладі (з англ. та нім. «potential», з лат. «potentia») потенціал означає «можливості, сили, запаси, засоби, що можуть бути використані в господарській діяльності з використанням праці.

Аналіз існуючих наукових підходів дає можливість стверджувати, що на сьогодні єдиної думки щодо трактування зазначеної дефініції не існує. Здебільшого, «потенціал» розглядають як сукупність окремих ресурсів, необхідних для здійснення процесу виробництва.

У світлі еволюційного розвитку категорії «потенціал» нами виділено два підходи, один з яких визначає його як засоби, запаси, ресурси, що можуть бути використані у виробництві для досягнення певної мети чи виконання конкретного завдання, а другий – як потенційні можливості підприємства чи галузі, людини чи держави в цілому. Спільною ознакою і першого, і другого підходів є те, що поняття «потенціал» пов'язане з досягненням цілей, результату діяльності того об'єкта, який наділений певним потенціалом.

Учені різних країн, трактування яких підпадають під перший науковий підхід щодо розуміння змісту категорії «потенціал», у своїх дослідженнях більше уваги приділяють поняттю «ресурси» - природним, сировинним,

матеріальним, трудовим, фінансовим цінностям, які можуть бути використані у виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг з метою одержання додаткової вартості (С.М. Гончарова, С.В. Мочерний, Т.І. Олійник К.Р. Макконел та С.Л. Брю та ін.).

Утім, між термінами «ресурси» і «потенціал» є суттєва відмінність, яка полягає в тому, що ресурси існують незалежно від суб'єктів господарювання, а потенціал не можна розглядати відокремлено від підприємства. Якщо вести мову про поняття «потенціал» більш детально, не можна залишити поза увагою три основні види потенціалу - економічний, виробничий та ресурсний. Так, під економічним потенціалом підприємства розуміють його здатність забезпечувати власне довгострокове функціонування і досягнення стратегічних цілей на основі використання наявних ресурсів (Б.М. Мочалова, А.А. Задоя, К.М. Нужний); під ресурсним – величину наявних у розпорядженні ресурсів (М.В. Гладій, О.М. Вишневська, С.І. Кованов); а під виробничим - сукупність ресурсів певної кількості та якості, з оптимальним співвідношенням їх видів, які в процесі виробництва набувають форму факторів виробництва (В.Й. Шиян, О.В. Олійник, В.Г. Андрійчук). Отже, в основу ресурсного потенціалу підприємств покладені конкретні виробничі ресурси, однак для здійснення процесу виробництва вони повинні перебувати в органічній єдності і бути об'єднаними в рамках певної технології, тобто представляти собою систему, а виробничий потенціал визначається не лише величиною ресурсів, а й їхнім співвідношенням, якісними характеристиками, спеціалізацією господарств, технологіями та іншими суб'єктивними факторами. Тобто, між ресурсним, економічним та виробничим потенціалами є суттєві відмінності, проте, деякі дослідники ці поняття ототожнюють, що, на наше переконання, є не зовсім доречним.

У якості доведення нашого припущення скористаємося результатами досліджень відомих науковців. Так, по-перше, О.О. Капустін вважає, що відмінності між зазначеними поняттями полягають в забезпеченні (обслуговуванні) ними різних стадій суспільного відтворення: ресурсний потенціал співвідноситься з першою його стадією (закупівля сировини і матеріалів для виробничих потреб), а виробничий – проявляється на стадії виробництва, де ресурси поєднуються в технологічному процесі. Економічний потенціал пов'язаний зі стадією обміну, під час реалізації продукції та визначенні фінансового результату. По-друге, на думку В.В. Россохи, ресурсний потенціал і власне ресурси можна розглядати відокремлено від суб'єкта господарювання і його діяльності, їх можна вважати як такі, що не задіяні у виробничому процесі, тобто як незалежні. Натомість, виробничий потенціал не можна залишати за межами виробничого процесу, без зв'язку з економічним суб'єктом. По-третє, виробничий потенціал, на думку

С.І. Кованова, слід розглядати саме як систему збалансованих ресурсів, у той час як потенційні можливості ресурсного потенціалу є відомими і проявляються під час використання їх у виробництві.

Вважаємо, що найбільш вдала інтерпретація поняття «ресурсний потенціал» подана у працях О.В. Ульянченка, під яким слід розуміти складну інтегровану економічну категорію, яка означає сукупність первинних і вторинних ресурсів, спроможних забезпечити суспільне виробництво з метою задоволення матеріальних і духовних потреб людей.

Таким чином, узагальнюючи наявні підходи до розуміння сутності ресурсного потенціалу аграрної сфери, можна зазначити, що він є складною системою, яка включає в себе окремі ресурси та їхні можливості, які в разі належного використання забезпечують отримання позитивного економічного результату.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Вайлунова Ю.Г., ассистент

*УО «Витебский государственный технологический университет»
(Республика Беларусь)*

Мировой опыт реструктуризации текстильного и швейного производства демонстрирует основные черты ее проведения, которые могут способствовать выявлению направлений развития интеграции в Республике Беларусь. Возможными путями применения данного опыта в Республике Беларусь являются характеристики реструктуризации текстильной промышленности в отдельных странах.

Германия: тесная связь текстильной промышленности с национальными банками, которые особенно активно ведут сотрудничество по финансированию компаний производственного типа. Подобное внутреннее финансирование не применимо в условиях Республики Беларусь в силу ограниченности банковских ресурсов. Однако кооперация с европейскими ФПГ позволит привести технологии производства текстильных товаров к мировым стандартам.

Франция: из средств Евросоюза во Франции был создан центр текстильных инноваций, можно было взять в лизинг новое технологическое оборудование, обучить персонал, познакомиться с перспективными технологиями, преимущественно функционируют кластерные структуры.

Страны юго-восточной Азии: привлечение транснациональных компаний и иностранных инвестиций; создание замкнутого

технологического цикла; оснащение современным высокопроизводительным оборудованием; осуществление прямой поддержки экспортеров; разработка и использование Кодексов корпоративного поведения и этических кодексов.

Страны восточной Европы: разукрупнения предприятий, сопровождаемое сокращением производственных мощностей и занятости; кооперировании с крупными иностранными компаниями по средствам выполнения субподрядных работ (толлинг); постепенное снижение ставки рефинансирования; поиск новых внешних рынков и проведение успешной либерализации банковского сектора.

США: преимущества перехода от массового производства к расширенному ассортименту в целях быстрого реагирования на возникновение запросов потребителей; принцип непосредственного воздействия банков на текстильную отрасль и разработка высококапиталоемкой продукции; взаимодействие промышленности с фондовым рынком, который может формировать приток капитала для реализации стратегии конкурентных преимуществ; разработка и использование Кодексов корпоративного поведения и этических кодексов.

Россия: переориентация производства на выпуск новых видов продукции с использованием современных высоких технологий; выпуск продукции с увеличенной составляющей добавленной стоимости; создание интеграционной компании законченного производственного цикла; присвоение рейтинга для привлечения инвесторов.

Сегодня новым направлением организации предприятий текстильно-швейной промышленности в ряде стран является создание текстильно-швейных холдингов (кластеров), объединяющих, к примеру, процессы производства пряжи, тканей и готовой швейно-трикотажной продукции. В частности, текстильно-швейные кластеры действуют в Турции, Польше, Литве, Казахстане, России, Украине. Кластерная модель экономической организации может способствовать существенному росту конкурентоспособности предприятий за счет достижения положительного эффекта масштаба и концентрации капитала, повышения эффективности экономических отношений между предприятиями, входящими в кластер.

Проанализировав процесс формирования устойчивых интегрированных структур в текстильной и швейной промышленности зарубежных стран, можно выделить следующие закономерности их развития:

1. достижение синергетического эффекта за счет снижения транзакционных издержек, внешних и внутренних рисков, повышения инновационности и конкурентоспособности интегрированных структур;

2. объединение капиталов с целью более эффективного роста масштабов производства при формировании интегрированных образований;

3. диверсифікація діяльності, способуюча одночасному розвитку багатьох, не пов'язаних між собою видів виробництва, розширенню асортименту та зменшенню ризику банкрутства;

4. зміна економічної політики, яка повлечет за собою новий етап інтеграційних процесів через зміну організаційно-правової форми, умов взаємодії та т.п.

Виявлені закономірності дозволяють створювати необхідні сприятливі умови для підвищення конкурентоспособності підприємств текстильної та швейної промисловості. На сьогоднішній момент, за оцінкою експертів, легка промисловість знаходиться в першій трійці галузей, підвержених особливому ризику в зв'язку з вступленням Росії до Всесвітньої торгової організації. Інтеграція підприємств в текстильну та швейну промисловість є одним з способів захисту інтересів виробників текстильної та швейної продукції.

ВДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА, ЯК НАПРЯМ ПОЛІПШУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Васильчук Н. О., к.е.н.

Інститут економіко-правових досліджень НАН України

В теорії та практиці існує велика кількість різних організаційних форм співробітництва. Кожна має класифікаційну ознаку і обумовлена різним характером відносин. Більшість авторів вважають основними формами міжрегіональних економічних зв'язків в умовах ринку матеріальний товарообмін результатами праці, взаємовигідне виконання регіонами робіт і послуг, спільне проведення робіт виробничого та невиробничого характеру, розвиток міжрегіонального туризму, проведення однакової регіональної податкової, демографічної політики, політики ціноутворення. Але така класифікація відображає тільки економічний зміст, без урахування інших аспектів міжрегіонального співробітництва. Сучасне розуміння МС спирається на комплексний підхід взаємодії, а тому потребує системного підходу до класифікації. Окрім цього така класифікація не відображає інтереси всіх суб'єктів співробітництва. На рис. 1 наведена класифікація видів форм міжрегіонального співробітництва.

В залежності від правового статусу створення (ця класифікаційна ознака вважається найбільш поширеною в Україні з точки зору організаційних форм співробітництва підприємств, органів влади та громадських організацій), було виділено формальні (правосуб'єктні)

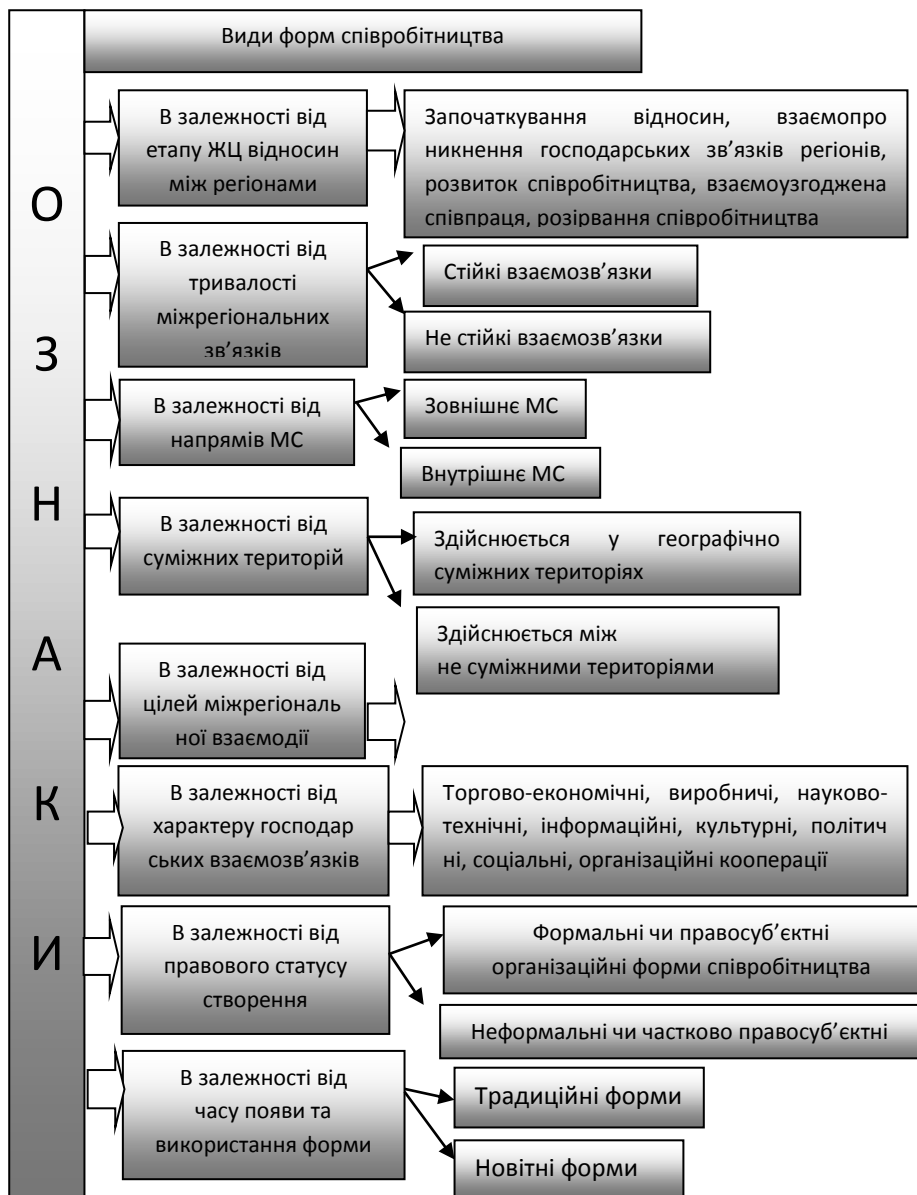

Рис. 1. Класифікація видів форм МС

*Джерело: Власна розробка автора

організаційні форми співробітництва, до яких належать створені у вигляді юридичної особи (спільного підприємства) з офіційною реєстрацією об'єднання у будь-якій з організаційних форм, визначених у Господарському кодексі України. На відміну від формальних неформальні (частково правосуб'єктні) – створені на домовленості (угоді про співпрацю) без реорганізації підприємств або зміни структури власності. В залежності від часу появи та використання, організаційні форми МС було поділено на традиційні і новітні (ця класифікаційна ознака є домінуючою з огляду на тему дослідження). Під традиційними формами будемо розуміти ті організаційні форми, які притаманні регіону, державі вони вже використовувалися в процесі активізації співробітництва, на формальних (правосуб'єктивних) умовах. Новітні організаційні форми – це такі форми, які раніше не використовувалися в рамках певної території та які сприяють створенню нових синергетичних властивостей у інтеграційного чи квазі-інтеграційного об'єднання через складання зусиль раніше автономних учасників, на не формальній (частково правосуб'єктній) основі.

Дана класифікація дозволяє комплексно підійти до вибору організаційної форми співробітництва регіонів та враховує інтереси всіх суб'єктів співробітництва.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЭКСПОРТА БЕЛОРУССКИХ И УКРАИНСКИХ ТРАКТОРОВ В РОССИЮ.

Дубенецкий Н. А., доц.

*УО «Витебский государственный технологический университет»
(Республика Беларусь)*

Экспорт тракторов является признаком высокого технологического развития страны-экспортера. Динамика этой экспортной позиции позволяет сделать определенные выводы о конкурентоспособности страны-производителя тракторов на рынке сложной технической продукции.

Целью предлагаемого исследования является определение стоимостных и натурально-вещественных трендов экспорта тракторов из Беларуси и Украины в Россию в период 2011-15 гг.

Для Беларуси и Украины важнейшим внешним рынком сбыта тракторов является рынок Российской Федерации. Сложившаяся еще в границах Советского Союза региональная структура производства тракторов сделала Россию объективно зависимой от их ввоза из-за границы, в первую очередь из сопредельных государств - Беларуси и Украины.

В табл. 1 представлены данные о динамике экспорта тракторов из Беларуси в Россию [1].

Таблица 1

Динамика экспорта белорусских тракторов в Россию в период 2011-15 гг.

Годы	Стоимость экспорта (млн. долл. США)	Общий вес (т)	Количество (шт.)	Средний вес (т)	Средняя стоимость 1 кг тракторной массы (долл. США)	Средняя стоимость 1-го трактора (долл. США)
1	2	3	4	5 (3/4)	6 (2/3)	7 (2/4)
2011	871,1	165 827	35 948	4,6	5,25	24 232
2012	338,2	97 753	37 868	2,6	3,46	8 931
2013	250,9	53 350	19 739	2,7	4,70	12 711
2014	213,5	53 939	19 320	2,8	3,96	11 051
2015	146,3	39 557	27 083	1,5	3,70	5 402

Табличные данные позволяют увидеть некоторые тенденции, сформировавшиеся в рассматриваемый период, а именно:

- снижение стоимости экспортных тракторов в долл. США в 6 раз;
- снижение общего веса экспортных тракторов в 4,2 раза;
- снижение среднего веса трактора в 3,1 раза;
- снижение средней стоимости 1 кг тракторной массы в 1,4 раза;
- снижение средней стоимости 1-го трактора в 4,5 раза.

Таблица 2 содержит данные о экспорте тракторов из Украины в Россию [1].

Таблица 2

Динамика экспорта украинских тракторов в Россию в период 2011-15 гг.

Годы	Стоимость экспорта (млн. долл. США)	Общий вес (т)	Количество (шт.)	Средний вес (т)	Средняя стоимость 1 кг тракторной массы (долл. США)	Средняя стоимость 1-го трактора (долл. США)
1	2	3	4	5 (3/4)	6 (2/3)	7 (2/4)
2011	67,3	11 335	1 464	7,7	5,94	45 970
2012	64,9	11 148	1 500	7,4	5,82	43 267
2013	42,6	7 177	941	7,6	5,94	45 271
2014	36,4	7 488	1 013	7,4	4,86	35 933
2015	14,6	4 429	733	6,0	3,30	19 918

- Из данных табл. 2 следует, что в рассматриваемый период:
- снизилась стоимость экспортных тракторов в 4,6 раза;
 - снизился общий вес экспортных тракторов в 2,6 раза;
 - снизилась средняя стоимость 1 кг тракторной массы в 1,8 раза;
 - снизилась средняя стоимость 1-го трактора в 2,3 раза.

Следует отметить, что резкое снижение стоимости белорусских и украинских тракторов в долл. США соответствует общей тенденции сокращения емкости рынка российских тракторов в рассматриваемый период. О экспортных позициях белорусских и украинских тракторостроителей на российском рынке более точное представление дает процентная доля экспорта соответственно Беларуси и Украины в общем объеме экспорта тракторов в Россию (табл. 3).

Таблица 3

Структура российского рынка тракторов, ввозимых из-за границы, по странам–поставщикам (в % от общей стоимости ввезенных тракторов).

Страны	2011г.	2012 г.	2013г.	2014 г.	2015 г.
Беларусь:	28	13	15	15	29
Украина	2	2	3	3	3
Прочие	70	85	82	82	68
Итого	100	100	100	100	100

Как видно из табл. 3 процентная доля украинского экспорта тракторов в общем объеме экспорта тракторов в Россию за рассматриваемый период увеличилась с 2% до 3%. Для белорусского экспорта тракторов в Россию критическим оказался 2012 г., когда произошло сокращение процентной доли белорусского экспорта тракторов на российском рынке на 15 п. п. (с 28% до 13%). Этот факт объясняется вступлением России в августе 2012 г. в ВТО, что повлекло за собой снижение ввозных пошлин на иностранные тракторы и усилению конкурентных позиций стран-производителей тракторов, не входящих в таможенный союз Беларуси, России и Казахстана.

Значительное усиление экспортной позиции Беларуси на российском рынке тракторов в 2015 г. обусловлено и политическими преференциями со стороны России, и использованием белорусскими производителями стратегии продажи тракторов в рассрочку, по договорам лизинга.

Сформировавшийся за период 2011-15 гг. понижающийся тренд экспорта тракторов в Россию, свидетельствует об окончании периода обновления тракторного парка в России. Рынок тракторов в России достиг точки насыщения, поэтому тракторостроителям Беларуси и Украины следует продвигать свою продукцию на рынки тех стран, где моральный и физический износ тракторного парка достаточно очевиден.

1. Статистика рынка тракторов в России. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://complex.imexp.ru/archives/3868>. – Дата доступа: 24.02.2016.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРОДУКЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАРУБІЖНИХ РИНКАХ

Ілляшенко С.М., проф., Петрак Л.О., аспірант
Сумський державний університет (Україна)

Проблема виходу на зарубіжні ринки для українських промислових підприємств, внаслідок втрати традиційних ринків Росії та ін. країн Митного союзу і подальшого падіння економіки, є досить гострою. Підприємства, що залишилися «на плаву» змушені шукати нові ринки збуту, які є більш місткими і з передбачуваними умовами функціонування. Це є вкрай важливим для всієї національної економіки, оскільки без розвитку сучасних промислових виробництв з високим рівнем доданої вартості і прибутку країна приречена на технологічне, а у перспективі і системне відставання від економічно розвинених країн, подолати яке, якщо згаяти час, буде неможливо внаслідок несумісності техніки, технологій, стандартів якості життя тощо. Окрім того, розвиток промисловості, переважно машинобудівних виробництв, впливає на технологічний рівень і темпи розвитку практично всіх галузей.

Незважаючи на кризу вітчизняна промисловість зберігає все ще досить потужний потенціал. Наведемо деякі показники: 3-є місце у світі (після США й Франції) з виробництва локаторів і локаційної техніки; 4-є місце у світі з експорту турбін для атомних електростанцій; 4-є місце у світі на ринку будівництва ракет-носіїв і їх комерційного використання для виведення на орбіту корисних вантажів; 9-є місце у світі з експорту продукції ВПК. Слід також згадати останні інноваційні розробки вітчизняної промисловості, які виходять на міжнародні ринки: літак АН-70; львівські тролейбуси і трамваї, а також електричний автобус; кривківські електропотяги і т.п., цей перелік можна продовжувати.

Проте для значної частини вітчизняних товаровиробників (навіть при високій якості їх продукції) вихід на зарубіжні ринки є досить проблематичним. Системний аналіз і узагальнення літературних джерел і практики господарювання дозволили виділити основні проблеми вітчизняних промислових підприємств, що пов'язані з просуванням їх продукції на зарубіжні ринки:

1. Проблеми вибору адекватної стратегії виходу на зовнішній ринок:
 - непрямий експорт, що здійснюється за допомогою незалежних посередників (місцевого посередника експортера, агента-експортера, експортної фірми тощо);

- прямиї експорт, що передбачає використання експортного підрозділу, зарубіжної збутової або дочірньої фірми, торгового представника, іноземного дистриб'ютора;
- ліцензування, що передбачає надання за винагороду права іноземній фірмі використовувати свою торгову марку, технології тощо;
- створення спільного підприємства з іноземними фірмами;
- пряме інвестування, тобто пряме володіння іноземною фірмою.

2. Проблеми подолання ринкових бар'єрів, пов'язаних з несумісністю стандартів, квотуванням обсягів продажу, високими ризиками, сертифікацією виробництва, продукції, системи збуту і т.п. відповідно до вимог міжнародних стандартів та/чи країни, в яку здійснюється поставка.

3. Проблеми модернізації виробництва і продукції, навчання персоналу й т.п., що вимагає значних ресурсів (фінансових, часових тощо), складнощі отримання цих ресурсів.

4. Проблеми урахування адміністративних, правових, міжкультурних і т.п. відмінностей національного і зарубіжних ринків.

5. Проблеми сприйняття іміджу країни походження товарів споживачами на зарубіжних ринках.

6. Проблеми адаптації існуючих чи розроблення нових маркетингових стратегій, вибору організаційних структур маркетингу, що враховують особливості зарубіжних ринків.

Ці та інші аналогічні проблеми практично унеможливають для більшості вітчизняних товаровиробників вихід на зарубіжні ринки.

Як свідчить світовий досвід, для їх подолання необхідним є розроблення державної програми стимулювання експорту, укладання двохсторонніх і багатосторонніх міждержавних угод, лобіювання інтересів вітчизняних товаровиробників на зарубіжних ринках тощо.

Цьому має передувати визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку вітчизняної промисловості, які б враховували світові тенденції НТП, наявні і потенційні конкурентні переваги. Вибір цих напрямів повинен здійснюватися у руслі концепцій інноваційного випередження, оскільки, як слідує з практики країн які вийшли з кризи і долучилися до лідерів економічного зростання, лише цим шляхом можна досягти успіху, а наздоганяючий розвиток не має перспектив.

На рівні окремих підприємств актуальним є визначення видів діяльності і продукції які з високою імовірністю можуть отримати успіх на зарубіжних ринках. В їх основу повинні бути покладені результати системних маркетингових досліджень перспективних ринків, оцінка власних можливостей, розробка заходів щодо приведення у відповідність внутрішніх можливостей розвитку зовнішнім, які відкриваються на нових ринках. Лише на цій основі можна формувати стратегії виходу на зарубіжні ринки.

МАРКЕТИНГ СПОРТА: ТЕНДЕЦИИ РАЗВИТИЯ И ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ПРИЗНАКИ

Кочеткова И.А., ассистент

*УО «Витебский государственный технологический университет»
(Республика Беларусь)*

С каждым годом физическая активность и спорт все в большей степени проникают в повседневную жизнь людей: повсеместно возрастает количество спортивных клубов и организаций, увеличивается число людей, приобщающихся к спорту, растет количество и качество спортивных средств массовой информации. В условиях глобализации экономических отношений, свободы передвижения людей и обмена информацией, постоянно увеличивается число спортивных болельщиков.

Применение концепции маркетинга возможно в деятельности фитнес-центров. Здесь маркетинг имеет свои специфические отличия от маркетинга услуг в целом. Выделим основные из них:

1) в то время как в маркетинге услуг основной задачей становится удовлетворение потребности, маркетинг спорта должен ее сперва сформировать. К посещению фитнес-центра клиента необходимо в основном тщательно мотивировать;

2) удовлетворение потребностей различного уровня. Большая группа услуг удовлетворяет потребности первого уровня, согласно пирамиде потребностей А. Маслоу. Занятие спортом находится на последней ступени пирамиды как потребность в самовыражении (потребность личного совершенствования, персонального развития);

3) отложенность результата. Именно от усердности и старания потребителя зависит результат занятий.

4) постоянство. С целью достижения результатов от данной услуги, ею необходимо заниматься без длительных перерывов и соблюдая регулярный график.

Маркетинг спорта – это широкая и актуальная тема, затрагивающая различные сферы жизнедеятельности современного человека и общества в целом.

MARKETING APPROACHES TO INCREASE OF SALES IN THE CONTEXT OF BEHAVIOUR ECONOMY

Makhnusha S.M., PhD, Associated Professor
Sumy National Agrarian University (Ukraine)

In today's market conditions, competition in the markets and the struggle for the buyer necessitate producers and outlets in places of marketing of products to resort to new ways to promote sales by influencing the behavior of the potential consumer. This influence should affect not only their rational motives, but also irrational ones. It is known that the game in the subconscious and in the psychology of behavior can bring the desired results.

An important role is known to play a merchandising approach: how and where to put the items of products more profitable to attract more attention to them, and so on.

Close enough to these approaches are approaches in understanding the so-called behavioral economics. The latter is a relatively new and interesting marketing phenomenon that requires further development and new proposals.

Behavioral economics studies the irrational behavior of people under the influence of social factors. It postulates allow customers to better understand and make more informed decisions about products and services. Knowing them particularly is useful for start-ups, which more than others are interested in improving their performance.

It represents interest a review and systematization of approaches to improve the performance of sales in the context of behavioral economics. The study of these approaches and their characteristics can give valuable practical advice to producers and traders. That is what this investigation is devoted to.

Questions of behavioral economics are relatively new and not fully explored, although their consideration is represented in the works of many scientists. We can say that this is a problem, located at the junction of several sciences: philosophy, psychology, economics and marketing, that is, something interdisciplinary and aggregated-synergic. Indeed, speaking of the postulates of behavioral economics, should be addressed the works of philosophers and scientists, psychologists, and economists and marketers.

The problem of studying the rational and irrational human behavior was studied by a number of contemporary scholars in these areas of science and other historical personalities (Plato, Hobbes, Kant, Freud, Nassim Taleb, Dan Ariely, B. Gert, Lionel Charles Robbins, Daniel Kahneman, Amos Tversky, Maurice Allais, Suzanne Shu and Ayelet Gnizi, Chris Anderson, Nir Eyal and others). In their works the problems of rational and irrational in man, man's psychology and behavior in life in general and economic conditions in particular was investigated.

It requires a systematization of the existing approaches to the management of human irrational behavior in the conditions of economic decision-making in the context of behavioral economics.

The main purpose of the investigation is an overview of marketing approaches to improve the performance of sales in the context of behavioral economics on the example of the world-known brands and analysis of their effectiveness.

A relatively new concept in economics is *Behavioral Economics* – «economics of behavior» or «behavioral economics». It is believed that its ideological foundations were laid in the article of two American-Israeli psychologists – Daniel Kahneman and his collaborator Amos Tversky. Article «Prospect Theory: Decision Making Under Risk» appeared in 1979 in the journal «Econometrica». The authors of this work in a series of experiments demonstrated that real people are not inclined to act in accordance with the requirements of neoclassical economics and often exhibit a tendency to absolutely irrational behavior. Since then, these ideas have gained a lot of followers, occupied the prestigious faculty in American universities. In particular, they found that irrational behavior is not chaotic. It is subject to certain models and therefore quite predictable – at least in statistical terms. This view is shared by Dan Ariely. This is what he does in his book «Predictably Irrational: The Hidden Forces That Shape Our Decisions».

Economics studies the interaction of people in the course of their business activities, or in other words, how people respond to incentives in achieving their business goals. One of the main prerequisites for the economic analysis is a rational human behavior.

Modern economics is focused mainly on rational human behavior, suggesting that individuals always have clear goals, can quickly perform complex calculations, and choose the most appropriate courses of action. In contrast to this approach, psychology, which also examines the interaction of people and decision-making people, focused on the real state of the person. Psychology assumes that human behavior can lead sophisticated subtle reasons that a person can be affected by other people's experiences and emotions. At the end of the XX century, a number of economists have begun to conduct research at the intersection of economics and psychology, setting off a new discipline – *behavioral economics*.

Scientists have conducted many experiments in which different cases of irrational behavior of individuals were established. Consider the most common of them:

- people often do not take into account the opportunity cost of their actions;
- people do not know how to think in terms of limit values;
- people attach importance to a relative, rather than absolute values;

- people are thinking about justice, and therefore cannot behave rationally;
- people are very short-sighted, when dealing with probabilistic values.

Most people do not know how to properly deal with probabilities;

- the majority of people is too self-confident in their abilities;
- people only pay attention to the facts that confirm their own views.

It is a review of the main approaches to increasing sales in retail outlets in terms of irrational influence on decision-making by the individual in the context of behavioral economics.

The main approaches are:

1. Restrictions create a sense of scarcity

In the book «Think Fast and Decide Slow» Daniel Kahneman gives an example of how the deficit affects our assessment of facilities and our desire to possess them. One of the grocery stores did 10% discount on certain items. Sometimes next to the item of goods appeared a cardboard with the inscription «No more than 12 pieces in one hand». Interestingly, the average number of purchased units is seven pieces in the days when there was restricting cardboard in front of them, and only three of them when there were no restrictions. That is the feeling of scarcity that forces people to perform certain actions. We unconsciously associate the product with its quality, availability, and limit gives the impression that it is a scarce commodity. The fact that the goods are difficult to acquire increase its value in our eyes, and we buy more and more, because we are afraid that lose access to it.

2. Discounts of limited duration cause a fear to miss something

Marketing professors – Suzanne Shu and Ayelet Gnizi – found that the number of affected gift certificates with a validity period of two months is 6%, while the exact same gift certificates valid for three weeks are used in 31% of cases. The core idea of this experiment is that the desire to save is not always strong enough to encourage the person to make a purchase. Rather, there is valid fear to lose something (in this case – to miss a bargain and an opportunity to save money). Knowing this, you can affect the feelings of customers. Many people love to get something for free, or «save», but that the date of the end of discounts motivates people to take concrete steps to avoid losing it.

3. The deadline for the offer spurs buyers' activity

«McDonald's» company for 30 years from time to time removes sandwich «MakRib» from its menu, while pork supply does not stop for a day. Periodic updating menu helps to create excitement about the return of one or another product. It pegged the deficit sensation encourages customers to order their favorite dishes as soon as they appear in the menu until they were gone again. Similarly, a lack of a single product makes people more likely to return to a shop or a restaurant, and on the way they can buy something else. Thus, the deficit

increases profits. Some start-ups specifically limit the time of release of products or services, to increase the number of customers.

4. The more expensive product is perceived as more valuable

If you're into something you believe, you will force the brain to look for confirmation of this. Author of the book «Hooked: How to Build Habit-Forming Products» Nir Eyal mentions one interesting study. The subjects tried the wine at \$ 5 per bottle, and then move on to the tasting of wine, a bottle of which cost \$ 90. It is clear that a more expensive wine tastes thin. But the experiment confirmed that the statements of the participants really reflect what they feel: the more expensive tasting beverage areas of the brain associated with pleasure, showed higher peaks. This is despite the fact that the two bottles was the same wine. Sometimes it is started to raise rates in order to improve the perception of the brand.

5. The smaller functions in the menu of your site, the more your customers will

Director of the American Apparel Information Service told what action online has helped him increase conversion. And now, he said, the conversion rose to 12% when the number of buttons on the home page dropped from 9 to 4. A large number of buttons on the main page complicates site navigation. Limit the number, and your visitors will be less distracted and more likely to click on links.

6. Reference prices form the customer expectations

Many companies publish a monthly report on the status of their business. It gives people a basic understanding of commodity prices: leafing through the pages, they roughly know what to expect in different cities of the country. People like to compare prices and monthly reports add value to the usual services.

7. Positive emotions motivate customers to take action

Causing positive emotions, you are helping clients to plan the purchase, brighten their expectations and create the basis for the pleasant memories after making a purchase. In the end, you can strengthen the good impression, reminding customers about past events. Virgin Galactic company provides its clients with a six-minute flight into space for \$ 250 000. And what is the best part of this purchase? Naturally, the anticipation of the flight.

8. You can influence the perception of the customer

In the book «Happy Money» there are described several experiments similar to each other. People were showed a cartoon, and those participants who spoke before seeing that it was very funny, really laugh more than others. If listeners have reported that some politician will perform well in future debates, then later they assessed his performance more highly than those who warned that he's not feeling well. The perception of people is highly dependent on how they are presented certain things. If someone has formed a definite opinion about the upcoming event, then most likely, it will not change and after the event (unless, of course, no one will convince a person otherwise).

9. You will achieve a lot by choosing the right time

People are becoming more compliant after eating. People behave differently before and after meals. When we are hungry, it is difficult to effectively think about something else. But after eating many feel much more satisfied. Therefore it is better to ask people to make decisions when they have eaten.

Thus, knowledge of the basis of behavioral economics can significantly affect the business. More and more companies are taking in its staff specialists in behavioral economics. You can use it to maintain an artificial shortage, use the reluctance of people to miss out on something important, to create the impression of uniqueness of products, manage customer expectations, and encourage them to make decisions that affect their perception and consequently – your own income.

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ ПРОМОЦІЇ МІСТА СУМИ

Прокопенко О.В., д.е.н., проф.

Сумський державний університет (Україна),

Вища школа економіко-гуманітарна, м. Бельсько-Бяла, (Республіка Польща)

Фесенко Л.Ю., КУ «Агенція Промоції Суми» (Україна)

Романюк Я.С.

Сумський державний університет (Україна)

Одним із наслідків глобалізації є міжміська конкуренція як на державному, так і на міжнародному рівнях. У зв'язку з цим фактом з'явилася необхідність у розвитку міста на основі маркетингового підходу.

Маркетинг міста передбачає просування міста з метою стимулювання економічного, соціального і культурного розвитку. Розвиток міста на основі маркетингового аналізу сприяє підвищенню його конкурентоспроможності, що в свою чергу провокує залучення інвестиційного і державного фінансування. Поняття маркетингу міста тісно пов'язане з брендингом міста, основним завданням якого є формування його престижу та іміджу, в тому числі затвердження логотипу [1].

Втілення маркетингової стратегії розвитку міста розглянемо на прикладі міста Суми – культурно-освітнього центру Сумської області з населенням близько 260 тисяч чоловік, історія якого почалася майже чотири століття тому з моменту освоєння території переселенцями з Правобережної України, яка перебувала під владою Речі Посполитої. На сьогоднішній день в місті функціонує кілька ВНЗ, ряд коледжів і професійних установ, а також краєзнавчий і художній музеї, філармонія і два театри [2, 3].

З метою маркетингового просування міста в лютому 2012 р. створено «Агенцію Промоції «Суми». Прикладом для заснування даної установи стала аналогічна агенція в польському місті Люблін. **«Агенція Промоції «Суми»** – комунальна установа, яка займається просуванням м. Суми на державному та міжнародному рівнях. Її основною метою є підвищення конкурентоспроможності міста. Головними інструментами досягнення цієї мети є проведення культурно-масових заходів: організація різного роду фестивалів, майстер-класів, виставок, благодійних акцій, а також партнерство зі ЗМІ, співпраця з суспільно-культурними організаціями українських та зарубіжних міст і т.д. Завдяки плідній праці агенції підвищується інтерес до міста Суми з боку інвесторів [4].

З метою розвитку м. Суми агенцією реалізовані такі проекти [5, 6]:

- соціальна акція, що має на меті довести креативність сумчан. З 3000 фотографій-селфі викладено зображення Альтанки, яка є символом міста. Розмір зображення склав 5х7 метрів. У проекті м. Суми посіло перше місце в Україні;

- благодійний аукціон «Чекаю, бо кохаю» з метою збору коштів для потребуючих допомоги дітей, а також для службовців в зоні АТО. За даним проектом зібрано 40 тисяч гривень;

- ряд заходів під назвою «Дні міста» розважального та пізнавального характеру, проведені у зв'язку зі святкуванням Дня Визволення і Дня Народження міста Суми;

- щорічне травневе свято «День Європи» з організацією «Європейського містечка» з окремих наметів, які представляють міста України, держави-члени ЄС, а також Європейську Комісію. Організатори свята знайомлять городян з культурою, історією, географією великих міст, проводять різного роду конкурси на європейську тематику, надають можливість сумчанам взяти участь у публічних дебатах із представниками державної влади. Пропонуються страви національних кухонь. Як правило, в дні святкування місто відвідують послы європейських країн, які проводять зустрічі зі школярами, студентами, науково-педагогічними працівниками університетів, представниками ЗМІ та громадських організацій;

- квест «Закохані Суми», організований на честь Дня Святого Валентина з метою підняти романтичний дух серед жителів міста. Проведено лотерею з участю закоханих пар, переможці нагороджені призами;

- конкурс «Сумська листівка», основна мета якого – пошук талановитих і креативних людей, творчих дизайнерів і художників. До Дня міста ідею листівки переможця було зображено на біг-борді;

- благодійний фестиваль вуличної їжі «Квітень Суми Фест», на якому сумчани коштували надзвичайні українські страви. Гроші, одержані в

результаті фестивалю, передані на допомогу малозабезпеченим, хворим і потребуючим громадянам, а також солдатам зони АТО і біженцям;

- проект «Ніч музеїв», популяризує культуру відвідування галерей, музеїв, виставок. Жителі міста побачили цікаві перфоманси і п'єси. Проект реалізовано за прикладом Європейських країн, де тенденція відвідування місць культурного дозвілля стрімко розвивається.

Це далеко не повний список проведених заходів. Однак залишається достатня кількість «слабких місць» з точки зору промоції міста. Наприклад, працівники агенції поставили завдання створення стилізованої карти м. Суми, що надає інформацію про головні культурні та історичні об'єкти, однак для реалізації даного проекту необхідно додаткове фінансування. Також маркетологи нашого міста розуміють необхідність публікації спеціальних брошур із систематизованою інформацією про розважальну програму та різні заходи, які щодня проходять в м. Суми. Ідея випуску таких брошур, особливо необхідних для туристів, запозичені у м. Бельсько-Бяла Республіки Польща. Особливо актуальним для потенційних інвесторів завданням є будівництво дитячих розважальних центрів, яких в місті всього лише декілька. Стратегічними об'єктами для вкладень є старі будівлі, які мають зручне розташування, але не реставруються і не використовуються. Особливої уваги заслуговує футбольний стадіон, який має величезні масштаби, проте досить рідко застосовується. При правильному маркетинговому підході сфера його використання може бути набагато ширшою.

На погляд авторів, реалізація стратегічних векторів промоції міста Суми зробить місто більш конкурентноспроможним, що, в свою чергу, створить додаткові умови його економічного і культурного розвитку.

1. Маркетинг міста. Вікіпедія – вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/City_marketing.

2. Коваленін В.А. Історія міста Суми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine.ui.ua/en/istoriya-gorodov-ukrainy/istoriya-goroda-sumy>.

3. Альтанка. Вікіпедія - вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Альтанка>.

4. «Агенція Промоції «Суми». Вікіпедія – вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Агенція_промоції_«Суми_».

5. Звіт директора комунального закладу «Агенція Промоції «Суми» Сумського Міської Ради про роботу установи за 2015 рік.

6. Робочі матеріали «Агенції Промоції «Суми».

РОЗДІЛ 5
Міжнародні та регіональні аспекти
економіки природокористування

РАЗДЕЛ 5
Международные и региональные аспекты
экономики природопользования

SECTION 5
International and regional aspects of environmental economics

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ
РОЗВИТКУ ЗРОШУВАНОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Грановський Д.Л., аспірант
Херсонський державний аграрний університет (Україна)

Головною умовою формування інноваційної моделі розвитку зрошуваного землеробства є застосування інноваційних технологій та їх елементів, які забезпечують отримання конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції. Так, для забезпечення розвитку аграрного сектора економіки та збільшення виробництва сільськогосподарської продукції в зоні Південного Степу України особливого значення набуває широке впровадження ресурсозберігаючих технологій із застосуванням у системі сівозмін високоінтенсивних і продуктивних, стійких до хвороб і шкідників сортів та гібридів зернових, овочевих, кормових та інших сільськогосподарських культур. Особливого значення в технологіях вирощування сільськогосподарських культур набувають інноваційні способи їх зрошення.

Основними напрямками ефективного використання зрошуваних земель і ефективного ведення сільськогосподарської діяльності у зоні зрошення, які враховують позицію органів державної влади, позицію населення і сільських територій, позицію сільськогосподарських підприємств, позицію екології та позицію науки і освіти є такі:

- з позиції державних органів управління: насичення внутрішнього ринку вітчизняною продукцією сільського господарства в об'ємах, структури

і якості, які необхідні для повноцінного і здорового харчування всіх верст населення регіону і країни, а, по можливості, і поступового збільшення обсягів формування експортного потенціалу;

- з позиції населення і сільських територій: створення сприятливих умов для життя сільського населення і поступового підвищення рівня його благополуччя;

- з позиції сільськогосподарських підприємств: техніко-технологічна модернізація і перехід до використання інноваційних технологій, формування інвестиційного потенціалу та ефективна економічна діяльність;

- з позиції екології: відтворення, охорона та раціональне використання сільськогосподарських земель і водних ресурсів, збереження природних агроландшафтів. Виробництво екологічно безпечної сільськогосподарської продукції шляхом екологізації виробництва та розвиток сільських територій;

- з позиції науки і освіти: розвиток наукових досліджень з метою переходу на інноваційну модель розвитку аграрного сектора економіки та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на вітчизняному і світовому ринках, формування інноваційно активного кадрового потенціалу.

Для реалізації цих позицій необхідним є удосконалення інвестиційно-інноваційної політики, інституційного середовища, організаційно-економічного механізму регулювання агропромислового ринку, зовнішньоекономічної діяльності та регіональної економічної політики.

Для інноваційного розвитку аграрного сектора економіки у зоні зрошення необхідними умовами є:

- посилення інтеграції наукового і освітнього потенціалу в аграрній сфері;

- формування системи і механізмів прискореної передачі знань та інноваційних розробок в практику сільськогосподарського виробництва;

- проведення наукових досліджень з проблем визначення й оцінки ризиків і адаптації агропромислового комплексу до умов зміни клімату;

- формування нової парадигми розвитку сільських територій як багатофункціонального об'єкту.

- стимулювання інвестиційної діяльності та інноваційного розвитку аграрного сектора;

- створення системи державного інформаційного забезпечення у сфері сільського господарства;

- відновлення родючості ґрунтів сільськогосподарського призначення, у тому числі і тих, що зрошуються;

- відновлення природних ландшафтів;
- збільшення площ зрошення сільськогосподарських земель тільки в Херсонській області до 360 тис. га;
- забезпечення державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства;
- розвиток інфраструктури та логістичне забезпечення сільськогосподарської діяльності;
- підвищення фінансової стабільності сільськогосподарських підприємств у зоні зрошення (компенсація витрат на електроенергію для подачі води на зрошення, прозорий механізм формування ціни на подачу поливної води, консолідація зрошуваних земель тощо);
- ефективне використання зрошуваних земель (2-3 урожаї сільськогосподарських культур на рік);
- кадрове забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства у зоні зрошення.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*Олійник І.С., аспірант, Грановська Л.М., д.е.н., проф.
Херсонський державний аграрний університет (Україна)*

Пріоритетність розвитку аграрного сектору економіки України зумовлюється тим, що сільське господарство в сучасних умовах залишається головною продовольчою галуззю України, успішний розвиток якої потребує залучення інвестиційних ресурсів. В агропромисловому секторі України задіяні близько 40% населення і виробляється майже половина валового внутрішнього продукту. Сільськогосподарські підприємства України потребують технологічного переозброєння високоефективними, надійними, енергозберігаючими й екологоохоронними технічними засобами, що є необхідним для подальшого відтворення виробничого потенціалу агропромислового сектору економіки.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 19 вересня 1991 року поняття інвестиції трактується так – всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект [1].

Для розвитку аграрного сектора було запроваджено концепцію Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на

період до 2020 року, метою програми є створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку аграрного сектору, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією [2].

Дослідження перспектив розвитку інвестиційної привабливості України розглядають О.О. Коць, Х.І. Пістун. Вони визначають, що інвестиційна привабливість – запорука залучення інвестицій як на рівні підприємств, так і на рівні держави, адже саме інвестиційна привабливість показує, на скільки країна є привабливою для вітчизняних і зарубіжних інвесторів для вкладення в неї капіталу [3].

На думку І.П.Борейка активна інвестиційна діяльність в аграрному секторі сприяє збільшенню обсягів сільськогосподарського виробництва, підвищенню прибутковості аграрних підприємств, розширенню їхньої виробничої діяльності, що сприятиме зростанню рівня задоволення споживчих потреб населення усюю країни й поліпшенню розвитку соціальної сфери села [4].

Реальний обсяг вітчизняних та іноземних інвестицій в екологічні інновації в сільське господарство України є незначним. За даними Держкомстату України за період січень-вересень 2015 року в економіку країни надійшло капітальних вітчизняних інвестицій в сільське господарство – 17219,7 млн. грн., а за весь 2014 рік в економіку країни надійшло капітальних вітчизняних інвестицій в сільське господарство – 18795,7 млн. грн. В Херсонській області за період січень – вересень 2015 року обсяг інвестицій в сільське господарство склав 711921 тис. грн., а за увесь

2014 рік – 592185 тис.грн. Основними іноземними інвесторами України за станом на 01.07.2015 р. є Кіпр (28,6%), а також Німеччина (12,8%) і Нідерланди (11,9%) [5].

Основними причинами, що стримують інвестування екологічних проєктів в економіку України є наступні: надмірне державне регулювання; постійна зміна законодавчо-нормативної і правової бази; відсутність економічної свободи для бізнесу в сільському господарстві.

Однак подальше оновлення та заміна матеріально-технічної бази виробництва для нарощування та введення нових технологій, що зумовлять раціональне використання природних ресурсів, збільшення обсягів виробництва та зменшення впливу на навколишнє середовище можливе лише за рахунок вітчизняних та іноземних інвестицій. Виходячи з цього важливим напрямом державної політики мають бути: створення в країні привабливого для інвесторів інвестиційного клімату, направлення інвестицій в еколого-орієнтовані інновації, створення умов для підвищення

конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринку світових виробників.

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991, № 1560 (із зм. і доп.) [Електронний ресурс] // www.rade.gov.ua

2.Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>

3. Коць О.О., Пістун Х.І. Дослідження перспективи розвитку інвестиційної привабливості України // Економіка, фінанси, право. – 2015. - №6.- С. 22-25.

4.Борейко І.П. Оцінка інвестиційної діяльності підприємств аграрного сектору економіки// Економіка АПК. – 2009. - №12.- С. 74

5.Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ

Павліщук О.П., доц., Кравець П.В., доц.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Необхідність боротьби із глобальними екологічними, економічними та соціальними проблемами, серед яких зміна клімату, зменшення біорізноманіття, погіршення продовольчої та енергетичної безпеки, посилення демографічного дисбалансу, зумовлює пошук ефективних моделей виробництва та споживання ресурсів. Значення лісових ресурсів у забезпеченні пом'якшення наслідків зміни клімату, низьковуглецевого зростання, зменшенні негативного антропогенного впливу на довкілля зумовлює важливість формування відповідних підходів до їх використання, як складових стратегії сталого розвитку лісового господарства.

В Україні до цього часу відсутня сформована та затверджена на офіційному рівні стратегія розвитку лісового господарства, яка б враховувала інтереси усіх суб'єктів лісових відносин, була спрямованою на посилення екологічного, економічного та соціального значення лісів та підвищення їх потенціалу в умовах зміни клімату. Фрагментарність відображення стратегічних пріоритетів розвитку лісового господарства України в рамках національного законодавства не сприяє системній реалізації рішень щодо забезпечення екологічно збалансованого, економічно ефективного та соціально орієнтованого лісгосподарювання в умовах зростаючих глобальних загроз.

Стратегічні пріоритети розвитку лісового господарства України в умовах зростаючих загроз, пов'язаних зі зміною клімату, повинні формуватися із урахуванням важливості адаптивного управління лісовим господарством. Такі підходи розкриті у працях Volte A. [1], Kellomäki S. [2],

Millar C. [3], Spittlehouse D. [4] та інших науковців, які акцентують увагу на цих підходах в контексті необхідності підтримання послуг лісових екосистем та зниження ризиків деградації лісів. Заходи щодо адаптації до зміни клімату розглядаються науковцями в рамках необхідності формування адаптаційного потенціалу систем, зниження ризику та ступеня чутливості систем, підвищення потенціалу для подолання стихійних подій, а також в контексті можливості отримання вигід від змінених кліматичних умов [5].

Науковці акцентують увагу на тих стратегіях адаптивного управління лісовим господарством в умовах зміни клімату, які передбачають як збереження існуючих підходів до ведення лісового господарства, так і здійснення заходів щодо активної чи пасивної адаптації до таких умов. Застосування таких стратегій визначається ступенем можливого несприятливого впливу змін клімату на лісові екосистеми, стійкістю лісів до впливу зміни клімату, віком лісових насаджень, екологічною та соціально-економічною цінністю лісів [1].

Система стратегічного планування розвитку лісового господарства України в умовах зміни клімату повинна враховувати необхідність забезпечення систематичного вдосконалення практики ведення лісового господарства на основі оцінювання потенційного екологічного та соціально-економічного впливу діяльності лісогосподарських підприємств, включаючи у процес планування елементи концепції управління ризиками.

Стратегія розвитку лісового господарства України в умовах зміни клімату повинна орієнтувати лісогосподарські підприємства на заходи щодо адаптації лісів до зміни клімату, які стосуються передусім підтримки життєздатності та стійкості лісів у цих умовах, зменшення їх вразливості до негативних факторів. Заходами, важливими в цьому контексті є: наявність ефективної системи моніторингу лісів, спрямованої на зменшення пошкодження лісів абіотичними та біотичними факторами; поліпшення видового складу лісів з урахуванням деревних порід, стійких до кліматичних змін; збільшення заліснення територій із урахуванням типів лісорослинних умов; поліпшення генетичного потенціалу лісів; запобігання негативному впливу діяльності на водні, ґрунтові ресурси; відповідне удосконалення системи лісогосподарських заходів у рамках різних циклів виробництва (лісовідновлення, лісозаготівлі тощо); розбудова інфраструктури, необхідної для використання як деревних, так і недеревних лісових ресурсів.

Очікувані зміни клімату визначають важливість як формування відповідної стратегії розвитку лісового господарства України, так і розбудову ефективного організаційно-економічного механізму її реалізації з метою адаптації лісів та системи ведення лісового господарства до таких змін.

1. Adaptive forest management in Central Europe: Climate change impacts, strategies and integrative concept [Bolte A., Ammer Ch., LOF M. and other] // Scandinavian Journal of Forest Research. – 2009. – №24. – P. 673 – 478.
2. Kellomäki S. Management of European Forests Under Changing Climatic Conditions : Final Report of the Project «Silvicultural Response Strategies to Climatic Change in Management of European Forests» (Research notes 163) / S. Kellomäki, S. Leinonen. – Finland : University of Joensuu, 2005. – 427 p. – Available on: <http://www.efi.int/portal/research/projects/www.efi.int/portal/943>.
3. Millar C. Climate change and forests of the future: managing in the face of uncertainty / C. Millar, N. Stephenson, Sc. Stephens // Ecological Applications. – 2007. – №17(8). – P. 2145 – 2151.
4. Spittlehouse D. L. Adapting to climate change in forest management / D. L. Spittlehouse, R. B. Stewart // Journal of Ecosystems and Management. – 2003. – Vol. 4. – №1. – Available on: <http://www.forrex.org/jem/2003/vol4/no1/art1.pdf>.
5. Массей Е. Досвід Європейського Союзу в адаптації до зміни клімату та застосування його в Україні : матеріали проекту «Сценарії зміни клімату та безпеки в регіоні Східної Європи» (2012 р.) / Е. Массей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org>.

ФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ

Сакаль О. В., докторант

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

У результаті ретроспективного аналізу процесу децентралізації управління, узагальнюючи базові визначення сутності цього поняття, децентралізацію визначено як передачу частини повноважень центрального уряду регіональним або місцевим органам влади.

Пошук консенсусу й балансу, оптимального співвідношення централізації й децентралізації державної влади у громадянському суспільстві активізується з 1980-х років, що обумовлено усвідомленням негативних наслідків занадто жорсткої централізації чи абсолютної місцевої автономії і потребою у формуванні кращої системи співпраці між національними, регіональними та місцевими центрами прийняття рішень. Якщо процес централізації управління відбувається на певному етапі розвитку суспільства у відповідь на потребу в національній єдності, то децентралізація обумовлюється необхідністю різноманітності форм управління і диференційованої концентрації владних повноважень.

Виявлена новітня тенденція децентралізації в управлінні загалом і в системі управління природними ресурсами та природокористуванням зокрема, свідчить про те, що місцевий рівень перестає бути точкою реалізації політики в галузі розвитку, визначеними зовнішніми суб'єктами. Місцеві

суб'єкти, що приймають управлінські рішення самостійно обирають напрям розвитку, а також механізми і засоби їх реалізації.

Головними чинниками децентралізації є [1]:

1) поступова поява нового розподілу обов'язків між національними, регіональними та місцевими рівнями влади у межах процесу деконцентрації (початкова і обмежена форми децентралізації);

2) розмежування державної та економічної лібералізації, які сприяли новій хвилі децентралізації через деволуцію;

3) розширення участі місцевих органів управління та громадянського суспільства в управлінні з новими формами участі, консультацій і партнерства.

Стандартної моделі децентралізації не існує, форма децентралізації залежить від основних цілей і завдань, а також організаційної структури й механізмів реалізації. Відповідно до цього можливі різні форми децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням (рис. 1).

Рис. 1. Форми децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням (складено за [2])

Саме такі форми децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням пропонується покласти в основу розробки аналогічних форм і моделей системи управління природними ресурсами (земельними, водними, лісовими) в умовах децентралізації влади в Україні.

1. The Online Sourcebook on Decentralization and Local Development. A History of Decentralization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/history_fao.

2. Децентрализация и налогообложение сельскохозяйственной недвижимости / ФАО исследования по вопросам земледелия 7. – Рим, Продовольственная и сельскохозяйственная Организация Объединенных Наций, 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fao.org/docrep/007/y5444r/y5444r00.htm>.

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ РОГОЗІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)

Сухіна О.М., с.н.с., к.е.н., с.н.с.

ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”,

Іванова І.О., старший викладач

ПВНЗ “Європейський університет” (Україна),

Соловей М.В., учень

Рогозівська ЗОШ І-ІІІ ступенів Бориспільського району (Україна)¹

Відповідно до статті 13 Конституції України “природні ресурси, які перебувають у межах території України, є об’єктами права власності Українського народу.” Природні ресурси з асиміляційними властивостями також є власністю Українського народу. В умовах децентралізації влади природними ресурсами розпоряджаються територіальні громади. Практика країн з розвинутою економікою свідчить про те, що найбільш дієвим та ефективним способом забезпечення фінансової стабільності органів місцевого самоврядування є бюджетна децентралізація. Щодо розподілу надходжень екологічного податку, децентралізація бюджетних відносин в 2015 р. реалізується в Україні, але згідно статті 69 Бюджетного Кодексу України до місцевого органу влади надходить лише 25 % екологічного податку від підприємств, які знаходяться на території села, селища чи міста районного значення. За відсутністю в селі великих підприємств, надходження до сільської ради можуть бути символічними і складати 200-300 гривень. Звісно, це унеможливає здійснення природоохоронних заходів, зокрема, лісонасадження.

На розвиток економічного механізму реалізації екологічної політики в об’єднаних територіальних громадах доцільно здійснювати економічну оцінку екологічного капіталу територіальних громад, і в т.ч. використаних асиміляційних властивостей навколишнього природного середовища; вилучати й справедливо розподіляти екологічну ренту; впровадити екологічний податок на використання природних ресурсів з асиміляційними властивостями, оцінювати

¹ В рамках участі у Всеукраїнському конкурсі дослідницьких робіт для учнів 6-8 класів загальноосвітніх навчальних закладів в номінації “Альтернативна енергетика” Національного центру “Мала академія наук України”

еколого-економічні збитки. В проекті змін до “Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року” (який наразі подано до Кабінету Міністрів України) та проекті Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2016–2020 роки включено положення: “впровадження вартісної оцінки екосистемних послуг” та “створення екологічно економічно обґрунтованої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів, у тому числі природних ресурсів з асиміляційним потенціалом”. Це зазначено і в наукових працях.

Бюджетних коштів буде недостатньо для реалізації екологічної політики в децентралізованих одиницях, і тому доцільно залучати інші фінансові інструменти, шукати нові фінансові важелі регулювання в сфері охорони навколишнього природного середовища, а також здійснювати пошук дієвих механізмів формування бюджетних ресурсів об’єднаних територіальних громад та їхнього ефективного використання. Але для ефективного функціонування самостійної територіальної громади доцільно мати власні кошти, і в т. ч. для здійснення природоохоронних заходів. Для реалізації природоохоронних проектів спроможні територіальної громади повинні формувати власну альтернативну фінансову базу для пошуку альтернативних джерел фінансування місцевих цільових програм сталого розвитку (Прикладом може стати Rogoziv'ska територіальна громада Бориспільського району Київської області. В межах її можна створити акціонерне товариство, яке вироблятиме сільськогосподарську продукцію на основі сучасних технологій рослинництва, та розвивати тваринництво, оскільки в с. Rogoziv ліквідовано всі тваринницькі ферми. Частина акцій повинна належати Rogoziv'skii громаді). Сталій розвиток Rogoziv'skii територіальної громади може стати предметом пілотного проекту, з урахуванням поглиблення децентралізації врядування.

У зв’язку зі створенням об’єднаних територіальних громад, проблемами природокористування та вирішенням екологічних проблем почали перейматися більшість місцевих жителів. Учні Rogoziv'skii ЗОШ I-III ступенів беруть участь у Всеукраїнському конкурсі дослідницьких робіт для учнів 6-8 класів загальноосвітніх навчальних закладів Національного центру “Мала академія наук України” (в т.ч. в номінації “Альтернативна енергетика”). На основі проведеного дослідження пропонується в рамках міжнародної співпраці об’єднаним територіальним громадам долучитися до нового проекту. У японському місті Фудзісава почав курсувати перший у Світі автобус, який працює на біопаливі, виготовленому із евігленових водоростей.

Автобус робить 22 поїздки в день. Евгленові водорості живуть у прісних водоймах по всьому Світу (деякі види – і в морських водах), містять хлорофіл і здатні поглинати вуглекислий газ. Серйозний крок японці уже зробили – першими в Світі навчилися вирощувати еугленові водорості у промислових масштабах. Біологічне паливо було створене компанією Isuzu спільно з компанією Euglena. Завдяки таким технологіям зменшується навантаження на екосистеми.

Таким чином, подальше вдосконалення економічного механізму екологічної політики в умовах децентралізації влади в Україні буде сприяти локальному соціально-економічному розвитку, зокрема територіальних громад, так і охороні навколишнього природного середовища в цілому. Локальна екологічна політика в спроможних територіальних громадах має спрямовуватись на заходи з попередження негативних впливів на природу, а не на усунення його наслідків. Вирішення даної проблеми реалізується через екологізацію господарювання в межах концептуальних положень більш чистого виробництва, з урахуванням секторальної екологічної політики на засадах сталого розвитку.

ПРИРОДНЫЙ КАПИТАЛ И ЕГО РОЛЬ В ЭКОНОМИКЕ

Ховавко И.Ю., ведущий научный сотрудник, д.э.н.
Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова
(Российская Федерация)

Природа всегда тем или иным способом включалась в экономический анализ, причем перечень элементов природы, включаемых в анализ, постоянно расширялся. На ранних этапах своего развития экономическая наука рассматривала основным природным богатством землю, позднее - природные ресурсы, к которым приложен труд, теперь объектом анализа стал *природный капитал*. Последний включает природные ресурсы; регулирующие функции природы (ассимиляция отходов и загрязнений); обеспечение людей природными услугами (рекреация, эстетическое удовольствие и пр.). В настоящее время бурно развиваются исследования, направленные на определение «цены» природы, которая существенным образом меняет традиционные макроэкономические показатели (национальное богатство) и показатели оценки эффективности хозяйственной деятельности и т.д.

Оценка природного капитала – сложная научная проблема. В основе измерения лежит капитализация всех функций природы с учетом фактора

времени. Согласно классике экологической экономики Г. Дейли природный капитал представляет собой запас (stock), который является источником потока природных услуг и реальных природных ресурсов, названный им «природным доходом». На сегодняшний день стоимостная оценка этого природного дохода ограничивается отдельными пилотными исследованиями. Например, популярны оценки, полученные группой ученых под руководством Роберта Констанца (Мэрилендский университет), получившие суммарную оценку природного капитала в 35 трлн. долларов (вдвое больше ВВП в тот же период) [1]. Методический аппарат для оценки стоимости природных благ, развиваемый в рамках концепции общей экономической ценности, отличается эклектикой применяемых подходов, отсутствием по многим вопросам реальных удельных оценок. Например, ценность болот определяется на основании депонированного (поглощаемого) углерода, а стоимость 1 тонны углерода берется по данным созданного в результате реализации Киотского протокола рынка парниковых выбросов (10-50 долларов за тонну). Во-первых, даже нижняя и верхняя оценки отличаются в 5 раз. Во-вторых, реально в условиях кризиса мировой экономики такой рынок практически перестал существовать. В-третьих, если усомниться в справедливости теории глобального

потепления и необходимости сокращения выбросов парниковых газов, вообще исчезают основы для оценки экосистемных функций природы. Степень достоверности оценок сегодня остается низкой. Эта особенность не позволяет реально повысить «конкурентоспособность» природы, поскольку при существующей методической базе можно обосновать любой заранее нужный результат.

Отсутствие четких методических подходов наблюдается не только в отношении оценки самого природного капитала, но и того, какую его часть следует включать в национальное богатство. Тенденция развития системы национальных счетов состоит в постоянном расширении объектов, включаемых в ВВП и национальное богатство (за счет перемещения результатов некоторых видов деятельности из промежуточного продукта в конечный, учета услуг финансового посредничества, выделения в отдельную группу основных фондов продуктов интеллектуальной собственности и т.д.). Включение в этот ряд «услуг природы» расширяет сферу рыночных отношений и еще более «виртуализирует» систему национальных счетов, увеличив и без того заметный разрыв между экономическими показателями и экономической реальностью.

Приведем данные исследования национального богатства (НБ), проведенного по методике Всемирного Банка на рубеже веков

специалистами Института экономики РАН (табл.1.), которые свидетельствуют о высокой доле природного капитала в НБ России.

Таблица 1

Национальное богатство на рубеже веков

	НБ (трлн .\$)	Доля в мировом НБ (%)	НБ на душу населения (тыс. \$)	Структура НБ (%)		
				Человеческий капитал	Природный капитал	Физически й капитал
Мир	550	100	90	66,4	16,4	17,2
страны «семерки»	275	50	360	78	4	18
-в т.ч. США	24	4				
Страны ОПЕК	95	17	195	47	37	16
Страны СНГ	80	15	275	50	37,5	12,5
- в т.ч. Россия	60	11	400	50	40	10
Прочие страны	100	18	30	65	15	20

Источник: составлено автором на основе [2]

Из табл. 1 следует: 1) НБ России составляет 11% мирового, в 2,5 раза превосходит НБ США; 2) По уровню НБ на душу населения Россия занимает 1 место в мире (400 тыс. долларов на человека против 360 тысяч на человека в странах «большой семерки» и в 4, 4 раза больше, чем в среднем по миру); 3) Доля России в природном капитале мира 27%, в человеческом - 8%, в физическом – 6%. Таким образом, современные трактовки природного капитала расширили оцениваемую область природы, включив в нее не только природные ресурсы, вовлеченные в орбиту хозяйственного освоения, но и некоторую их «божественную» часть, что значительно увеличило значение природного фактора в оценке национального богатства. Применительно к России это еще раз подтвердило значимость ее природных богатств.

В российском научном сообществе популярна идея о получении дополнительных доходов в России от глобального экологического донорства. Предполагается создание международного механизма стимулирования национальных правительств к восстановлению природных экосистем и к развитию в границах староосвоенных территорий. Возможные доходы России от этого механизма оцениваются в 5-7 % ВВП. Однако надо понимать, что это плата за потерю суверенитета, путь к деградации страны и превращения ее в резервацию, где население какое-то время сидит на пособии. Как долго продлится такая игра на чужом поле, по чужим правилам и с чужими судьями?

Интересна постановка вопроса о границах взаимозаменяемости капиталов. Если вопрос о взаимозаменяемости физического и

человеческого капитала (в виде живого труда), достаточно изучен в экономической науке, то вопросы взаимозаменяемости природного и физического, природного и человеческого относительно недавно попали в поле зрения ученых. Взаимозаменяемость природного и человеческого капиталов обычно иллюстрируется примером компенсации сокращения природного капитала вложениями в человеческий (например, в образование). Однако правомерен и обратный вопрос, может ли сокращение человеческого капитала быть компенсировано ростом природного? Как оценить ситуацию: люди деградировали, природа расцвела, национальное богатство выросло? Есть ли у природы ценность без человека? Разделяем ли мы идеологию экологизма (самоценности природы)? Однозначного ответа нет. Скорее – не разделяем. То есть, при попытке оценить природный капитал возникают как количественные, так и смысловые проблемы.

Таким образом, современный этап развития экономики характеризуется тем, что не только природные ресурсы, но и экологические услуги природы включаются в сферу рыночных отношений, что облегчает к ним доступ и позволяет перенаправить их в руки «эффективных собственников».

1. Бобылев С.Н. Как оценить биоразнообразие// Бюллетень Центра экологической политики России. 1998. № 5. С. 16-17.

2. Катасонов В.Ю. Санкции. Экономика сопротивления. М. : Алисторус, 2015.

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ВНУТРІДЕРЖАВНОГО РИНКУ ТОРГІВЛІ ПАРНИКОВИМИ ГАЗАМИ В УКРАЇНІ

Юмін С. В., здобувач

Сумський державний університет МОН України

Питання формування внутрідержавного ринку торгівлі викидами парникових газів в Україні періодично обговорюється вже тривалий час у колі фахівців в області економіки та екології, але останні події вимагають активізувати увагу на цю проблему та почати діяти на державному рівні.

По-перше, створення державного вітчизняного вуглецевого ринку є вимогою Угоди про асоціацію з Європейським співтовариством, підписаною Україною в 2014 році, а по-друге, скорочення викидів парникових викидів передбачено рамочною кліматичною угодою, що було підписано представниками 196 країн світу в рамках Кліматичної конференції ООН в

Парижі у грудні 2015 року [1]. Вищезазначене створює підґрунтя для активізації ринку торгівлі квотами.

Наразі в Україні не має чіткого Плану дій та законодавчої бази для створення та функціонування внутрідержавного ринку торгівлі квотами. Проте деякі кроки вже було зроблені, зокрема ведення статистичного обліку викидів CO₂ підприємствами України, що було впроваджено після ратифікації Кіотського протоколу до Рамкової конвенції про зміну клімату в 2004 р.

Також в Україні існує низка теоретичних та практичних досліджень з питань торгівлі квотами, що мають стати основою при формування теоретико-методологічного обґрунтування та методичних рекомендацій щодо створення внутрідержавного ринку торгівлі квотами. Серед теоретичних робіт з означеного питання відзначимо дослідження Жаліла Я.А. [2], Жарової Л.В. [3], Мішеніна С.В. та Олійника Н.В. [4], Потапенка В.Г. [5], Шевчука В.Я. та інш. [6]. Практичний зріз питання представлений дослідженнями, що проводились окремими компаніями, наприклад Arzinger (Німеччина-Україна), науковими фондами (зокрема фондом імені Гайнріха Бьоля) та неурядовими організаціями (серед найбільш активних слід відмітити Національний екологічний центр України та Робочу групу зі змін клімату) та науковцями. Серед останніх необхідно підкреслити дослідження Замула І.В. та А.В. Кирейцевої, які розглядають такий важливий елемент, такий як відображення квот в бухгалтерському обліку як нематеріального активу [7].

Відмітимо, що системи та механізми торгівлі парниковими квотами відрізняються від країни до країни [8], але одним з найуспішнішим, на наш погляд, можна вважати досвід ЄС, до ринку якого має можливість увійти Україна, якщо розробить відповідну систему внутрідержавної торгівлі.

У підсумку зазначимо, що наразі нагальним питанням для України є створення внутрідержавного ринку торгівлі квотами. Наразі не існує плану дій та законодавчого підґрунтя для його створення. Водночас проводилось багато різнопланових досліджень, щоправда здебільшого орієнтованих на дослідження проблематики торгівлі квотами в рамках Кіотського протоколу, але їх результати можуть бути використанні для створення внутрідержавного ринку.

Вважаємо, що торгівля викидами парникових газів Україною повинна здійснюватися в умовах, коли забезпечено доступ громадськості до інформацію про таку діяльність. Кошти, отримані від торгівлі квотами на викиди парникових газів повинні витрачатися на екологічні проекти за чітко визначеною процедурою. Повноваження із підписання, виконання та контролю за виконанням міжнародних угод з торгівлі квотами і розподілення

коштів від торгівлі викидами не можуть бути зосереджені в межах однієї гілки влади та навіть одного органу державної виконавчої влади.

Підкреслимо, що створення прозорого ринку дозволить ефективно розподіляти квоти та збільшить надходження до державного бюджету, а також ефективно використовувати державні кошти.

1. Рамочная конвенция об изменении климата / [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/convru.pdf>

2. Жаліло Я. А. Протидія глобальній зміні клімату в контексті Кіотських домовленостей: український вимір / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2010. – 48 с.

3. Жарова Л. В. Економічні механізми Кіотського протоколу: можливості та загрози для України / Л. В. Жарова // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 74–85.

4. Мішенін Є.В. Розвиток ринку екосистемних послуг як напрямок посткризового зростання економіки України / Є.В. Мішенін, Н.В. Олійник // Механізм регулювання економіки – 2010 – №3, Т. 2. – С. 104-116

5. Потапенко В.Г. Проблеми та перспективи формування вуглецевого ринку в Україні / В.Г. Потапенко // Економічний часопис XXI – 2010 – № 11-12. – С. 18-22

6. Глобальні зміни клімату: економіко-правові механізми імплементації Кіотського протоколу в Україні / [Шевчук В. Я., Іваненко Н. П., Кубланов С. Х. та ін.]. – К. : Геопрінт, 2005. – 150 с.

7. Замула І.В. Квоти на вибросы парниковых газов как объект бухгалтерского учета / И.В. Замула, А.В. Кирейцева / [Электронный ресурс]. – Режим доступа

http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DO WNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ptmbo_2014_1_13.pdf.

8. Исследование по заказу Компании EY, подготовленное Бизнес-школой IESE Университета Наварры (Испания) / Будущее глобальных углеродных рынков. Перспективы международного соглашения и его последствия для бизнеса / [Электронный ресурс]. – Режим доступа [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Carbon-Markets-Report-RUS/\\$FILE/EY-Carbon-Markets-Report-RUS.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Carbon-Markets-Report-RUS/$FILE/EY-Carbon-Markets-Report-RUS.pdf)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЕКОЛОГО-ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Яценко Д. В., аспірант

Херсонський державний аграрний університет (Україна)

Еколого-економічна розбалансованість існуючої моделі сучасного природокористування, що супроводжується негативними змінами у довкіллі та економіці, вимагає перегляду пріоритетів подальшого розвитку. Природні зміни, що охопили світ, крім кількісних прогресуючих ознак, набувають нових якісних характеристик і негативно впливають на перебіг економічних процесів.

Збалансована модель раціонального природокористування на регіональному рівні потребує потужного інформаційного забезпечення, а

саме: сукупності документів, даних, методів і способів їх одержання та організації. Побудова екологічно-збалансованої моделі природокористування базується на інформаційному забезпеченні, яке спрямоване на збір необхідної інформації про систему регіонального природокористування, процедуру обробки інформації та підготовку інформації для її використання, а також надання інформації її користувачам. Цей процес забезпечується рядом документів законодавчо-нормативної спрямованості, які регулюють екологічні та інформаційні відносини, це Конституція України, Закон України «Про охорону навколишнього середовища», Закон України «Про інформацію» та Методичні рекомендації з питань створення систем моніторингу довкілля регіонального рівня, які затверджені Міністерством екології і природних ресурсів України наказом № 467 від 16 грудня 2005 року. Методичні рекомендації є міжвідомчим документом, який створено для формування системи моніторингу довкілля регіонального рівня. Згідно даного методичного документа; «... моніторинг навколишнього природного середовища – систематичні спостереження, збір, аналіз і оцінка інформації про стан навколишнього природного середовища та факторів впливу на нього, прогнозування його змін та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень щодо дотримання вимог екологічної безпеки, збереження природного середовища та раціонального природокористування». На основі моніторингу складаються інформаційні ресурси: масиви даних і документів, які зберігаються в інформаційних системах. Важливим є процес передачі інформації та інформаційна взаємодія суб'єктів системи моніторингу довкілля за допомогою сформованого програмно-цільового комплексу, який включає сукупність компонентів технічного, програмного забезпечення і засобів створення і ведення інформаційних баз, достатніх для виконання певних задач.

Основними джерелами інформації для формування моделі збалансованого природокористування є:

- дані моніторингу про стан навколишнього природного середовища регіону;
- кадастрі природних ресурсів, потенційно небезпечних речовин, небезпечних відходів, хімічних, токсичних речовин;
- інформаційні бази даних при існуючий процес природокористування та його вплив на стан навколишнього природного середовища.

Інформаційне забезпечення моделі еколого-збалансованого природокористування базується на даних екологічного моніторингу, а за допомогою геоінформаційних систем і технологій та спеціалізованих баз даних створюється сама модель. Архітектура баз даних може

розвиватись і ускладнюватись залежно від технічного рівня комп'ютерного забезпечення та стану геоінформаційних технологій. Складні бази даних про стан навколишнього природного середовища регіону повинні бути модифіковані та об'єднані в таблиці, які утворюють необхідні структури для розв'язання поставлених задач. Вирішення таких проблем полягає у площині об'єктивно орієнтованої моделі. Геоінформаційні системи, які включають бази даних про об'єкт дослідження, наприклад систему раціональності природокористування регіону, достатньо ефективно можуть бути використані для вирішення питань про раціональність і збалансованість природокористування регіону. Важливим елементом дослідження стану раціональності природокористування є електронні карти, які створюються на основі екологічного моніторингу і надають можливість візуально надавати інформацію про існуючу систему природокористування та негативні екологічні ситуації в регіоні. Наступним етапом дослідження є моделювання ситуації, яка відображає існуючу систему природокористування та його модель, а далі настає етап прогнозування і розробка еколого-меліоративних заходів для вирішення проблеми. Формування моделі збалансованого природокористування передбачає перехід на принципово нову систему управління розвитком економіки регіону, розробку додаткових еколого-економічних інструментів, направлених на підтримку цієї рівноваги в моделі. Реалізація концепції еколого-економічного збалансованого розвитку вимагає екологізації виробничо-господарських систем, яка б забезпечувала еколого-орієнтовану систему використання природних ресурсів і зниження рівня техногенного забруднення території регіону. Така трансформація існуючих територіально-виробничих комплексів, промислових вузлів і в цілому еколого-економічної системи регіону дозволить здійснювати господарську діяльність в межах екологічної ємкості природного середовища і не порушуючи екологічної рівноваги забезпечити сталий розвиток соціально-економічної системи регіону.

РОЗДІЛ 6 Стратегічне планування сталого розвитку

РАЗДЕЛ 5 Стратегическое планирование устойчивого развития

SECTION 5 Strategic planning of sustainable development

ДИПЛОМАТІЯ В СТРАТЕГІЧНОМУ ТА ЕКОЛОГІЧНОМУ ДІАПАЗОНІ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Бохан А.В., к.е.н., доц.

Київський національний торговельно-економічний університет (Україна)

В епоху радикальних змін на світовому ринку відбувається диверсифікація напрямів бізнес-діяльності через посилення екологічних детермінантів у його розвитку. Постійне оновлення бізнес-моделей з використанням інформаційних ресурсів сприяє формуванню нових «ринкових цінностей» та популяризацію ідей екологічного спрямування.

Сучасні процеси лібералізації експортно-імпортних потоків також обумовлюють новий формат партнерства й співробітництва, тим самим модернізуючи сферу комерційної дипломатії. Адже вихід на зовнішні ринки вимагає від економічних суб'єктів врахування не лише ефектів глобалізації й науково-технічного прогресу, але й різнопланових проєкцій суспільства щодо екологічних атрибутів бізнесу.

У зв'язку з цим, дипломатичні відносини у цій сфері потребують розширення стратегічного діапазону міжнародної взаємодії, де розробка інноваційних бізнес-проєктів має враховувати фактор невизначеності майбутніх результатів. Зменшення ризиків досягається за рахунок співставлення альтернативних проєктів, рішень, продуктів, технологічних систем і організаційних процесів на основі різних стратегічних моделей (напр., A. Afuah, K. Oblój, Ch.Tucci) і нових стратегічних рішень (напр., W. Chann Kim, R. Mauborgne «Blue Ocean Strategy»).

Використання інструментів дипломатії націлено на застосування комплексу заходів і практичних дій у досягненні бізнес-компромів і

взаємоприйнятних ділових рішень з метою покращення еколого-економічних відносин між країнами. За умов зміни векторів геополітики, сучасна дипломатія звертає увагу на зростання амплітуди екологічних дисонансів у процесі врегулювання різних конфліктів.

У такому разі, дипломатичні зусилля в консолідації країн світу мають упереджувати загострення суспільної конфронтації та створювати відповідні стимули для подолання політико-екологічної інертності людства. Важливість прискорення темпів інноваційних зрушень у сфері бізнесу зумовлене тим, що при їх значній пролонгації знецінюються потенційно досяжні результати, оскільки певні ідеї та нововведення з часом втрачають комерційну та екологічну цінність. Саме тому ефективна міжнародна взаємодія можлива за умов постійного оновлення бізнес-моделей, впровадження інновацій та їх адаптації на ринку екологічної продукції.

Наразі суб'єкти бізнесу ініціюють стратегічні інновації на основі більш ефективних способів і стратегій ведення конкурентної боротьби на ринках. У цьому контексті, акцентується увага на двох складових бізнес-діяльності: «непізнане» і «непізнане», що дозволяє використовувати поняття «залишкова невизначеність». Вона може бути сконцентрована на одному з чотирьох рівнів:

- «достатньо прогнозоване майбутнє» (англ. clear enough future) → важливі для бізнесу обставини зовнішнього середовища є достатньо прогнозованими;

- «альтернативні варіанти майбутнього» (англ. alternate futures) → тип невизначеності відомий, за якого ринкова ситуація для суб'єкта бізнесу може розгортатися за декількома сценаріями;

- «діапазон варіантів майбутнього» (англ. a range of futures) → відомо, що актуальний для того чи іншого бізнесу аспект буде перебувати в певному діапазоні великої кількості сценаріїв розвитку подій;

- «справжня невизначеність» (англ. true ambiguity) → неможливість визначення параметрів, індикаторів і діапазону можливих актуальних сценаріїв для бізнесу; суттєвою особливістю є нетривалість цього рівня, який швидко еволюціонує до другого та третього рівнів.

Масштабне використання віртуальних, інформаційних і комунікаційних каналів у бізнесі сприяє швидкості подолання невизначеності та ризиків за рахунок впровадження ринкових новацій і здійснення комерційної дипломатії. Вони гарантують отримання відповідних сигналів зворотного зв'язку від зовнішнього середовища компанії для проведення циклічного оновлення чи удосконалення бізнес-моделі. За умов екологізації економіки, таких сигналів стає дедалі все більше на ринку.

Світовий досвід розвитку бізнесу свідчить про пріоритетність таких завдань у його позиціонуванні: «збалансування бізнес-системи»,

«управління змінами & швидкість», «реалізація конкурентних і диференційованих стратегій». За цього конкурентні переваги компаній досягаються шляхом практичної реалізації: «стратегії покращення» (синергічна модель організація бізнесу; управління ланцюгом цінностей); «стратегії венчурні» (революційні чи радикальні продукти, спін-аути, спін-офи, венчурне інвестування); «стратегії екологічного лідерства» (першість у створенні інноваційних бізнес-концептів на засадах екологічної індустріалізації та ринкової модернізації).

Отже, новий рівень культури екологічного та інноваційного менеджменту в бізнесі засвідчує розширення функцій комерційної дипломатії та удосконалення система міжнародної взаємодії. Зазначені тенденції мають набути змістовного відображення у механізмах формування еколого-економічного потенціалу України в умовах глобалізації.

INDICATORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: CONTEMPORARY TRENDS AND CHALLENGES

Zharova L.V., Dr. Econ.

*Institute of Environmental Management and Sustainable Development National
Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine);
University of Economics and Humanities
(Bielsko-Biala, Poland)*

Eremeeva N.V., Candidate of Law Sciences

Legal Research of National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Indicators that characterize social processes are based on statistical data, and used in assessment the efficiency of activity, identification of causal relationships in the decision-making process. The beginning of sustainability measuring practice was marked by the appeal of the United Nations Conference on the Human Environment, 1971, to prepare periodic international, regional, and sub-regional reports on “the state of, and outlook for, the environment” (UNEP, 1972). The main trends in state-of-the-environment reporting in 1970-1990 were: showing the interconnections among environmental, economic, social, and institutional issues; reducing comprehensive lists of indicators into core sets for better communication; measuring progress towards achieving targets and objectives; building environmental reporting into government decision-making, and business and industry plans.

The last trends analysis exposed that structuring thinking about the interplay between the environment and socio-economic activities were developed in later 1970's an “ecosystem” approach that evolved into the pressure-state-response

(PSR) model (e.g. Statistics Canada). The pressure state response reporting framework implemented by the OECD in the 1980s was derived from this. On the base of this model, European Environmental Agency developed the DPSIR (driving force, pressure, state, impact, and response) framework, which is coherent with those used by other organizations. More complex, systemic challenges have created demands for more integrated indicators across the DPSIR chain. Eurostat have also developed a model for the aggregated EU-27 to estimate raw material consumption, in order to provide an additional perspective to resource efficiency indicators. As mentioned earlier, in recent years, the EU in response on considerable political demand has focused on supporting of experimentation with composite and aggregate indicators that might be considered alongside GDP.

Indicators are mostly developed bottom-up from countries using data sets drawn from national monitoring systems, established because of legislation. Globalization of indicator-based policymaking manifests itself in the expansion of the Sustainable development indicators (SDI) system of indicators in the regions where indicators are used little or not used at all. Thus, the project 'Towards a Shared Environmental Information System (SEIS) in the European Neighbourhood' is being implemented over the period from 2010 to 2014. The overall objective is to help protect the environment in the European Neighborhood region by improving capacities of relevant authorities in environmental monitoring, data collection and management, assessment and indicator-based reporting on the environment. In 2012, the Statistical Division of the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) has launched a project "Strengthening statistical capacity of countries with economies in transition to assess progress in achieving the UN Millennium Development Goal (MDG) on Environmental Sustainability and provide data on environmental vulnerabilities". The target countries were the twelve countries of Eastern Europe, Caucasus and Central Asia (EECCA): Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, the Republic of Moldova, the Russian Federation, Tajikistan, Turkmenistan, Ukraine, and Uzbekistan. The desk study under the project revealed that there are data for two thirds of indicators proposed as an example by the UNECE questionnaire in the statistical systems of eight of the EECCA countries, while 11 countries have available the data for at least half of the indicators. The international comparison in terms of whether the countries are on sustainable path is, currently not possible due to lack of common approach to measurement: existing SDIs differ in terms of metadata, methods of calculation, frequency of measurement, units, etc. This is also true for the composite SDIs: it is not possible to compare them as their content varies from country to country.

The current state of sustainable development indicators reflects the evolution of policy concerns over the last decades. The variety of conceptual and organizational frameworks used by the different countries and organizations demonstrate the lack of harmonization. The main reasons of it are diverse policy priorities, variant academic approaches and data availability, cultural, religious and philosophical viewpoints. The lack of harmonization can be overcome by streamlining of SDI system. Modernization can be carried out in the following areas: identifying an universal small set of indicators that reflect the crucial points and transboundary aspects of sustainable development; elaboration the unified approaches of measuring; identifying indicators that are available for a large number of countries and enable international comparison. Based on this approach can be developed official uniform SDIs Metadata Catalogues and international guidelines that will serve for national indicator sets. National set of SDIs should be developed taking into account the data availability as an important criterion for indicator selection and should reflect the specificities of the countries' situation. Such a set needs to be complemented with a set of indicators for international comparison.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Коваленко А.О., к.е.н., **Моцок О.В.**, аспірант

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

На сучасному етапі розвитку економічної системи України необхідне впровадження принципів сталого розвитку та використання в цьому процесі інновацій і новітніх технологій, насамперед інформаційно-комунікаційних. Важливим науковим завданням у цьому контексті є висвітлення питання еволюції у вітчизняній науковій і довідковій літературі та законодавстві термінів і понять, пов'язаних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій в економічній сфері, а також можливостей і прикладів їх застосування на різних рівнях економічної діяльності у вітчизняній та зарубіжній практиці. Не менш важливим практичним завданням є пошук напрямів їх впровадження у процесі стратегічного планування сталого розвитку на національному, територіальному та галузевому рівнях у контексті екологічної модернізації економіки України.

Поняття *інформаційно-комунікаційних технологій* з'явилося в науковій літературі порівняно недавно. Його появі передувала певна еволюція понять, пов'язаних з інформацією та її використанням у поєднаних з нею технологіях

і системах, зокрема, у процесі стратегічного планування сталого розвитку на різних рівнях економічної діяльності.

Існуючі в науковій літературі та законодавстві визначення не повною мірою розкривають зміст поняття *інформаційно-комунікаційні технології* та їх роль на різних рівнях стратегічного планування сталого розвитку. Одночасно у вітчизняній науці та практиці є чимало прикладів їх застосування у процесі стратегічного планування на різних рівнях економічної діяльності.

Враховуючи сучасні світові тенденції розвитку ІТ-сфери, найбільш перспективними напрямками застосування інформаційно-комунікаційних технологій у стратегічному плануванні сталого розвитку в контексті екологічної модернізації української економіки повинні бути: гібридні хмарні обчислення, концепція «Принеси свій пристрій», обробка складних подій, обчислення в оперативній пам'яті, програмно-конфігуровані мережі.

Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку та формулюванні актуального визначення інформаційно-комунікаційних технологій і конкретних пропозицій щодо методів їх застосування у процесі стратегічного планування сталого розвитку української економіки.

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Котенко О.О., к.е.н., асистент

Сумський державний університет (Україна)

Сучасний світ є надзвичайно динамічним. в ньому ті економічні, фінансові, суспільні, правові відносини, які раніше навіть неможливо було уявити, сьогодні не лише є реальністю, вони продовжують розвиватися, вдосконалюються, поглиблюватися. Створення міжнародних політико-економічних об'єднань, організацій із міжнародної співпраці, надзвичайні темпи розвитку комунікацій, поглиблення інтернаціоналізації не лише виробництв, але і суспільної свідомості, зумовлюють поступове розмивання сприйняття географічних кордонів та посилення глобального характеру розвитку людства. Однак разом із безумовними перевагами, які надає глобалізований світ, він також піднімає ряд доволі гострих соціально-економічних проблем, однією із яких є сталий розвиток суспільства.

З кожним роком, все більша частка галузей народного господарства кожної окремої країни долучається до світового обміну та

посилило свою залежність від характеру глобальних процесів. Вектори розвитку галузі охорони здоров'я, науки, освіти, обміну технологіями, виробництва, IT-галузі, навіть сільського господарства поступово зміщуються із закритого, «тепличного» розвитку в середині кожної країни в напрямку відкритості, доступності, рівноправ'я. Це дозволяє не лише створювати надпотужний синергичний ефект шляхом поєднання зусиль більшості країн та ще прискорювати темпи глобального зростання, але і допомагає створити умови в яких, слаборозвинені країни починають наздоганяти країни, що розвиваються, а останні починають поповнювати ряди розвинених країн, цим досягається сучасний процес забезпечення сталого розвитку.

Однак з огляду на те, що людство на сьогодні ще не змогло сформувати єдиного глобального суспільства, зазначений вище процес забезпечення сталого розвитку кожної окремої країни залежить від того рівня міжнародних економічних відносин, який вона змогла забезпечити, побудувати та підтримати зі своїми закордонними партнерами.

В цьому контексті виникає певна логічна направленість: кожна країна прагне до забезпечення свого сталого розвитку, але її можливості в цьому процесі обмежені тим потенціалом, який вона має, зважаючи на власні географічні, економічні, наукові, суспільні тощо якості. Відповідно, з метою подальшого забезпечення належного рівня суспільного розвитку та поступового підвищення рівня життя громадян, необхідним є розширення власного економічного потенціалу, а це у сучасному світі можливо лише шляхом побудови таких відносин, які б забезпечили стійкі міждержавні процеси виробництва, обмін та споживання продуктів та послуг та забезпечували б подальше поглиблення процесів міжнародного поділу праці, тобто міжнародних економічних відносин. Тому міжнародні економічні відносини та процес забезпечення сталого розвитку складають сьогодні нерозривний тандем.

Яскравим прикладом надзвичайно високого рівня міжнародної взаємодії є галузь літакобудування. Поверхневий огляд практичних аспектів діяльності найбільших ТНК, що спеціалізуються на виробництві літаків («Airbus S.A.S.» та «The Boeing Company») дає підстави вважати, що всі виробничі потужності першої розташовані у Франції, іншої у США. Однак якщо заглибитися в питання географічного розташування постачальників вузлів та комплектуючих для найновіших літаків вказаних компаній можна зробити певні висновки:

• **Airbus A380. Частина фюзеляжу:** Франція, Іспанія, Німеччина; **крила та двигуни:** Великобританія. Загалом, у виробництві даної моделі літака, приймають участь підприємства-представники декількох десятків країн;

• **Boeing 787 Dreamliner. Частина фюзеляжу:** США, Японія, Італія; **крила:** Канада; **вінглети:** Республіка Корея; **двигуни:** Великобританія;

двері: Швеція. За даними «The Boeing Company» 2/3 всіх комплектуючих та вузлів до даного літака виробляються не на власних виробничих потужностях.

Такий яскравий приклад інтернаціоналізації виробництва може бути досягнутим лише із встановленням стійких міжнародних економічних відносин, які не лише опосередковують інтернаціоналізацію як таку, але і поглиблюють подальший процес поділу праці, долучають до спільних проєктів більшу кількість країн, дозволяють їм переорієнтувати неконкурентоздатні галузі на виробництво затребуваної продукції, зумовлюють розвиток наукоємних та капіталоемних галузей, перерозподіляють інвестиційні потоки і, тим самим, створюють умови, для кожної залученої у цей процес країни, забезпечення власного сталого розвитку.

Жодна країна в сучасному світі не може розвиватися в ізоляції. Обмеженість природних, інтелектуальних, виробничих, інвестиційних тощо ресурсів складає для кожного суспільства умовну межу своїх можливостей, подолати яку окремо від інших практично неможливо. Поступове наближення до такої межі буде характеризуватися зниженням рівня життя населення та унеможливить подальший процес забезпечення сталого розвитку.

На противагу цьому, потужний функціонал, принципи та інструментарій міжнародних економічних відносин, що зумовлює подальший поділ праці, а також інтернаціоналізацію економік та глобалізацію суспільства, буде надавати надзвичайний імпульс економічного розвитку країн та забезпечить стійкий процес сталого розвитку для кожної окремої країни та для всього людства у майбутньому.

КРИТЕРИИ И ПОКАЗАТЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Соловьева С.В., ведущий научный сотрудник

*Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова
(Российская Федерация)*

Можно выделить два подхода к построению показателей устойчивого развития региона: 1) построение интегрального индикатора, обычно агрегирующего экономические, социальные и экологические показатели; 2) построение системы индикаторов, отражающих отдельные аспекты устойчивого развития.

Проработанным в теоретическом плане, имеющим хорошую статистическую базу и возможность расчета на страновом и региональном уровнях является интегральный эколого-социально-экономический индекс «скорректированных чистых накоплений» (adjusted

net savings), который был разработан английскими учеными и специалистами Всемирного Банка. Расширенная трактовка скорректированных чистых накоплений включает природный и человеческий капиталы, которые, наряду с физическим (искусственным) капиталом, составляют национальное богатство. С этих позиций истощение невозобновляемых природных ресурсов и чрезмерное использование возобновляемых природных ресурсов представляют собой вычет из национального богатства. Вложения в образование населения выступают как прирост человеческого капитала. Текущие затраты на образование приравниваются к инвестициям.

Широкое официальное признание в мире получил другой агрегированный индикатор — Индекс развития человеческого потенциала (ИРЧП). Он отражает прежде всего социальный аспект устойчивого развития. ИРЧП рассчитывается на основе трех показателей: долголетия, измеряемого как продолжительность предстоящей жизни при рождении; достигнутого уровня образования и уровня жизни, измеряемого на базе валового внутреннего продукта на душу населения на основе паритета покупательной способности. Дифференциация регионов по индексу развития человеческого потенциала позволяет провести сравнительный анализ областей, а также оценить динамику развития.

Система Целей развития тысячелетия ООН (Millennium Development Goals) направлена на решение социо-эколого-экономических проблем и развитие человеческого потенциала. Она включает в том числе и экологические факторы развития, что отражено в Цели 7 «Обеспечение экологической устойчивости». Система ЦРТ имеет трехуровневую конфигурацию. В ней выделены 8 важнейших целей развития, для каждой из которых указаны более конкретные задачи. Затем для каждой из этих задач разработан набор статистических индикаторов для оценки прогресса и мониторинга их реализации. На Саммите ООН (сентябрь 2015 г.) вместо Целей развития тысячелетия, срок действия которых истекает в 2015 г., на период 2016-2030 гг. были приняты Цели устойчивого развития (ЦУР). ЦУР включают 17 конкретных целей в сочетании со 169 задачами, которые требуют осмысления в каждой стране и дальнейшей адаптации на национальном и региональном уровне.

Предложенные индикаторы устойчивого развития целесообразно использовать для коррекции в регионах социально-экономической политики. Адекватный учет показателей, которые сейчас недооцениваются или вообще не принимаются во внимание (состояние и затраты на человеческий потенциал, ущербы для здоровья населения, деградация и истощение природного капитала и др.), способен привести к пересмотру средне- и долгосрочных целей регионального развития.

ІНВЕСТИЦІЇ В СТАЛЕ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Трегубова О.О. аспірант

Полтавська державна аграрна академія (Україна)

Управління природними ресурсами (УПР) відноситься до процесів і практик, пов'язаних з розподілом і використанням природних ресурсів. Стале УПР оптимізує використання ресурсів для задоволення поточних потреб виробництва і життєзабезпечення, в той же час підтримуючи і поліпшуючи якість запасів і ресурсів, щоб майбутні покоління могли задовольнити свої потреби. Сільськогосподарські виробничі системи залежать від природних ресурсів: землі (більше 55 % безлісних земель), води (близько 80 % від загального прісної води), біорізноманіття, лісів, пасовищ, і диких тварин. Інвестиції УПР, як правило, зосереджені на збереження і стале використання ресурсів, з інституційними стратегіями, при цьому важливо підкреслити роль місцевого управління, справедливого доступу та надання альтернативних варіантів отримання коштів для існування. Через екологічні фактори, пов'язані з рішеннями УПР, інвестиції все

частіше розглядаються з екорегіональної точки зору і аналізуються з точки зору екологічних, економічних і соціальних систем. Основні питання реалізації в наступному:

Політична природа УПР. Влада і політика мають вирішальне значення для багатьох питань УПР, природні ресурси, як правило, основне джерело багатства. Будь-яка зміна в доступі до природних ресурсів буде практично завжди створювати «переможених» більш сильнішими, які мають сильніші стимули і здатність протистояти змінам. Ефективне, справедливе і стале УПР часто є складним саме з цієї причини і уряди повинні збалансувати конкуруючі вимоги для використання ресурсів і конфліктів між сторонами.

Політика та нормативно-правова база. Неєфективна політика УПР та нормативна база (зокрема, субсидії, податки та майнові права), разом з поганою інфраструктурою (вплив на доступ до ринків) часто перешкоджають сталим довгостроковим інвестиціям від спотворення системи стимулювання і підвищення невизначеності. Сільськогосподарські виробники конкурують за природні ресурсами з іншими користувачами, такими як промисловість і місцева влада, чії потреби зростають із зростанням чисельності населення і зростанням добробуту. У цих умовах, вибір зазвичай включає компроміси між сталим використанням ресурсів та інших цілей. Мета збереження ресурсів часто не входить до виробничих завдань, і в той

же час цілі по збереженню і розвитку можуть бути взаємодоповнюючими або конфліктними.

Економічні характеристики природних ресурсів. Земля, вода, ліси і біорізноманіття, як правило, розглядається як громадські блага або загальні блага. Інвестиції в розвиток цих природних ресурсів можуть змінювати стан ресурсів, крім того, інвестиційні переваги дістаються тільки в середньостроковій і довгостроковій перспективі, може бути важко переконати користувачів ресурсів, здійснювати інвестиції УПР. Успіх може залежати від належної оцінки цих ресурсів і стимулів для збереження і збільшення їх продуктивності, а також ринків, що розвиваються і відповідні механізми ціноутворення, які відображають справжню цінність ресурсу.

Сприяння прийняттю УПР практики. Більшість сільськогосподарських виробників приділяють увагу поліпшенню землі, води та управління лісовими ресурсами, оскільки ці ресурси займають центральне місце в їх засобах виробництва. Хоча в цілому з розумінням ставитись до поліпшення екологічних умов, вони часто не бажають або не в змозі інвестувати в поліпшення цих умов. Програми УПР повинні мати справу з такими проблемами, надаючи відповідні стимули, грошові або інші, щоб зробити можливими інвестиції для дрібних сільськогосподарських виробників. Ця робота може потребувати державного фінансування в галузі розвитку або економічних стимулів, пов'язаних з введенням практики сталого управління природними ресурсами. Необхідне глибоке розуміння факторів, що впливають на виробників.

Надання послуг УПР. Інвестиції УПР повинні базуватись на достовірному технічному аналізі, знаходячись в рамках механізму, що ефективно надає послуги УПР на рівні громад. Децентралізовані підходи до планування та місцевої організації надання послуг важливі, тому що більшість проблем УПР і рекомендовані практики відносяться до конкретних ділянок, що вимагає високого рівня управлінського введення і адаптації до місцевих екологічних, економічних і соціальних обставин.

Підтримка охоронних районів. План управління охоронними районами в даний час визначає необхідність навчання сільськогосподарських виробників та інших сільських жителів щодо цінності біорізноманіття та його потенційні переваги, особливо щодо механізмів буферної зони по збереженню особливих охоронних природних територій і найважливіших екосистем. Збереження біорізноманіття часто важко «донести» до сільськогосподарських виробників, тому що переваги є довгостроковими і не завжди очевидними.

Глобальні та регіональні міркування. Багато питань природних ресурсів з регіональними та міжнародними наслідками потребують

узгоджених регіональних та міжнародних заходів, як це передбачено Глобальним екологічним фондом (Global Environment Facility). Для полегшення глобального фінансування та підтримки глобальних суспільних благ, таких, як збереження біорізноманіття та поглинання вуглецю необхідні механізми та інститути. Регіональні громадські блага є ще більш поширеним явищем, і багато загальних ресурсів та екосистем диктують скоординованість і комплексну дію з сусідніми країнами, щодо сталого управління ресурсами, такими як загальні землі пасовищ, водойм і екорегіонів.

Зміцнення національних систем збору даних, моніторингу та оцінки систем повинні бути елементом більшості проектів УПР, забезпечуючи основу для поліпшення моніторингу та оцінки самих проектів. Основні показники впливу для інвестицій УПР будуть сільські доходи, якість і запас природних ресурсів, і темпи зміни показників природних ресурсів. Вихідні показники характеризують число тих хто приймає нові системи управління, зону покриття прийняття нових практик, вплив на одиницю прийняття нових практик, зміни у сільськогосподарській та ресурсній продуктивності та розвиток соціального капіталу.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СОНЯЧНОЇ ЕНЕРГІЇ В УКРАЇНІ¹

Школа В. Ю., доцент, **Новак К. С.,** студент
Сумський державний університет (Україна)

З кожним роком Україна використовує все більше енергетичних ресурсів, які спрямовані на задоволення потреб промислового комплексу, житлового сектора та транспортної системи. Потреби зростають, кількість корисних копалин для забезпечення енергетичних запитів людства зменшується, а це спричиняє підвищення рівня цін на енергоносії. З огляду на це, населення України починає обмірковувати можливості використання альтернативних джерел енергії, зокрема сонячної енергії.

До основних переваг використання сонячної енергетики можна віднести такі [4]: відновлюваність та невичерпність; необмежений термін служби; екологічність; можливість використання паралельно з муніципальними мережами; потребує мінімального обслуговування;

¹ Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідної роботи № 53.15.01-01.15/17.3Ф «Методологія формування механізму інноваційного розвитку національної економіки на основі альтернативної енергетики».

незалежність від технічних неполадок енергопостачальної організації; світова доступність; економічність, низькі експлуатаційні витрати; широкий спектр застосування. В той же час можна виділити такі недоліки використання сонячної енергії [4]: висока вартість сонячних систем; залежність від погодних умов; висока вартість акумулювання енергії; незначне забруднення навколишнього середовища; мала щільність потужності. Але всі недоліки, що стосуються технічних показників сонячних установок, поступово вирішуються компаніями-виробниками.

Можливі сфери використання сонячної енергії [1]: ЖКГ (для одержання побутового тепла, енергозабезпечення); промисловість (високотемпературне тепло для функціонування металургійний підприємств); транспорт (енергоживлення автомобілів, невеликих суден та літаків); мікроелектроніка (для забезпечення електрикою і / або підзарядки акумуляторів різної побутової електроніки); використання в космосі.

Умовно територія України поділяється на зони залежно від інтенсивності сонячної радіації (рис. 1). Як видно з рис. 1, більше 50% території знаходяться у II та III зоні. IV зона є найменш придатною для використання сонячної енергії. Але провідними світовими компаніями створено технічні передумови ефективного використання сонячної енергії і у цих зонах, причому не залежно від пори року, погодних умов чи часу доби.

Рис. 1 Розподіл питомої сумарної сонячної радіації в Україні [3]

Проведений авторами аналіз потенціалу сонячної енергетики України показав, що, використання сонячної енергії є доцільним на території України, і особливо в південній, східній та західній її частині. В той же час статистика свідчить про те, що потенціал сонячної енергетики в нашій країні майже не використовується. За даними [2] сьогодні в Україні діє 98 сонячних станцій, потужність та обсяг виробництва яких у загальній структурі енергетичного балансу України становить менше 0,1%.

Причини низької активності розвитку сонячної енергетики та використання сонячної енергії в Україні [5]: переважна більшість населення не відчуває важливості енергозбереження серед населення (і, відповідно, себе самих); недостатня поінформованість широкого кола споживачів щодо економічної ефективності впровадження технологій використання сонячної енергії у ЖКГ; низька відповідальність за впровадження енергозберігаючих технологій у домогосподарствах; низький рівень знань та досвіду вітчизняних фахівців у галузі розроблення проєктів з енергоефективності на основі застосування сонячної енергії; низька ефективність менеджменту попиту та пропозиції інноваційних технологій використання сонячної енергії; відсутність інвестиційних ресурсів (зокрема, серед населення для широкого впровадження сонячних колекторів у ЖКГ).

1. Васюкова Г. Т. Екологія: Підручник./ Г. Т.Васюкова, О. І. Ярошева. – К.: Кондор, 2009. – 524с.

2. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://saee.gov.ua/uk/ae/sunenergy>

3. Національний атлас України.-К.:ДНВП «Картографія», 2007.

4. SolarElectro. [Електр. ресурс] – Режим доступу: <http://solarelectro.ru/articles/preimuschestva-i-nedostatki-solnechnoj-energii>

5. Ставлення населення України до енергозбереження [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen>

Наукове видання

**Міжнародна стратегія
економічного розвитку регіону**

**Международная стратегия
экономического развития региона**

**International Strategy
of Region Economic Development**

Матеріали

VI Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Суми, Україна, 17 березня 2016 року)

Відповідальна за випуск О. В. Прокопенко
Комп'ютерне верстання Н.В. Копилової

Стиль та орфографія авторів збережені.

Організаційний комітет і редакційна колегія не несуть
відповідальності за зміст поданих матеріалів.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 5,74. Обл.-вид. арк. 7,69. Тираж 300 пр.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.